

HULPBEHOEVEND SLACHTOFFER WORD JE NIET ZOMAAR.

COMMISSIE VOOR HULP AAN SLACHTOFFERS VAN OPZETTELIJKE GEWELDDADEN¹

De Commissie voor hulp aan slachtoffers van opzettelijke gewelddaden² is een administratieve rechtbank «die uitspraak doet over de aanvragen tot toekenning van een voorschot, een hulp of een aanvullende hulp» ten behoeve van rechtstreekse of onrechtstreekse slachtoffers van opzettelijke gewelddaden³. De voorwaarden op grond waarvan de Commissie uitspraak doet, en de procedure voor de Commissie vormen het onderwerp van dit artikel. De jurisprudentie van de Nederlandse kamer van de Commissie komt hier uitgebreid aan bod⁴. Voor een kritisch commentaar over de werking van de Commissie in de praktijk wordt verwezen naar Cromheecke, M. en Sabbe, H., «Hooggespannen, maar niet ingeloste verwachtingen. Over de commissie voor hulp aan slachtoffers van opzettelijke gewelddaden», *Panopticon*, 1993, 295-309.

I. SITUERING

A. Actuele belangstelling

Tijdens de plenaire vergadering van de Kamer van 19 mei 1993 werd een gemotiveerde motie goedgekeurd waarin aan de regering o.a. gevraagd wordt «de werking van het Fonds ter vergoeding van slachtoffers van geweldsmisdrijven aan te passen, zodat het gebruik ervan gemakkelijker, de procedu-

re korter en de bekendheid groter wordt»⁵. De motie verwijst naar het regeerakkoord van 9 maart 1992 waarbij zij voorop stelt dat «in de bestrijding van de kleine criminaliteit de regering zal zorgen voor (...) initiatieven inzake hulp aan de slachtoffers en het versnellen van de procedure voor het vergoeden van slachtoffers van gewelddaden»⁶. In algemene bewoordingen stelt het regeerakkoord dat de regering «meer rechtvaardigheid via een betere rechtsbedeling» wenst door «de burger beter in te lichten over zijn rechten en zijn verplichtingen; te zorgen voor een betere opvang van de rechtsonderhorigen en een beter begrip van de gerechtelijke handelingen, de toegang tot het gerecht zonder enige discriminatie te waarborgen, (...)»⁷.

Noch de motie noch het regeerakkoord is echter een nieuw geluid. Reeds tijdens de parlementaire voorbereiding van de wet van 1 augustus 1985 werd gewezen op de trage en ingewikkelde procedure waarin het wetsontwerp voorzag⁸. Bovendien werd toen reeds gevreesd dat het slachtoffer «doorheen het ingewikkeld gerechtelijk apparaat de weg naar de commissie niet zal vinden»⁹. Zelfs de toenmalige minister van Justitie stelt in de brochure die de Commissie voorstelt, dat «de uitgedachte regeling op verscheidene punten een opzettelijk experimenteel karakter heeft. (...) Uit de ervaring zal blijken welke aanpassingen moeten en kunnen worden aangebracht ten einde de slachtoffers beter hulp te kunnen verlenen»¹⁰. Dit komt echter weinig geloofwaardig over aangezien het soortgelijke Nederlandse «Fonds voor vergoeding van slachtoffers van geweldsmisdrijven» en de Franse «Commission d'indemnisation des victi-

¹ Dit artikel is gebaseerd op een onderzoek naar de administratieve rechtbanken in de praktijk onder leiding van prof. L. HUYSE uitgevoerd door het Instituut Recht en Samenleving (K.U. Leuven), in samenwerking met het Seminarie voor Bijzonder Administratief Recht (prof. J. VANDE LANOTTE - Universiteit Gent). Het onderzoek-sproject werd gefinancierd door het Ministerie van Binnenlandse Zaken.

² Hierna te noemen de Commissie.

³ Wet 1 augustus 1985 houdende fiscale en andere bepalingen, *B.S.*, 6 augustus 1985 en Wet 23 juli 1991 tot wijziging van de artikelen 31 en 34 van de wet van 1 augustus 1985 houdende fiscale en andere bepalingen, *B.S.*, 24 augustus 1991, *err.*, *B.S.*, 22 oktober 1991. Het systeem tot toekenning van de hulp wordt bepaald door de artikelen 28 tot 41 die deel uitmaken van afdeling II «Hulp van de Staat aan de slachtoffers van opzettelijke gewelddaden» en ondergebracht zijn in hoofdstuk III («Gerechtelijke organisatie en veiligheid van de burgers») van de wet. Hierna worden met wet de wet van 1 augustus 1985 en de wijzigingen ervan bedoeld.

⁴ De uitspraken van de Commissie worden niet systematisch gepubliceerd. A.R. staat voor de uitspraken van de Nederlandse kamer; R.G. voor de Franse kamer van de Commissie.

⁵ *Beknopt Verslag*, Openbare Commissievergadering Justitie, 1992-93, 12 mei 1993, C 99-4, en *Beknopt Verslag*, Plenaire Vergadering, 1992-93, 19 mei 1993, 56-1.252 - 56-1.253.

⁶ Het regeerakkoord is op dit punt nogal onnauwkeurig. Oorzaak en gevolg worden hier door elkaar gehaald en dit zou tot de merkwaardige conclusie kunnen leiden dat de regering de bedoeling heeft de bestrijding van de criminaliteit te verwezenlijken door de vergoeding van de slachtoffers te optimaliseren. Het spreekt voor zich dat de regering de intentie heeft de gevolgen van criminaliteit te bestrijden. Bovendien is het onderscheid tussen kleine en grote criminaliteit irrelevant voor de toekenning van hulp door de Commissie. Het is overigens nogal significant een hulp voor slachtoffers terug te vinden in een wet over «fiscale en andere bepalingen».

⁷ Regeringsverklaring, uitgesproken voor het parlement op 9 maart 1992 door eerste minister Jean-Luc Dehaene, en Regeerakkoord, *Inbel*, Brussel, 1992, 21-23.

⁸ *Hand.*, Kamer, 23 juli 1985, 3481 en 3489.

⁹ *Hand.*, Kamer, 23 juli 1985, 3489.

¹⁰ Ministerie van Justitie, *Hulp van de staat aan de slachtoffers van opzettelijke gewelddaden*, Brussel, 1985, 6. De brochure van 1993 heeft deze bedenking om begrijpelijke redenen weggelaten.

mes d'infractions pénales» bij hun oprichting weinig hulp boden aan de slachtoffers gezien hun moeilijke toegankelijkheid en trage procedures ¹¹.

De tijdens de parlementaire voorbereiding geuite vrees is echter bewaarheid geworden. Sinds de oprichting van de Commissie t/m 1992 zijn er in totaal amper 465 aanvragen ingediend ¹², in de afgelopen vijf jaar zijn er in totaal 223 definitieve uitspraken gewezen, de gemiddelde duur voor het toekennen van een voorschot van hulp door de Commissie bedraagt gemiddeld 14 en een halve maand, voor een hulp 17 maanden, en de totaal uitgekeerde hulp bedroeg eind 1992 28.923.967 frank ¹³.

B. Reden tot oprichting

De redenen tot oprichting van een fonds en van een commissie voor hulp aan slachtoffers van opzettelijke gewelddaden «liggen in de lijn van maatregelen gericht op een betere bescherming van de materiële veiligheid van de burgers ten aanzien van het toenemend geweld en het gevoel van onzekerheid dat hieruit voortvloeit» ¹⁴.

De belangstelling voor het slachtoffer is de laatste jaren in een stroomversnelling terechtgekomen. Vroeger bleef het slachtoffer nogal eens in de kou staan. Dat is ook niet zo verwonderlijk. De eerste doelstelling van het strafprocesrecht is immers de opsporing, de vervolging en de berechting van de dader. De laatste jaren is daar verandering in gekomen, wat blijkt uit de diverse initiatieven genomen op het internationale ¹⁵, nationale en regionale vlak ¹⁶.

¹¹ HUTSEBAUT, F., «Slachtoffers van misdrijven» (redactioneel), *Panopticon*, 1986, 113.

¹² Jaarlijks nemen de aanvragen met mondjesmaat toe.

¹³ Zie voor gedetailleerde cijfergegevens en bespreking CROMHEECKE, M. en SABBE, H., l.c.

¹⁴ *Gedr.St., Senaat*, 1984-85, nr. 873/2/1°, 5, en Ministerie van Justitie, *Hulp aan de staat aan de slachtoffers van opzettelijke gewelddaden*, Brussel, 1985, 5.

¹⁵ In 1975 komt de slachtofferproblematiek voor het eerst ter sprake in het Comité van Ministers van de Raad van Europa. In 1977 vaardigt de Raad van Europa de aanbeveling nr. (77)27 uit, waarin een aantal redenen ter verantwoording van een staatsfonds gegeven worden. Tijdens 1983 wordt door de Raad van Europa het Verdrag nr. 116 (Relative au dédommagement des victimes d'infractions violentes) voor ondertekening door de lidstaten opgesteld. Dit verdrag beoogt een harmonisering op het Europese vlak van de leidende principes in deze materie. In 1985 vaardigt de Raad van Europa de aanbeveling nr. (85)11 (Sur la position de la victime dans le cadre du droit pénal et de la procédure pénale) uit. Deze aanbeveling heeft onder meer betrekking op de fysieke, psychologische, materiële en sociale schade van het slachtoffer. Eveneens in 1985 vaardigen de Verenigde Naties een verklaring (Declarations of basic principles of justice for victims of crime and abuse of power) uit. Daarin wordt onder meer voorzien in bijstand op het materiële vlak voor slachtoffers. Twee jaar later vaardigt de Raad van Europa opnieuw een aanbeveling uit, nl. nr. (87)21 (Sur l'assistance aux victimes et la prévention de la victimisation), die vooral betrekking heeft op het feit dat de strafrechtelijke afhandeling onvoldoende is om tegemoet te komen aan de problematiek waarmee slachtoffers geconfronteerd worden. De motie van 19 mei 1993 «vraagt aan de Regering om het nodige te doen voor een dringende evaluatie van de internationale en Europese verklaringen en aanbevelingen inzake slachtofferhulp en dringt aan op spoedige ratificatie van het Verdrag nr. 116 (24.11.83) van de Raad van Europa».

Het eerste wetgevend initiatief in België voor een hulp aan slachtoffers werd genomen op 7 maart 1967 door het wetsvoorstel Glinne ¹⁷. Het heeft echter nog tot 1985 geduurd, en dan nog met als concrete aanleiding de aanslagen van de C.C.C. en de terreur van de Bende van Nijvel, vooreerst op het wetgevende vlak een bepaalde hulp aan bepaalde slachtoffers georganiseerd werd ¹⁸.

II. BASISBEGINSELEN

A. Grondslag van de hulp

De grondslag om slachtoffers financieel schadeloos te stellen is de collectieve solidariteit op grond van billijkheids-overwegingen. De hulp wordt dus geenszins toegekend op basis «van een vermoeden van schuld dat op de Staat rust omdat deze het misdrijf niet heeft kunnen voorkomen» ¹⁹. Hieruit volgt dat de hulp geen subjectief recht is ²⁰. Het is derhalve niet de taak van de Commissie zich in de plaats te stellen van de gerechten die volgens het gemene recht de schade moeten beoordelen ²¹. Trouwens wordt de hulp forfaitair vastgesteld en heeft zij geenszins de bedoeling de schade die het slachtoffer heeft opgelopen, volledig te vergoeden ²². De hulp wordt slechts toegekend wanneer het slachtoffer op geen enkele andere wijze voldoende schadeloos gesteld kan worden ²³, m.a.w. de staat treedt niet in de plaats van de dader van het geweldsmisdrijf en ook niet van

¹⁶ De wet van 28 juni 1984 tot uitbreiding van het toepassingsveld van het verval van de strafvordering voor sommige misdrijven, tegen een betaling van een geldsom, *B.S.*, 22 augustus 1984; het besluit van de Vlaamse Executieve van 24 juli 1985 houdende de voorwaarden inzake erkenning en subsidiëring van diensten voor forensische welzijnszorg, *B.S.*, 28 november 1985; het besluit van de Vlaamse Executieve van 8 juli 1987 houdende vaststelling van de voorwaarden van erkenning en subsidiëring van centra voor hulpverlening inzake kindermishandeling, *B.S.*, 15 januari 1988, en het koninklijk besluit van 27 oktober 1987 betreffende de subsidiëring van projecten inzake de maatschappelijke emancipatie van de vrouw, *B.S.*, 10 november 1987.

¹⁷ *Gedr.St., Kamer*, 1966-67, nr. 377/1.

¹⁸ België was hierdoor zeker niet de koploper in het toekennen van financiële hulp voor slachtoffers. Nieuw-Zeeland was in 1963 de eerste natie die een wet tot vergoeding van slachtoffers door de staat aannam, gevolgd door Groot-Brittannië (1964), Oostenrijk (1972), Finland (1973), Ierland (1974), Nederland (1975), Noorwegen (1976), Duitsland (1976), Frankrijk (1977), Zweden (1978), Italië (1980) en Luxemburg (1984).

¹⁹ En waardoor het slachtoffer een burgerrechtelijke schadevergoeding van de staat zou kunnen vorderen (*Gedr.St., Senaat*, 1984-85, nr. 873/2/1°, 22-23).

²⁰ In het oorspronkelijk ontwerp werd het begrip «hulp» niet gebruikt. Men had het over de begrippen «schadeloosstelling» of «vergoeding». Om de begrippen beter in de filosofie van het ontwerp te doen passen en meteen een betere aansluiting te verzekeren bij de betekenis die onder meer aan het Rampenfonds wordt gegeven, werd de terminologie aangepast (*Parl.St., Senaat*, 1984-85, nr. 873/2/1°, 25).

²¹ *Gedr.St., Senaat*, 1984-85, nr. 873/2/1°, 8.

²² Artikel 33, § 2, van de wet past volledig in die filosofie. Dit artikel bepaalt dat de hulp nooit meer mag bedragen dan het bedrag van de schade verminderd met 10.000 frank en niet hoger mag zijn dan 2.000.000 frank.

²³ Art. 29 Wet.

de personen of instellingen die tot schadevergoeding gehouden zijn²⁴. De hulp moet bijgevolg gezien worden als een buitengewone vergoeding.

Afdeling III²⁵ van hoofdstuk III van de wet kent daarentegen een bijzondere vergoeding voor morele schade²⁶ toe van 750.000 fr.²⁷ aan leden van de politie-²⁸ en hulpdiensten²⁹ die wegens lichamelijke ongeschiktheid genoodzaakt zijn de dienst definitief te verlaten, of aan hun rechthebbenden in geval van overlijden «wanneer de schade het gevolg is van feiten die opzettelijke gewelddaden uitmaken of van de ontplofing van oorlogstuigen of valstrikstuigen bij de uitvoering van een politie-, beschermings-, hulpverlenings- of ontminningsopdracht»³⁰. Dezelfde vergoeding wordt toegekend aan slachtoffers «die in een toestand van blijvende algehele invaliditeit verkeren als gevolg van vrijwillige hulpverlening aan een slachtoffer van een opzettelijke gewelddaad of van een ontplofing van een oorlogstuig of een valstrikstuig»³¹, alsook aan hun rechthebbenden in geval van overlijden³². Het fundamenteel onderscheid met de hulp van afdeling II³³ van de wet is dat de bijzondere vergoeding

een subjectief recht is³⁴. Het slachtoffer kan tegen de beslissing van de bevoegde minister³⁵ beroep instellen bij de rechtbank van eerste aanleg met mogelijkheid van hoger beroep bij het hof van beroep³⁶.

Dat betekent meteen dat de Commissie niet bevoegd is om zich uit te spreken over de toekenning van de bijzondere vergoeding³⁷. Daaruit volgt echter niet dat het slachtoffer dat zich kan beroepen op de bijzondere vergoeding van afdeling III van de wet, geen aanspraak meer zou kunnen maken op de hulp van afdeling II. In de praktijk echter zal het slachtoffer dat een bijzondere vergoeding heeft ontvangen, nog moeilijk kunnen voldoen aan de voorwaarden tot toekenning van een hulp omdat het nadeel dat hij heeft ondervonden meestal op een voldoende en daadwerkelijke wijze is hersteld³⁸. Te meer daar de toekenning van de bijzondere vergoeding de voordelen toegekend krachtens de wetgeving op de arbeidsongevallen of de vergoedingspensioenen niet uitsluit³⁹.

Dit alles betekent dat het slachtoffer dat valt onder afdeling III, zich kan wenden voor een vergoeding én tot de gewone hoven en rechtbanken⁴⁰ én tot de bevoegde minister én tot de Commissie én zich kan beroepen op de arbeidsongevallen- of vergoedingspensioenwetgeving.

B. Administratief rechtscollege

Het verschil in de procedure tussen de aanvraag tot hulp en de bijzondere vergoeding brengt ons meteen tot de vraag welke motieven de wetgever had om een nieuw administratief rechtscollege op te richten. «In een zo belangrijke gelegenheid meende de Regering dat de eenvormigheid van

waarde dat het slachtoffer wegens lichamelijke ongeschiktheid genoodzaakt is de dienst definitief te verlaten of (bij vrijwillige hulpverlener) in een blijvende algehele invaliditeit moet verkeren.

³⁴ *Hand., Senaat*, 18 juni 1985, 3044.

³⁵ Nadat het slachtoffer een gemotiveerde aanvraag heeft ingediend en de bevoegde overheid een verslag heeft opgemaakt beslist de bevoegde minister over het bestaan van de omstandigheden vereist voor de toekenning van gehele of gedeeltelijke vergoeding.

³⁶ Oorspronkelijk bepaalde het wetsontwerp dat een andere commissie in laatste aanleg zou oordelen over het bestaan van de toekenningsvoorwaarden van de bijzondere vergoeding. Tijdens de parlementaire besprekingen werd dit niet behouden precies omdat de bijzondere vergoeding een «uitdrukkelijk recht schept» waardoor de toekenning van de vergoeding beter volgens het gemene recht kan worden geregeld (*Hand., Senaat*, 18 juni 1985, 3044).

³⁷ A.R. 29, 20 oktober 1988 en A.R. 24, 3 oktober 1991.

³⁸ A.R. 113, 5 juli 1990 en A.R. 24, 3 oktober 1991. Indien er geen toekenning van de bijzondere vergoeding is gebeurd (omdat de politieagent de dienst niet verlaat of omdat het slachtoffer niet in blijvende algehele invaliditeit verkeert) wordt aan de voorwaarden tot toekenning van een hulp gemakkelijker voldaan (A.R. 183, 18 april 1991 en A.R. 219, 16 april 1992).

³⁹ Art. 42, § 1, Wet.

⁴⁰ Een dergelijke vergoeding sluit voor hetzelfde schadelijk feit een schadevergoeding ten laste van de staat uit ten belope van het bedrag (art. 42, § 5, eerste lid, Wet). De staat treedt tot het beloop van het bedrag van de betaalde vergoeding in de rechten van de begunstigde tegen de schadeverwekkende derde (art. 42, § 5, tweede lid, Wet). Doordat de vergoeding een vergoeding is voor «morele schade» wordt de subrogatie ten voordele van de Staat dan ook beperkt tot wat de dader verschuldigd is aan de begunstigde voor de morele schade (*Hand., Senaat*, 18 juni 1985, 3044).

²⁴ Zo kan het slachtoffer schadevergoeding krijgen via de sociale zekerheid en de arbeidsongevallenverzekering, de particuliere verzekeringen, burgerlijk of strafrecht of schadevergoeding via conflictregulering met de dader.

²⁵ Afdeling III, «Toekenning van een bijzondere vergoeding in geval van opzettelijke gewelddaden tegen leden van de politie- en hulpdiensten en tegen derden die hulp verlenen aan een slachtoffer van een opzettelijke gewelddaad», omvat de artikelen 42 en 43 van de wet.

²⁶ Oorspronkelijk voorzag het wetsontwerp in een vergoeding zonder de nadere specificatie van morele schade. Dit zou betekend hebben dat deze vergoeding belastbaar zou zijn. Om louter fiscale redenen heeft de wetgever de vergoeding nader bepaald, waardoor de vergoeding niet belastbaar wordt (*Hand., Senaat*, 18 juni 1985, 3045).

²⁷ Dit bedrag wordt geïndexeerd overeenkomstig de regels die toepasselijk zijn op de wedden van het personeel van de ministeries. Bovendien wordt aan elk kind ten laste van het slachtoffer een afzonderlijke vergoeding toegekend die gelijk is aan 10% van het voornoemde bedrag.

²⁸ In concreto vallen de leden van de rijkswacht, de gerechtelijke politie, de staatsveiligheid, de gemeentelijke politie en de militairen belast met een politieopdracht onder afdeling III (art. 42, § 2, Wet).

²⁹ In concreto vallen de leden van de civiele bescherming, de brandweer, het bestuur der strafinrichtingen en de ontminningsdiensten onder afdeling III (art. 42, § 2, Wet).

³⁰ Art. 42, § 1, tweede lid, Wet.

³¹ Art. 42, § 4, Wet.

³² «In geval van overlijden zijn de rechthebbenden van het slachtoffer de echtgenoot of, wanneer die er niet is, de familieleden ten laste van het slachtoffer» (art. 42, § 2, negende lid, Wet). De familieleden die niet de echtgenoot zijn, moeten echter bij hun aanvraag aantonen dat zij ten laste vielen van het slachtoffer (art. 3, § 3, 4°, K.B. 23 januari 1987 betreffende de toekenning van een bijzondere vergoeding in geval van opzettelijke gewelddaden tegen leden van de politie- en hulpdiensten en tegen derden die hulp verlenen aan een slachtoffer van een opzettelijke gewelddaad, *B.S.*, 20 februari 1987).

³³ Let op de verschillende begrippen van de afdelingen. Afdeling II spreekt over een «hulp», terwijl afdeling III het heeft over «een bijzondere vergoeding voor morele schade». Ook de voorwaarden verschillen: afdeling II kent in beginsel geen hulp toe voor morele schade, stelt niet het vereiste dat in geval van overlijden de belanghebbende op zijn minst een familielid moet zijn, stelt niet als voor-

de rechtspraak gewaarborgd moest worden. Vandaar dat er slechts één enkele commissie is ingesteld.»⁴¹

De bezorgdheid om de eenheid van de rechtspraak te bewaren blijkt uit artikel 95, § 2, van het K.B. van 18 december 1986⁴², dat bepaalt dat, wanneer de voorzitter van de Commissie van oordeel is dat de eenheid van de rechtspraak in gevaar is, hij de zaak naar de verenigde kamers kan verwijzen. In de praktijk gebeurt dit echter nooit. Toch is een consistente rechtspraak over een hulp die op grond van billijkheid wordt toegekend onontbeerlijk⁴³.

Een tweede en veel belangrijkere reden van de wetgever om een nieuw administratief rechtscollege op te richten was dat de toekenning van de hulp «nooit als een recht kan worden opgevorderd»⁴⁴. Omdat ten eerste de hulp wordt toegekend op grond van billijkheid aan de hand van objectieve criteria en ten tweede de commissie bij de uitkering van de hulp rekening moet houden met de beschikbare middelen van het fonds⁴⁵, meende de wetgever dat het wenselijk was hiervoor een nieuw administratief rechtscollege op te richten. Meermaals werd in de parlementaire voorbereiding de vraag gesteld waarom men zich niet heeft afgestemd op de regeling die geldt voor het Gemeenschappelijk Motorwaarborgfonds inzake slachtoffers van verkeersongevallen⁴⁶. Hoewel beide fondsen vergelijkbaar zijn, zijn de gewone rechtbanken bevoegd voor de geschillen inzake het waarborgfonds.

Een kleine vergelijking tussen de twee fondsen is hier inderdaad op zijn plaats. De benadeelde aan wie schade is toegebracht door een «motorrijtuig», heeft in bepaalde gevallen recht op een vergoeding van het Gemeenschappelijk Motorwaarborgfonds⁴⁷. De verleiding is op het eerste gezicht groot om voor de hulp dezelfde procedure in te voeren als voor het Gemeenschappelijk Motorwaarborgfonds. Dezelf-

de basisprincipes vinden we immers bij beide fondsen terug: solidariteit, subsidiariteit en de mogelijkheid tot subrogatie. Bovendien gaat het om hetzelfde voorwerp, nl. het bieden van financiële hulp/vergoeding aan slachtoffers. Er zijn uiteraard enkele verschillen die voortvloeien uit de eigen aard van de fondsen⁴⁸. Het grote verschil tussen beide is echter de juridische grondslag van de vergoeding. Terwijl bij de Commissie een *hulp* wordt toegekend (mede) op basis van de billijkheid, geldt een *recht* op schadevergoeding t.a.v. het Gemeenschappelijk Motorwaarborgfonds op basis van objectieve criteria. Een ruime discretionaire bevoegdheid over het toekennen en het bepalen van de grootte van een financiële hulp kan ons inziens bezwaarlijk gegeven worden aan de gewone hoven en rechtbanken.

De oprichting van een administratieve rechtbank brengt ontegenzegglijk vervelende gevolgen met zich mee. Doordat de Commissie niet gebonden is door het gezag van gewijsde van de gewone rechtbanken en zij evenmin gebonden is door het gezag van gewijsde van de Commissie kunnen – uit praktisch oogpunt – hierdoor tegenstrijdige beslissingen ontstaan. Niettemin moet minstens theoretisch opgemerkt worden dat het voorwerp waarover de twee jurisdicties uitspraak doen, verschillend is. Het geheel wordt voor het slachtoffer zeer complex. Het onderscheid tussen de burgerlijke schadevergoeding die de dader verschuldigd is volgens het gemene recht en de hulp die toegekend wordt door de Commissie op grond van collectieve solidariteit, dient in de procedure verder gemaakt te worden. Het zou niet wenselijk zijn dat één en dezelfde rechtbank uitspraak moet doen over én de burgerlijke schadevergoeding én de aanvraag tot hulp.

C. Financiering

Het Fonds tot hulp aan de slachtoffers van opzettelijke gewelddaden werd opgericht bij de begroting van het Ministerie van Justitie⁴⁹. Het Fonds wordt gestijfd door de verplichting die de rechter heeft om bij elke veroordeling tot een criminele of correctionele hoofdstraf een bedrag van 5 frank⁵⁰ uit te spreken⁵¹. Dit bedrag is geen bijkomende geldboete⁵². Het moet gezien worden als een soort solida-

⁴¹ *Gedr.St., Senaat*, 1984-85, nr. 873/2/1°, 6. Dit is echter een zwak argument. De wetgever kon op basis van dit motief even goed een administratief orgaan bevoegd maken voor de toekenning van een hulp.

⁴² K.B. 18 december 1986 betreffende de commissie voor hulp aan slachtoffers van opzettelijke gewelddaden, *B.S.*, 20 februari 1987 en K.B. 26 maart 1991 tot wijziging van het koninklijk besluit van 18 december 1986 betreffende de commissie voor hulp aan slachtoffers van opzettelijke gewelddaden, *B.S.*, 10 april 1991. Hierna: K.B.

⁴³ In de praktijk blijkt dat er duidelijke verschillen in jurisprudentie bestaan tussen de Nederlandse en de Franse kamer. Zie hiervoor CROMHEECKE, M. en SABBE, H., *l.c.*, 305-307.

⁴⁴ *Gedr.St., Senaat*, 1984-85, nr. 873/2/1°, 17.

⁴⁵ In de praktijk zijn de middelen ruim voldoende.

⁴⁶ Artikel 15 en 16, Wet 1 juli 1956 betreffende de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen, *B.S.*, 15 juli 1956.

⁴⁷ De benadeelde heeft recht op een schadevergoeding bij (1) een niet-geïdentificeerd voertuig, (2) een toevallig feit waardoor de bestuurder van het voertuig dat het ongeval veroorzaakte vrijuit gaat of in geval van niet-verzekering, (3) diefstal, geweldpleging of heiling, (4) afstand of intrekking van de toelating tot het uitoefenen van de verzekering en (5) bij faillissement van de verzekeringsonderneming op voorwaarde dat hij zich niet bevindt in een van de gevallen waarin het Fonds niet of slechts gedeeltelijk tot vergoeding is gehouden. (Wet 9 juli 1975 betreffende de controle der verzekeringsondernemingen, *B.S.*, 29 juli 1975, en K.B. 16 december 1981 houdende inwerkingstelling en uitvoering van de artikelen 49 en 50 van de wet van 9 juli 1975 betreffende de controle der verzekeringsondernemingen, *B.S.*, 26 januari 1982).

⁴⁸ Het fonds voor hulp aan slachtoffers werd opgericht door de wetgever terwijl het Motorwaarborgfonds aanvankelijk opgericht werd in de vorm van een onderlinge verzekering en later erkend werd door de wetgever; het ene fonds verleent hulp bij opzettelijke gewelddaden, het andere verstrekt vergoeding bij onopzettelijke daden; de Commissie helpt slechts voor lichamelijke schade, terwijl het Motorwaarborgfonds zowel lichamelijke als stoffelijke schade vergoedt.

⁴⁹ Art. 28, Wet.

⁵⁰ Bij de vaststelling van het bedrag van 5 frank werd enerzijds rekening gehouden met het aantal veroordelingen die werden uitgesproken en anderzijds werd ervoor gezorgd dat de bijkomende last niet te zwaar zou doorwegen. Het Ministerie van Financiën schatte de jaarlijkse inkomsten van de 5 fr. op ongeveer 160 miljoen (*Gedr.St., Senaat*, 1984-85, nr. 873/2/1°, 28).

⁵¹ Art. 29, Wet.

⁵² Behoudens de toepassing van de opdecimen is geen van de regels betreffende de boeten toepasselijk. Er kan bijvoorbeeld geen genadeverzoek worden ingediend (*Gedr.St., Senaat*, 1984-85, nr. 873/2/1°, 5-6). Ook het Hof van Cassatie heeft in die zin uitspraak gedaan door te beslissen dat de solidariteitsbijdrage geen straf is (Cass., 7 december 1988, *Arr.Cass.*, 1988-89, 416).

riteitsbijdrage. De andere wijze van financiering van het fonds, nl. een krediet ingeschreven op de begroting van het Ministerie van Justitie⁵³, is opgeheven door de organieke wet van 27 december 1990⁵⁴.

Recente cijfers tonen aan dat de uitgaven beduidend lager liggen dan de inkomsten⁵⁵. Het grote overschot werd door de wetgever niet, zoals zijn oorspronkelijke bedoeling was, aangewend om de hulp effectiever te maken maar om de algemene middelen van de Schatkist aan te zuiveren. De op 31 december 1990 bestaande saldi van de vastleggings- en ordonnanceringsmiddelen van het Fonds werden ten belope van 130 miljoen frank aan hun vroegere bestemming onttrokken⁵⁶. Hierdoor verworden de solidariteitsbijdragen van 5 frank bij elke veroordeling tot een correctionele of criminele straf tot een belasting, wat tot de cynische gedachte leidt dat men in België ook belasting betaalt op misdrijven. De reserves van het bijzonder fonds zijn derhalve zwaar aangetast en de vraag kan gesteld worden of dit in de toekomst geen problemen zal opleveren nu de uitgaven van het fonds begroot zijn op 25 miljoen en het aantal verzoekschriften en zaken die nog hangende zijn, duidelijk stijgt. Dit is geen onbelangrijke vraag omdat artikel 35 van de wet uitdrukkelijk bepaalt dat de hulp wordt toegekend ingevolge de beslissing van de Commissie «rekening houdend met de beschikbare middelen van het Fonds»⁵⁷.

III. VOORWAARDEN TOT TOEKENNING VAN EEN HULP

A. Algemeen

De wet onderscheidt twee soorten slachtoffers en drie soorten categorieën van hulp. Diegene die lichamelijk letsel of nadeel voor zijn gezondheid heeft ondervonden als rechtstreeks gevolg van een opzettelijke gewelddaad in België gepleegd, kan onder de voorwaarden die hier verder zullen worden besproken, een voorschot van hulp, een hulp of een aanvullende hulp aanvragen (dit zijn rechtstreekse slachtoffers)⁵⁸. Deze hulp kan in geval van overlijden van het slachtoffer ook aangevraagd worden door de personen die op het ogenblik van zijn overlijden te zijnen laste waren (dit zijn onrechtstreekse slachtoffers)⁵⁹.

B. Opzettelijke gewelddaad

Er is slechts sprake van een opzettelijke gewelddaad als de volgende elementen aanwezig zijn:

1. *Een materieel bestanddeel.* Een gewelddaad is een uitwendige, tegen een persoon gerichte daad van geweld die een nadeel als gevolg heeft. De inhoud van het begrip «gewelddaad» wordt door de wet niet omschreven. De brochure

van het Ministerie van Justitie verwijst hiervoor naar artikel 483 van het Strafwetboek dat onder geweld de «daaden van fysieke dwang gepleegd op personen» verstaat⁶⁰.

2. *Een moreel bestanddeel.* «Onder opzet, in de ruimste zin, wordt verstaan de bedoeling om een handeling te stellen waarvan men weet dat zij wederrechtelijk is»⁶¹. De dader heeft dus de bedoeling een gewelddaad te plegen⁶². Dit heeft tot gevolg dat een nadeel veroorzaakt door een onvoorzichtigheid, ongeval of nalatigheid geen grondslag kan vormen voor een hulp⁶³.

3. *Wederrechtelijkheid.* Het feit of de feiten die de dader heeft gepleegd, vallen onder toepassing van de strafwet⁶⁴.

Doordat artikel 31 van de wet het begrip «opzettelijke gewelddaad» hanteert en niet «gewelddrijf», is het niet noodzakelijk «dat alle bestanddelen van het strafbaar feit van een misdrijf verenigd zijn om de toekenning van hulp te verantwoorden: de schadelijke daad moet niet noodzakelijkerwijs strafbaar zijn uit hoofde van de dader»⁶⁵. Dit betekent dat een hulp toegekend kan worden voor zover objectief vaststaat dat de opzettelijke gewelddaad het materieel karakter vertoont met opzet, ook al is de dader niet-toerekeningsvatbaar, minderjarig, overleden⁶⁶ of onvindbaar, of al is een maatregel van amnestie afgekondigd.

C. Rechtstreeks slachtoffer

Om in aanmerking te komen voor een hulp, moet het slachtoffer aan de hierna te bespreken voorwaarden voldoen:

1. Nadeel

Het slachtoffer moet ernstig⁶⁷ lichamelijk letsel of nadeel⁶⁸ voor zijn gezondheid hebben ondervonden⁶⁹. Het

⁶⁰ Brochure Ministerie van Justitie, «Hulp van de staat aan de slachtoffers van opzettelijke gewelddaden», B.S., 1992, tweede druk, Brussel, 9.

⁶¹ DUPONT, L. en VERSTRAETEN, R., *Handboek Belgisch Strafrecht*, Acco, Leuven, 1990, 249.

⁶² «Een opzet is inderdaad gegrond op de wil vanwege de dader om een gewelddaad te plegen, hetgeen uiteraard veronderstelt dat het een opzettelijke daad moet zijn» (*Gedr.St., Senaat*, 1984-85, nr. 873/2/1°, 26).

⁶³ Het amendement om een hulp toe te kennen in geval van een niet opzettelijk misdrijf, waarvan de dader onbekend is gebleven, werd verworpen (*Hand., Senaat*, 18 juni 1985, 3041), alsook het amendement dat een vergoeding voor alle misdrijven mogelijk zou maken (*Gedr.St., Senaat*, 1984-85, nr. 873/2/1°, 26-27). Om begrijpelijke redenen spreekt artikel 42, § 1, tweede lid, van de wet niet van een opzettelijke gewelddaad wanneer de schade een gevolg is van de «ontploffing van oorlogstuigen of valstrikstuigen».

⁶⁴ MORLET, P., «L'aide de l'Etat aux victimes d'infractions de violence»; *Commentaires des articles 28 à 43 de la loi belge du 1er août 1985*, R.D.P., 1987, 902, en Brochure Ministerie van Justitie, l.c., 10. Dit blijkt uit art. 31, § 1, sub 3, Wet.

⁶⁵ Brochure Ministerie van Justitie, l.c., 12.

⁶⁶ Art. 34, § 2, eerste lid, van de wet behandelt expliciet dit geval.

⁶⁷ Het begrip «ernstig» wordt in de wet niet nader gespecificeerd.

⁶⁸ Voldoende is dat één van de opgesomde elementen wordt aangevoerd.

⁶⁹ Art. 31, § 1, eerste lid, Wet.

⁵³ Art. 29, Wet.

⁵⁴ Organieke wet, 27 december 1990 houdende oprichting van begrotingsfondsen, B.S., 12 januari 1991.

⁵⁵ Zie hiervoor parlementaire vraag nr. 14 van 17 februari 1992 van senator Arts aan de minister van Justitie, R.W., 1991-92, 1304.

⁵⁶ Wat 24 juli 1991 houdende aanpassing van de algemene uitgavenbegroting van het begrotingsjaar 1991, B.S., 9 augustus 1991.

⁵⁷ CROMHEECKE, M. en SABBE, H., l.c., 303-304 en 307.

⁵⁸ Art. 31, § 1, Wet.

⁵⁹ Art. 31, § 2, Wet houdende fiscale en andere bepalingen.

nadeel bestaat ingevolge artikel 32, § 1, van de wet «*uitsluitend* (eigen cursivering) in een verlies of vermindering van inkomsten, een tijdelijke of permanente invaliditeit, medische kosten en ziekenhuiskosten, met inbegrip van de vernieling van prothesen die onontbeerlijk zijn voor de lichamelijke integriteit van het slachtoffer». In de praktijk onderzoekt de Commissie de ernst van het lichamelijk letsel of nadeel zeer nauwgezet⁷⁰. Veelal beveelt zij daartoe een medisch deskundigenonderzoek. Dit is ook noodzakelijk om de toekenning en de grootte van de hulp te bepalen⁷¹. De Commissie is bijgevolg niet bij machte uitspraak te doen over de toekenning van een hulp wanneer de verzoeker zich niet onderwerpt aan een medisch deskundigenonderzoek⁷². De grootte van de hulp voor tijdelijke of permanente invaliditeit wordt door de Commissie overwegend bepaald door de gevolgen die de invaliditeit veroorzaakt en meer in het bijzonder het verlies of de vermindering van de huidige of toekomstige inkomsten. Zo neigt de Commissie ertoe een hoger bedrag toe te kennen aan jeugdige verzoekers⁷³ dan aan gepensioneerden⁷⁴ of oudere personen⁷⁵. De bijbetaling⁷⁶

⁷⁰ Uit het volgend citaat van een uitspraak van de Commissie blijkt dat het lichamelijk nadeel en de gevolgen ervan uitgebreid in overweging genomen wordt: «De door de eerste verzoekster betaalde oplegkosten voor de medische behandeling van het kind (...) worden door passende stukken gestaafd. Het medisch deskundigenonderzoek (...) wees uit dat K. vrij zware letsels opliep. Zij werd in de kliniek opgenomen met een ernstig hersentrauma en werd getrepaneerd. In de post-operatieve fase heeft het meisje een epilepsietoefval doorgemaakt. De huidige situatie wordt gekendmerkt door een rechter hemisyndroom met motorische stoornissen en een aantasting van de mentale functie met karakterstoornissen. Er zijn ook visusproblemen die vermoedelijk definitief zullen blijven. De gerechtsdeskundige raamt de blijvende arbeidsongeschiktheid voorlopig op 100%. Het meisje is nu sinds geruime tijd opgenomen in een kinderrevalidatie- en epilepsiecentrum. Zelfs indien gebleken is dat door de multi-disciplinaire revalidatie aldaar heel wat vooreringen werden gemaakt, besluit de deskundige toch dat de kansen zeer klein zijn dat het kind zich later zelfstandig in de maatschappij zal kunnen handhaven» (A.R. 110, 29 november 1990).

⁷¹ «Uit het onderzoek van het slachtoffer door de wetsdokter blijkt dat de jongen getroffen werd in de hals-hoge borststreek, dat zijn toestand vrij ernstig was en dat verlamingsverschijnselen verwacht kunnen worden. Een thans overgelegd medisch verslag maakt het niet mogelijk een juiste prognose te stellen over de tijdelijke en blijvende invaliditeit en over de medische kosten. (...) Alvorens verder ten gronde te oordelen komt het noodzakelijk voor een medisch deskundigenonderzoek te bevelen. De uitvoering van dit onderzoek door de hierna genoemde dienst gebeurt zonder kosten voor de verzoekster» (A.R. 47, 3 augustus 1989).

⁷² A.R. 107, 7 juni 1990 en A.R. 199, 20 februari 1992.

⁷³ «Hoewel thans niet voorspeld kan worden op welke wijze de jongen zich in de toekomst zal kunnen aanpassen aan zijn handicap en het zelfs niet a priori uitgesloten is dat hij later gepast werk zal kunnen vinden, eventueel in een beschermd milieu, zijn er aan de hand van de bevindingen van het onderzoek voldoende vermoedens om te aanvaarden dat een eventueel beroepsinkomen beduidend lager zal liggen dan het inkomen dat hij als volwaardige arbeider zou kunnen verwerven» (A.R. 47, 7 juni 1990).

⁷⁴ «De verzoekster, die gepensioneerd is, heeft geen inkomstenverlies geleden. Haar invaliditeit bleef beperkt. Volgens de deskundige is er een lichte beperking in de flexie en extensie van de linker middenvinger. Verzoekster is niet alleenstaande maar woont samen met haar zoon en schoondochter» (A.R. 216, 12 maart 1992).

voor medische kosten en de ziekenhuiskosten dient door de verzoekers gestaafd te worden⁷⁷.

Aangezien de opsomming van artikel 32, § 1, van de wet voor de toekenning van een hulp limitatief is, wordt geen hulp toegekend voor een materieel nadeel⁷⁸. De commissie heeft talrijke keren de vraag tot hulp voor materiële schade verworpen. Zo komen bv. gevorderde interesten⁷⁹, glasbreuk⁸⁰, waarde van het gestolen geld⁸¹, kosten van honoraria⁸², kledings-⁸³, reis-⁸⁴ en gerechtskosten⁸⁵ niet in aanmerking voor een hulp.

Ook de toekenning van hulp op grond van morele schade is niet in de opsomming van artikel 32, § 1, van de wet opgenomen en zou strikt juridisch gezien niet voor hulp in aanmerking kunnen komen. Tijdens de parlementaire bespreking was evenwel sprake van het vergoeden van fysieke én psychische schade⁸⁶. De Raad van State wees trouwens uitdrukkelijk op de tegenstrijdigheid tussen de memorie van toelichting en het wetsartikel⁸⁷. Toch is de wettekst ongewijzigd gebleven⁸⁸. De Commissie werkt in de praktijk met een ruime interpretatie van het begrip «invaliditeit»⁸⁹ en

⁷⁵ «De verzoeker bewijst verder niet dat de graad van zijn blijvende arbeidsongeschiktheid, die eenzijdig door zijn geneesheer bepaald werd, hem op de leeftijd van vijftig jaar niet in staat heeft gesteld zijn beroepsactiviteiten verder op een normale wijze uit te oefenen, dat hij enig loonverlies heeft geleden of dat voor de toekomst verwacht kan worden dat zijn professionele inkomsten wegens de behouden sequelen zullen verminderen». (A.R. 239, 27 augustus 1992).

⁷⁶ Gezien het subsidiariteitsbeginsel dat verder wordt besproken, worden alleen de kosten in rekening gebracht die niet door andere personen of instellingen zijn terugbetaald (zoals bv. het stelsel van sociale zekerheid). Bovendien wordt de hulp naar billijkheid bepaald (zie eveneens verder) waardoor geringe medische kosten die geen ernstige weerslag gehad hebben op de financiële toestand van de verzoeker door de Commissie niet in de hulp opgenomen worden (A.R. 32, 7 juni 1990).

⁷⁷ A.R. 47, 3 augustus 1989; A.R. 110, 29 november 1990; A.R. 97, 7 juni 1990; A.R. 104, 7 juni 1990; A.R. 216 12 maart 1992 en A.R. 239, 27 augustus 1992.

⁷⁸ Gezien de budgettaire mogelijkheden wou de wetgever de hulp voor lichamelijke letsels prioritair stellen. Niettemin werd in de parlementaire voorbereiding gewag gemaakt van een veel ruimer voorwerp dan alleen de lichamelijke schade (*Parl.St., Senaat*, 1984-85, nr. 873/2/1°, 20).

⁷⁹ A.R. 52, 5 april 1990; A.R. 51, 5 april 1990; A.R. 150, 18 april 1991; A.R. 153, 15 oktober 1992; A.R. 264, 12 november 1992 en A.R., 235, 12 maart 1992.

⁸⁰ A.R. 51, 5 april 1990.

⁸¹ A.R. 264, 12 november 1992 en A.R. 247, 14 mei 1992.

⁸² A.R. 244, 14 mei 1992.

⁸³ A.R. 180, 11 juli 1991; A.R. 264, 12 november 1992; A.R. 235, 12 maart 1992; A.R. 52, 5 april 1990 en A.R. 86, 18 april 1991.

⁸⁴ A.R. 150, 18 april 1991 en A.R. 235, 12 maart 1992.

⁸⁵ A.R. 150, 18 april 1991; ook gerechtelijke expertise: A.R. 180, 11 juli 1990; A.R. 264, 12 november 1992 en A.R. 235, 12 maart 1992.

⁸⁶ *Parl.St., Kamer*, 1984-85, nr. 1281/16, 16.

⁸⁷ *Gedr.St., Senaat*, 1984-85, nr. 873/1, 100.

⁸⁸ «Volgens de gemachtigde van de Minister is de morele schade bij vergissing ter sprake gebracht in de memorie van toelichting» (*Gedr.St., Senaat*, 1984-85, nr. 873/1, 100).

⁸⁹ «Strikt genomen zou de gevorderde morele schadevergoeding eveneens uitgesloten zijn maar tijdens de voorbereidende werkzaamheden van de wet werd gesteld dat 'het in rekening brengen

houdt dus ook rekening met het morele nadeel bij het bepalen van een hulp. Dit gebeurt evenwel niet in dezelfde mate in beide kamers. De Nederlandse kamer oordeelt dat morele schade aanleiding kan geven tot een hulp, maar alleen tijdens de periodes van tijdelijke ongeschiktheid ook al heeft het leed geen invloed gehad op de economische activiteit van het slachtoffer⁹⁰. De Franse kamer verkiest evenwel het principe van de vergoeding van morele schade op een algemene wijze te erkennen, zonder beperkingen⁹¹.

Het esthetisch nadeel wordt door de Commissie zelden aanvaard⁹². De Commissie kent enkel een hulp op grond van dit nadeel toe wanneer het schadelijke gevolgen veroorzaakt voor het arbeidsvermogen van het slachtoffer⁹³ of gesitueerd is op zichtbare plaatsen⁹⁴. De Commissie interpreteert het esthetisch nadeel dan eerder als een moreel nadeel of als een invaliditeit.

2. Causaliteit

Het nadeel zoals hierboven beschreven moet het rechtstreeks gevolg zijn van de opzettelijke gewelddaad⁹⁵. Een

van de invaliditeit het mogelijk maakt naast het economische nadeel en geneeskundige kosten, inzonderheid de morele schade of het lichamelijk of psychologisch leed gedurende de ziekteperiode te vergoeden, ook al heeft dat leed geen invloed op de economische activiteit van het slachtoffer» (A.R. 264, 12 november 1992; zie ook A.R. 51 en 52, 5 april 1990; A.R. 20 juni 1991; A.R. 57, 16 november 1989; A.R. 150, 18 april 1991; A.R. 16, 21 december 1989 en A.R. 47, 7 juni 1990).

⁹⁰ A.R. 57, 16 november 1989; A.R. 62, 18 januari 1990; A.R. 52, 5 april 1990; A.R. 225, 16 april 1992 en A.R. 96, 18 januari 1990. Zie ook vorige voetnoot.

⁹¹ Commissie voor hulp aan slachtoffers van opzettelijke gewelddaden, *Werkingsverslag (1987-1991)*, Brussel, januari 1992, 12.

⁹² A.R. 25, 11 januari 1991; A.R. 30, 27 februari 1991; A.R. 16, 21 december 1989; A.R. 264, 12 november 1992; A.R. 219, 16 april 1992 en A.R. 62, 18 januari 1990.

⁹³ «Er kan wel aanvaard worden dat de niet volledig geheele snijwonde hinderlijk kan zijn voor de verzoeker bij de uitvoering van zwaar werk dat eigen is aan zijn beroep» (A.R. 281, 15 oktober 1992).

«De esthetische schade die geen invloed heeft op het arbeidsvermogen van de betrokkene kan niet in aanmerking komen voor een hulp van de staat» (A.R. 264, 12 november 1992).

⁹⁴ «Hoewel de esthetische schade in principe niet in aanmerking komt voor een hulp van de staat, kan wel rekening gehouden worden met de morele schade, onder meer die welke voortvloeit uit de verwondingen in het aangezicht en met het litteken dat hij in het aangezicht behoudt» (A.R. 105, 27 augustus 1992). Zie ook de volgende voorbeelden: het esthetisch nadeel dat zich bevond op de buik (A.R. 81, 28 juni 1991) en op het been (A.R. 80, 20 december 1990) werden door de Commissie verworpen. Daarentegen werd het esthetisch nadeel dat zich bevond aan het oog en dat het voorwerp uitmaakte van oogverlies werd door de Commissie aanvaard (A.R. 84, 20 december 1991).

⁹⁵ «(...) dan blijkt thans niet dat die lichte graad van verminderde fysieke integriteit oorzaak of medeoorzaak was dat de verzoeker na zijn vrijlating uit de gevangenis niet onmiddellijk werk heeft gehad of dat zijn inkomen als gevolg van de opgelopen letsels duidelijk lager lag dan wat hij voordien als loon kon ontvangen» (A.R. 97, 7 juni 1990; zie ook A.R. 17, 20 oktober 1988).

derde die het slachtoffer reeds heeft vergoed, kan bijgevolg geen aanspraak maken op een hulp⁹⁶.

3. Subsidiariteit

De hulp wordt slechts toegekend in de veronderstelling dat het slachtoffer op geen enkele andere wijze een vergoeding kan verkrijgen die het door hem geleden nadeel op voldoende wijze dekt⁹⁷. Hierbij spoort de Commissie de verzoeker actief aan om de voor het slachtoffer mogelijk onbekende vergoedingsstelsels aan te schrijven⁹⁸. Het verlies van schadeloosstelling veroorzaakt door de nalatigheid van het slachtoffer heeft negatieve gevolgen voor de grootte van de hulp⁹⁹. De Commissie onderzoekt systematisch de solvabiliteit van de dader. Daartoe kan zij alle nuttige onderzoeken uitvoeren of gelasten¹⁰⁰. Pas wanneer blijkt dat de schadeloosstelling niet bestaand¹⁰¹, ontoereikend¹⁰² of onzeker¹⁰³ is, te lang op zich laat wachten¹⁰⁴ of het slachtoffer

⁹⁶ Een ziekte- en invaliditeitsverzekeringsinstelling kan zich niet op haar wettelijke subrogatie beroepen: dat blijkt uit «de economie van de wet, inzonderheid art. 31, al. 1, 1, art. 32 en art. 33» (A.R. 99, 16 november 1989).

⁹⁷ Art. 31, § 1, 1, Wet.

⁹⁸ «De commissie is van oordeel dat, alvorens te oordelen of de verzoekster nog aanspraak kan maken op een hulp van de staat, het voor de hand ligt na te gaan of zij al dan niet in aanmerking komt om een tegemoetkoming als minder-valide te ontvangen en de grootte van die vergoeding te kennen. De verzoekster behoort de commissie op de hoogte te houden van de beslissing daaromtrent en de passende stavingsstukken voor te leggen» (A.R. 70, 19 oktober 1989; zie ook A.R. 109, 14 februari 1991).

⁹⁹ «Zoals reeds gesteld was de verzoeker niet in regel met zijn ziekenfonds. Hij bewijst niet dat er hiervoor aanneembare redenen waren. De verzoeker is mede aansprakelijk voor de gevolgen van zijn nalatigheid» (A.R. 57, 16 november 1989).

¹⁰⁰ Art. 34, § 4, eerste en tweede lid, van de wet bepaalt dat de Commissie iedere persoon of overheid kan verzoeken inlichtingen over de beroeps-, financiële, sociale of fiscale toestand van de dader te verstrekken. Ook de gemeentepolitie of de rijkswacht kan door de Commissie verzocht worden een onderzoek in te stellen naar de solvabiliteit van de dader.

¹⁰¹ «Uit de ingewonnen inlichtingen blijkt dat de dader onvermogen is, zodat aangenomen mag worden dat het nadeel niet zal kunnen worden hersteld door betaling van de schadevergoeding» (A.R. 47, 8 maart 1989; zie ook A.R. 61, 21 september 1989; A.R. 96, 18 januari 1990; A.R. 201, 20 juni 1991; A.R. 230, 20 februari 1992; A.R. 244, 14 mei 1992 en A.R. 62, 18 januari 1990).

¹⁰² «Zelfs indien de betrokkene later tegemoetkomingen als minder-valide zal kunnen ontvangen die voor de duur van zijn beroepsleven twee miljoen frank kunnen overtreffen, dan nog zullen die vergoedingen onvoldoende zijn om het inkomensverlies te compenseren» (A.R. 47, 7 juni 1990; zie ook A.R. 17, 20 oktober 1988).

¹⁰³ «Het nadeel ondervonden door het slachtoffer lijkt thans niet te kunnen worden hersteld door betaling van schadevergoeding door de dader van de gewelddaad die, na ambtelijke afschrijving uit zijn laatstbekende woonplaats, geen bekende woon- of verblijfplaats heeft in België of het buitenland» (A.R. 16, 6 april 1989; zie ook A.R. 166, 23 mei 1991).

¹⁰⁴ Hoewel uit de stukken (...) dient afgeleid te worden dat er geen gedwongen uitvoering van het gewezen vonnis mogelijk was, is het niet uitgesloten dat die uitvoering minstens voor een deel in de toekomst wel mogelijk kan zijn, nu uit de onderzoeksverrichtingen van de commissie blijkt dat de dader een textielhandel begonnen is» (A.R. 163, 14 februari 1991).

tot hoge kosten zou leiden ¹⁰⁵ kan een hulp toegekend worden.

Het is dus aan het slachtoffer om eerst de gewone middelen tot schadeloosstelling volledig aan te wenden. Dit betekent evenwel niet dat er reeds een rechterlijke uitspraak over de burgerlijke belangen van het slachtoffer gegeven moet zijn vooraleer het slachtoffer zich kan wenden tot de Commissie ¹⁰⁶. Er kunnen zich bijgevolg twee mogelijkheden voordoen. Ofwel kan het slachtoffer een rechterlijke beslissing verkregen hebben die uitspraak heeft gedaan over zijn burgerlijke belangen maar waarvan de tenuitvoerlegging onvolledig ¹⁰⁷ of onmogelijk is gebleken (door bv. de insolventie van de dader) ofwel richt het slachtoffer zich onmiddellijk tot de commissie. In het laatste geval waardeert de commissie zelf het nadeel zonder dat dit later de burgerlijke rechtbank bindt. Ook in het eerste geval oordeelt de Commissie op onaantastbare wijze over het toekennen van een hulp.

Het verkrijgen van een hulp staat er niet aan in de weg dat het slachtoffer later een vordering tot schadeloosstelling ten laste van de dader instelt en verkrijgt. Om een dubbele schadevergoeding te vermijden kan de Commissie dan het bedrag van de schadeloosstelling waarvoor de hulp reeds is toegekend, terugvorderen of zich in de rechten van het slachtoffer plaatsen.

4. Billijkheid

Doordat de hulp aan slachtoffers geen subjectief recht inhoudt maar enkel gebaseerd is op de collectieve solidariteit, kan uit de aard van de hulp zelf geen volledige vergoeding van het geleden lichamelijk nadeel gewaarborgd worden ¹⁰⁸ en zal de Commissie alle omstandigheden die eigen zijn aan de zaak in rekening brengen ¹⁰⁹. De grondslag tot toekenning van de hulp vormt dan ook een essentieel verschil met de grondslag tot toekenning van een burgerlijke schadevergoeding door de gewone rechtbanken ¹¹⁰. Dit heeft tot gevolg dat de Commissie en de gewone rechtbanken en hoven

niet gebonden zijn door elkaars beslissingen ¹¹¹. Het is aldus perfect mogelijk dat een rechterlijke uitspraak tot onontvankelijkheid of tot het niet bewezen zijn van de feiten komt, terwijl de Commissie voor dezelfde gewelddaad een hulp toekent ¹¹². Komt het tot een tegenstrijdigheid ¹¹³, dan houdt dit verband met de onafhankelijkheid van het stelsel tegenover de rechterlijke macht en het verschil in juridische aard van het voorwerp ¹¹⁴.

Artikel 33, § 1, van de wet somt enuntiatief ¹¹⁵ de navolgende elementen op waarmee de Commissie rekening dient te houden bij het toekennen van de hulp.

1° *De financiële toestand van het slachtoffer*. Artikel 2 van het K.B. van 18 december 1986 bepaalt dat «de commissie rekening houdt met het geheel van de bezittingen en inkomsten van de verzoeker. Zij kan de hulp weigeren of verminderen wanneer de toekenning ervan in geringe mate of niet nodig zou zijn. Zij neemt inzonderheid de gevolgen in aanmerking die de gewelddaad gehad heeft of zal hebben op de financiële toestand van de verzoeker». Op grond van dit criterium heeft de Commissie de gevraagde hulp meermaals verminderd ¹¹⁶ of geweigerd ¹¹⁷. Dit criterium komt bijna neer op een financiële nood ¹¹⁸.

2° *Het gedrag van het slachtoffer*. De hulp kan verminderd of ingetrokken worden wanneer blijkt dat aan het ontstaan of de toename van het nadeel rechtstreeks of onrechtstreeks door het slachtoffer opzettelijk of door zijn nalatig gedrag is bijgedragen ¹¹⁹. Dit betekent ook dat de Commissie het

¹¹¹ Dit belet echter niet dat de Commissie dikwijls refereert aan de uitspraak van de gewone rechtbank.

¹¹² SOHIER, J., *l.c.*, 11431, 3.

¹¹³ De Raad van State uitte zich in zijn advies op dit punt bijzonder kritisch (*Gedr.St., Senaat*, 1984-85, nr. 873/2/1°, 94).

¹¹⁴ «Het basisbeginsel is dat de vergoeding naar billijkheid wordt vastgesteld. Er wordt dus van de commissie helemaal niet verwacht, dat zij zich in de plaats zou stellen van de gerechten die volgens het gemeenrecht de schade moeten beoordelen» (*Parl.St., Senaat*, 1984-85, nr. 873/2/1°, 8).

¹¹⁵ Het is aldus de Commissie niet verboden ook nog andere aspecten bij haar besluitvorming te betrekken. De Commissie zal alle factoren beoordelen, waarmee zij rekening meent te moeten houden (*Gedr.St., Kamer*, 1984-85, nr. 1281/16, 18). Dit is dan ook de betekenis van de termen «onder meer» van artikel 33, § 1, tweede lid.

¹¹⁶ «De verzoekster bewijst niet welk loonverlies zij juist heeft geleden. (...) Het blijkt anderzijds niet dat de geringe graad van blijvende arbeidsongeschiktheid (2%) de arbeidsmogelijkheden van de verzoekster en haar financiële middelen ernstig kan beïnvloeden. Alle omstandigheden in acht genomen komt het billijk voor de hulp van de staat te bepalen op 40.000 fr.» (A.R. 186, 20 februari 1992).

¹¹⁷ «De in het verzoekschrift vermelde kosten zijn niet van dien aard dat ze een weerslag hebben gehad op de financiële toestand van de verzoeker die een tussenkomst van de staat noodzakelijk zou maken. De commissie is derhalve van oordeel dat, gelet op het geheel van de bezittingen en inkomsten van de verzoeker en de weerslag die de gewelddaad gehad heeft of zal hebben op zijn financiële toestand, niet tot het toekennen van een hulp ten laste van de staat kan worden besloten» (A.R. 133, 3 oktober 1991; zie ook A.R. 96, 18 januari 1990 en A.R. 163, 14 februari 1991).

¹¹⁸ Zoals bepaald wordt door de wet voor «onrechtstreekse slachtoffers» (cf. art. 31, § 2, van de wet).

¹¹⁹ De brochure van het Ministerie van Justitie neemt hier als voorbeeld het slachtoffer dat zich zonder reden onttrekt aan medische verzorging waardoor het nadeel of de toename ervan is ont-

¹⁰⁵ «Uit de onderzoeksverrichtingen van de Commissie mag wel aanvaard worden dat de bescheiden middelen van de verzoeker hem niet in staat stellen de kosten van dit onderzoek (deskundigenonderzoek bevolen door de correctionele rechtbank, *M.C.*) te betalen. Hoewel de kosten, als onderdeel van gerechtskosten, in principe niet in aanmerking komen voor een tussenkomst van de staat, dient anderzijds vastgesteld te worden dat de verzoeker, die de verplichting heeft eerst de gewone middelen aan te wenden om schadeloosstelling te verkrijgen, in de onmogelijkheid verkeert die verplichting na te komen, zijn rechten t.a.v. de aansprakelijke derde veilig te stellen de procedure voor de rechtbank verder te vervolgen om daarna de nog te wijzen gerechtelijke beslissing te laten uitvoeren. De toekenning van een voorschot van 30.000 fr. komt in die omstandigheden gerechtvaardigd voor» (A.R. 97, 7 juni 1990).

¹⁰⁶ Artikel 34, § 2, tweede lid, Wet.

¹⁰⁷ In dat geval zal de vergoeding die het slachtoffer reeds van de dader heeft ontvangen, afgetrokken worden van de hulp om aldus een dubbele schadevergoeding te vermijden.

¹⁰⁸ Brochure Ministerie van Justitie, *l.c.*, 9.

¹⁰⁹ A.R. 57, 16 november 1989; A.R. 52, 5 april 1990; A.R. 96, 18 januari 1990; A.R. 51, 5 april 1990 en A.R. 163, 14 februari 1991.

¹¹⁰ Terwijl de burgerlijke schadevergoeding de schade volledig vergoedt op basis van artikel 1382 B.W., houdt de Commissie bij de toekenning van de hulp rekening met subjectieve elementen.

gedrag van het slachtoffer t.a.v. het ontstaan van de gewelddaad in rekening zal brengen¹²⁰. Ook hier heeft de Commissie een autonome beoordelingsbevoegdheid.

3° *De betrekkingen tussen het slachtoffer en de dader.* Dit betekent dat het slachtoffer dat samenwoont met of een verwant is van de dader, aanspraak kan maken op een hulp¹²¹ op voorwaarde dat het slachtoffer geen verwijt treft voor de gewelddaad. Zo vermindert de Commissie de hulp bijvoorbeeld wanneer de gewelddaad het gevolg is van een verbroken relatie tussen de dader en het slachtoffer wanneer deze laatste de handelwijze van de dader «uitgelokt» heeft¹²². Anderzijds werd de hulp niet verminderd wanneer de gewelddaad veroorzaakt werd door een gestoorde relatie tussen de dader en de moeder en het kind treft¹²³.

Artikel 33, § 2 van de wet bepaalt dat «de hulp nooit meer (mag) bedragen dan het bedrag van de schade verminderd met 10.000 frank. Het bedrag van de hulp mag niet hoger zijn dan 2.000.000 frank»¹²⁴. Door het invoeren van deze grensbedragen heeft de wetgever aan de ene zijde willen betonen dat de Commissie overbelast wordt door verzoekschriften die een lage som betreffen¹²⁵ en aan de andere zijde heeft hij willen vermijden dat de middelen van het fonds door aanvragen van hulp van hoge bedragen te snel uitgeput zou raken¹²⁶. Toch heeft de commissie onafhankelijk van het bedrag van de hulp herhaalde malen het forfait van

10.000 frank niet afgetrokken¹²⁷. Aldus poogt de Commissie tegemoet te komen aan de relatieve lage bovengrens.

5. Tijdstip

De opzettelijke gewelddaad moet gepleegd zijn na 6 augustus 1985.

6. Nationaliteit

De wetswijziging van 23 juli 1991 heeft de reciprociteitsvoorwaarde die oorspronkelijk in de wet vermeld stond opgeheven¹²⁸. Deze bepaalde dat een vreemdeling, voor zover hij niet vaderlandloos of een vluchteling was, de nationaliteit van een staat moest bezitten die voor een zelfde gewelddaad een vergoeding toegekend zou hebben aan een Belgisch onderdaan. Deze bepaling was evenwel in strijd met het non-discriminatiebeginsel en het vrij verkeer van diensten en personen van het E.E.G.-Verdrag¹²⁹.

Artikel 31, § 1, 2°, van de wet bepaalt thans dat «het slachtoffer, op het ogenblik dat de gewelddaad wordt gepleegd, de Belgische nationaliteit (moet) bezitten of gemachtigd zijn het Koninkrijk binnen te komen, er te verblijven of er zich te vestigen»¹³⁰. Aan deze voorwaarde moet enkel voldaan worden op het ogenblik van de gewelddaad, dus niet meer ten tijde van het verzoekschrift¹³¹.

7. Territorialiteit

De gewelddaad moet in België gepleegd zijn¹³². De wet voorziet niet in het geval dat het misdrijf in verschillende landen is gebeurd. Verondersteld moet worden dat in dit geval de staat waar de dader zijn verblijfplaats heeft, bevoegd is op te treden, op voorwaarde dat in die staat ook een gewelddaad is gepleegd¹³³. In het advies van de Raad van State blijkt dat een gewelddaad die gepleegd is tijdens de vlucht in een in België ingeschreven vliegtuig, of in volle zee op een

staan (Brochure Ministerie van Justitie, *l.c.*, 17). Hierboven hebben we reeds het voorbeeld aangehaald van een slachtoffer wiens ziekenfonds aansluiting niet in orde was (A.R. 57, 16 november 1989).

¹²⁰ «Hoewel uit het strafvonnis niet gebleken is dat de verzoeker mede aansprakelijk is voor de door hem opgelopen schade, dient uit de strafinformatie wel vastgesteld te worden dat de feiten betrekking hebben op een vechtpartij in een dancing, dat de rijkswacht vaststelde dat de verzoeker agressief was en dat de verzoeker niet betwistte dat hij onder invloed van de drank verkeerde. Voormelde principes en gegevens in acht nemend is de commissie van oordeel dat de verzoeker aanspraak kan maken op een hulp die in billijkheid bepaald wordt op 100.000 fr.» (A.R. 163, 14 februari 1991). Anderzijds hield de Commissie ook rekening met een verzoeker die hulp wou bieden aan een buur die aangevallen werd, en zelf ook het slachtoffer werd (A.R. 129, 31 juli 1991).

¹²¹ In een aantal landen kan een slachtoffer dat lid is van een gezin waaruit haar slachtoffer komt, onder geen beding aanspraak maken op een hulp.

¹²² «Hoewel het duidelijk is dat de verzoekster rechtstreeks geen schuld draagt voor de op haar gepleegde geweld daden, kan niet ontkend worden dat de verbroken relatie tussen haar en de dader aan de basis ligt van de handelwijze van deze laatste. De verzoekster ontkende trouwens niet dat zij nog tijdens het samenwonen een relatie had met een andere man (...)» (A.R. 70, 19 oktober 1989).

¹²³ «Verzoeker treedt te dezen qualitate qua op namens het slachtoffer. Beschouwingen over het gedrag van mevrouw C. en haar betrekkingen met de dader, met verwijzing naar artikel 33, § 1, 2 en 3, van de wet zijn ter zake derhalve niet dienend» (het kind werd in een heet bad gestopt: A.R. 16, 6 april 1989).

¹²⁴ Deze bedragen kunnen worden gewijzigd bij een in minister-raad overlegd koninklijk besluit (art. 33, § 1, wet). Deze eventuele wijziging is er niet op gericht de bedragen aan te passen aan de stijging van de kosten van levensonderhoud, maar om een fundamentele verhoging van de bedragen mogelijk te maken (*Gedr. St., Senaat*, 1984-85, nr. 873/2/1°, 101).

¹²⁵ *Gedr. St., Senaat*, 1984-85, nr. 873/2/1°, 9.

¹²⁶ *Gedr. St., Senaat*, 1984-85, nr. 873/2/1°, 9 en 32.

¹²⁷ «Nu de geleden schade het bedrag van de hulp overtreft, dient geen aftrek te worden gemaakt van 10.000 frank» (A.R. 235, 12 maart 1992; zie ook A.R. 79, 29 juni 1989; A.R. 110, 29 november 1990; A.R. 47, 6 juli 1990 en A.R., 275, 14 mei 1992).

¹²⁸ Art. 1, wet 23 juli 1991 tot wijziging van de artikelen 31 en 34 van de wet van 1 augustus 1985 houdende fiscale en andere bepalingen, *B.S.*, 24 augustus 1991.

¹²⁹ «Rekening houdend met het arrest van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschap van 2 februari 1989 heeft dit wederkerigheidsbeding tot gevolg dat het Belgische wettelijke stelsel, waarbij de slachtoffers van opzettelijke geweld daden vergoed worden, strijdig is met het non-discriminatiebeginsel bekrachtigd in het eerste lid van artikel 7 van het E.E.G.-verdrag. Derhalve stellen wij voor dit wederkerigheidsbeding te doen vervallen» (*Gedr. St., Senaat*, 1989-90, nr. 888/1, 2). Zie ook zaak 186/87 Ian William Cowan v. Franse Schatkist, *Publikatieblad E.G.*, nr. c/62/6 van 11 maart 1989; zie ook *Parl. St., Senaat*, 1989-90, nr. 881/1, en H.v.J., 2 februari 1989, *J.T.*, 1989, 496, noot VERDUSSEN.

¹³⁰ Dit principe werd reeds in artikel 3 van de Resolutie (77) 27 gesteld.

¹³¹ MORLET, P., *l.c.*, 906.

¹³² Art. 31, § 1, eerste lid, Wet.

¹³³ MORLET, P., *l.c.*, 904.

schip dat de Belgische vlag voert, geacht wordt op Belgisch grondgebied te zijn gepleegd ¹³⁴.

8. Burgerlijke-partijstelling

«Het slachtoffer moet zich burgerlijke partij hebben gesteld uit hoofde van de bestanddelen van het strafbare feit van de opzettelijke gewelddaad. ¹³⁵» Deze verplichting werd lang bediscussieerd tijdens de parlementaire voorbereiding ¹³⁶. Als motivering wordt gesteld dat het slachtoffer blijk moet geven van een zekere belangstelling om de hulp te krijgen. Dit doet hij door zich burgerlijke partij te stellen.

Deze voorwaarde is niet absoluut. Zo aanvaardt de Commissie dat het slachtoffer door overmacht in de onmogelijkheid verkeert om eraan te voldoen wanneer hij niet de gelegenheid heeft gehad om zich burgerlijke partij te stellen omdat de zaak voor de jeugd- of militaire rechtbank moet komen of omdat de strafvordering vervallen is omdat de dader gestorven is ¹³⁷. Toch kan het slachtoffer niet zomaar stellen dat hij zich geen burgerlijke partij heeft kunnen stellen om de eenvoudige reden dat de dader onbekend was ¹³⁸. Artikel 34, § 2, eerste lid, van de wet bepaalt weliswaar «dat

de hulp kan worden toegekend ook al kan de dader van de opzettelijke gewelddaad niet worden vervolgd of veroordeeld, namelijk omdat hij onbekend is gebleven», doch dit betekent niet dat het slachtoffer zich geen burgerlijke partij hoeft te stellen tegen onbekenden.

D. Het onrechtstreeks slachtoffer

Op het ogenblik van het overlijden van het rechtstreeks slachtoffer moeten de onrechtstreekse slachtoffers te zijnen laste zijn. Het begrip «personen ten laste» is een feitelijk begrip dat verwijst naar de gehele of gedeeltelijke economische afhankelijkheid van de onrechtstreekse slachtoffers van de overledene, waarvan deze laatste het slachtoffer geweest is van een opzettelijke gewelddaad ¹³⁹. Economische afhankelijkheid sluit nauw aan bij het begrip «materiële noodtoestand» die enkel bestaat uit een verlies van levensonderhoud. Dit betekent dat het niet noodzakelijk is dat er een juridische band bestaat tussen het rechtstreeks en het onrechtstreeks slachtoffer zoals bv. «erfgenaam zijn van». Omgekeerd vloeit daaruit voort dat een echtgeno(o)t(e) of een kind van een overleden rechtstreeks slachtoffer niet automatisch aanspraak kan maken op een hulp. Zo zal een goede echtgeno(o)t(e) ¹⁴⁰ of een ouder van een kind ¹⁴¹ geen hulp toegekend krijgen wanneer zij niet in een ernstige materiële noodtoestand of in een verlies van levensonderhoud verkeren. Doordat de hulp enkel toegekend wordt voor een verlies van levensonderhoud, houdt de Commissie, in tegenstelling met wat geldt voor het rechtstreekse slachtoffer, geen rekening met de morele schade. Dit alles heeft tot gevolg dat zeer weinig aanvragen tot hulp toegekend worden, omdat de onrechtstreekse slachtoffers veelal reeds opgenomen zijn in het vangnet van de sociale zekerheid.

Het onrechtstreeks slachtoffer moet ten tijde van het overlijden ten laste geweest zijn van het rechtstreeks slachtoffer. Daaruit volgt dat personen die feitelijk gescheiden zijn van het slachtoffer op het ogenblik van diens overlijden en geen levensonderhoud ervan genoten, geen aanspraak kunnen maken op een hulp ¹⁴².

Het rechtstreeks slachtoffer moet overleden zijn ten gevolge van een opzettelijke gewelddaad zoals reeds boven werd uiteengezet.

Het onrechtstreeks slachtoffer moet door deze gewelddaad in een ernstige materiële noodtoestand verkeren ¹⁴³. Het causaal verband tussen de gewelddaad en de noodtoe-

¹³⁴ *Parl.St., Senaat*, 1984-85, nr. 873/2/1°, 99.

¹³⁵ Art. 31, § 1, 3°, Wet. Zie ook art. 34, § 2, derde lid, Wet.

¹³⁶ Men geeft aan dat sommige burgers, die al niet goed ingelicht zijn of die niet de nodige middelen hebben om een advocaat te betalen, zich geen burgerlijke partij gaan stellen. Te meer daar dit in sommige gevallen nutteloos lijkt (*Hand., Kamer*, 1984-85, 23 juli 1985, 3482-3483). Bovendien moet de burgerlijke partij overeenkomstig artikel 108 van het Tarief in Strafzaken voor bepaalde misdrijven op de griffie de vermoedelijke som voor gerechtskosten betalen vooraleer haar burgerlijke-partijstelling wordt aangenomen. Tevens dient men rekening te houden met de artikelen 162, 194 en 136 Wetboek van Strafvordering krachtens welke de burgerlijke partij tot kosten van schadevergoeding kan worden veroordeeld. Daartegenover staat dat het zich burgerlijke partij stellen juist kan worden gezien als een controle die de ernst van het onderzoek versterkt (*Gedr.St., Senaat*, 1984-85, nr. 873/2/1°, 31).

¹³⁷ Wanneer de dader overleden is en er geen vervolging tegen hem meer mogelijk is, kan het slachtoffer zich geen burgerlijke partij meer stellen. Dit maakt overmacht uit voor het slachtoffer (A.R. 18, 15 september 1988; zie ook A.R. 14, 20 oktober 1988; A.R. 15, 19 december 1988; A.R. 58, 21 september 1989 en A.R. 79, 1989).

¹³⁸ «De verzoeker betwist niet dat hij zich geen burgerlijke partij heeft gesteld zodat zijn verzoek niet ontvankelijk is. Uit de overgelegde stukken blijkt enkel dat de raadkamer bij beschikking van 30 januari 1987 beslist heeft dat er geen aanleiding was tot vervolging. De verzoeker stelt ten onrechte dat het voldoende is dat er een gerechtelijk onderzoek is geweest en dat alle waarborgen voorhanden zijn die de wetgever heeft beoogd. Hoewel uit de parlementaire debatten blijkt dat de verplichte burgerlijke-partijstelling aanleiding heeft gegeven tot heel wat kritiek en opmerkingen, heeft de wetgever die verplichting uiteindelijk toch aangenomen en bedoeld wetsartikel ongewijzigd goedgekeurd. De wetgever heeft niet alleen gewild dat er een gerechtelijk onderzoek is gebeurd maar ook en vooral dat het slachtoffer formeel zijn belangstelling manifesteert om de procedure voort te zetten. Dit klemmt des te meer in de onderhavige zaak nu de verzoeker bij de behandeling van zijn verzoek geen nadere uitleg kon verstrekken over de precieze omstandigheden waarin hij verwondingen heeft opgelopen. Uit niets blijkt ten slotte dat de verzoeker door overmacht verhinderd werd zich tijdig burgerlijke partij te stellen of dat hij, zelfs bij gebrek aan financiële middelen, het voordeel van de kosteloze rechtspleging niet kon krijgen» (A.R. 23, 15 december 1988; zie ook A.R. 4, 16 juni 1988;

A.R. 23, 15 december 1988; A.R. 21, 16 juni 1988, A.R. 243, 17 september 1992 en A.R. 254, 17 september 1992).

¹³⁹ Brochure Ministerie van Justitie, o.c., 11.

¹⁴⁰ Bijvoorbeeld een bemiddelde echtgenote van een juwelier (R.G. 72, 28 september 1989).

¹⁴¹ «Zij stelt echter vast dat uit geen van de gegevens waarop zij vermag acht te slaan, blijkt dat de verzoekster in een ernstige materiële noodtoestand is gekomen ten gevolge van het overlijden van haar dochter, anders gezegd dat geenszins blijkt dat verzoekster door dat overlijden een verlies aan levensonderhoud heeft geleden» (A.R. 299, 10 december 1992).

¹⁴² A.R. 100, 17 januari 1991 en A.R. 201, 20 juni 1991.

¹⁴³ Deze voorwaarde wordt t.a.v. rechtstreekse slachtoffers wettelijk niet vereist. Toch houdt de Commissie bij de toekenning van de hulp ter dege rekening met de financiële toestand van het slachtoffer.

stand moet vaststaan. Onder het begrip «materiële noodtoestand» mag niet alleen het verlies van inkomen ¹⁴⁴ verstaan worden maar ook de toename van uitgaven ¹⁴⁵ of een verlies van een werkkraacht ¹⁴⁶. De Commissie waardeert de financiële toestand van het onrechtstreeks slachtoffer op dezelfde wijze als bij het rechtstreeks slachtoffer ¹⁴⁷.

Verder moeten zij aan dezelfde voorwaarden voldoen als het rechtstreeks slachtoffer, d.w.z. dat het nadeel niet voldoende en op daadwerkelijke wijze door andere middelen kan worden hersteld, zij Belg moeten zijn of gemachtigd België binnen te komen, er te verblijven of er zich te vestigen en zich burgerlijke partij moeten hebben gesteld ¹⁴⁸. Dit heeft tot gevolg dat het weduwen- ¹⁴⁹ of wezenpensioen in

beginsel geen noodtoestand inhoudt, omdat deze vergoeding als voldoende beschouwd wordt ¹⁵⁰.

Wanneer de Commissie hulp toekent aan minderjarigen, laat zij nogal eens die hulp plaatsen op een geblokkeerde rekening op naam van de minderjarige ¹⁵¹. Dit moet gezien worden als een soort beschermende voorzorgsmaatregel t.o.v. de minderjarigen die ofwel rechtstreeks ofwel onrechtstreeks slachtoffer zijn geworden ¹⁵². Een voorschot van hulp, dat per definitie spoedeisend is, wordt door de Commissie niet geblokkeerd ¹⁵³ maar soms rechtstreeks uitgekeerd aan de instelling of persoon die een bepaalde prestatie verricht.

Ten slotte dient opgemerkt te worden dat de hulp door alle personen die ten laste waren van de overledene, aangevraagd kan worden. Het komt vaak voor dat de echtgenoot geen aanspraak maakt op een hulp, maar wel de kinderen.

IV. VOORWAARDEN TOT TOEKENNING VAN EEN VOORSCHOT

Zowel rechtstreekse als onrechtstreekse slachtoffers kunnen in spoedeisende gevallen eenmalig een voorschot tot hulp aanvragen ¹⁵⁴. Het bedrag van het voorschot kan maximaal 200.000 fr. bedragen ¹⁵⁵. De Commissie verstaat onder het begrip «spoedeisende gevallen» de situatie waarbij «de vertraging in de toekenning van een hulp kan leiden tot een ernstig nadeel of tot ernstige ongemakken» ¹⁵⁶. Bij de toekenning van een voorschot moet het slachtoffer voldoen aan alle voorwaarden die hierboven besproken werden. Hierbij houdt de Commissie in het bijzonder rekening met het gedrag van het slachtoffer tijdens de procedure voor de Commissie ¹⁵⁷, het inkomen en de kosten ¹⁵⁸. Uit de jurispruden-

¹⁴⁴ «Door dit overlijden heeft de verzoekster een belangrijk deel moeten ontberen van de middelen die zij tijdens het huwelijksleven genoot en die rechtstreeks of onrechtstreeks haar behoeften en levensstandaard beïnvloedden. De wezenbijslag die zij nu ontvangt is geen persoonlijk inkomen; die bijslag wordt slechts tijdelijk uitgekeerd en dient uiteraard voor de behoeften van de kinderen. In de bekende omstandigheden dient aangenomen te worden dat de bijkomende gezinsbijslag die voor de kinderen wordt uitgekeerd onvoldoende is als compensatie van de middelen waarover de vader normaal kon beschikken en die hij voor de opleiding en de opvoeding van zijn kinderen zou hebben besteed» (A.R. 187, 20 februari 1992).

¹⁴⁵ «Uit diezelfde gegevens mag anderzijds aangenomen worden dat de echtgenote van de verzoeker niet alleen zorgde voor het huishouden maar dat zij ook actief betrokken was in de exploitatie van het landbouwbedrijf en dat de verzoeker, die thans op de hulp van derden aangewezen is en de door hem en zijn echtgenote destijds opgenomen financiële verbintenissen dient na te komen, ten gevolge van dit overlijden in een materiële noodsituatie is gekomen» (A.R. 18, 15 september 1988).

¹⁴⁶ «Gelet op het gering belastbaar inkomen en op het feit dat niets laat vermoeden dat dit inkomen nog in belangrijke mate zal stijgen, oordeelt de commissie dat de verzoeker en zijn kinderen zich, door het wegvallen van degene die het huishouden waarnam, in een ernstige materiële noodtoestand bevinden. (...) Van de verzoeker mag wel een inspanning verwacht worden om een belangrijk gedeelte van de huishoudelijke taken over te nemen en aldus het door hem geleden nadeel te verminderen» (A.R. 61, 21 september 1989). Zie ook het geval waarin beide echtgenoten huishoudhouders waren en na het overlijden van de man de alleenstaande vrouw dit niet meer kan zijn waardoor een inkomen wegvalt en zij huurlasten heeft (A.R. 135, 25 oktober 1990).

¹⁴⁷ Zo beslist de Commissie dat er geen sprake kan zijn van een ernstige materiële noodtoestand of verlies van levensonderhoud nadat zij heeft vastgesteld dat «uit diezelfde gegevens blijkt dat voor het onderhoud van de minderjarige na het overlijden van haar moeder maandelijks beschikbaar is kinderbijslag (5.000 fr.), onderhoudsgeld ten laste van de vader (1.000 fr.), huurwaarde van een woning (10.000 fr.) en interesten op spaarboekjes (2.500 fr.), samen 18.500 fr.» (A.R. 14, 20 oktober 1988).

¹⁴⁸ Zie boven.

¹⁴⁹ «De verzoekster (die op het ogenblik van de gewelddaad drie maanden feitelijk gescheiden leefde van haar overleden echtgenoot en aldus op deze grond geen aanspraak maakte op een hulp, M.C.) heeft thans een weduwenpensioen, dat ongeveer driemaal zo groot is als de werklozensteun die zij voor de feiten persoonlijk ontving zodat, zelfs als zij ten dele ten laste was van de overledene (zowel voor als na de feitelijke scheiding), het door de feiten geleden nadeel is vergoed» (A.R. 201, 20 juni 1991).

¹⁵⁰ A.R. 100, 17 januari 1991; A.R. 201, 20 juni 1991; R.G. 128, 31 juli 1990 en R.G. 137, 11 januari 1991.

¹⁵¹ A.R. 16, 21 december 1989.

¹⁵² Zo wil de Commissie ervoor zorgen dat de hulp ten bate komt van diegene die er recht op heeft, en wordt onttrokken aan verkwisting, wanbeheer, ...

¹⁵³ A.R. 135, 25 oktober 1990; A.R. 110, 29 november 1990 en A.R. 47, 7 juni 1990.

¹⁵⁴ Art. 36, eerste en derde lid, Wet.

¹⁵⁵ Dit bedrag kan gewijzigd worden bij een in Ministerraad overlegd K.B. (art. 36, derde lid, Wet).

¹⁵⁶ A.R. 97, 7 juni 1990; zie ook A.R. 135, 25 oktober 1990; A.R. 51, 18 april 1991; A.R. 208, 5 september 1991 en A.R. 109, 14 februari 1991.

¹⁵⁷ «Opdat de Commissie daarover (over het ernstig nadeel of ongemakken, M.C.) kan oordelen is in de eerste plaats nodig dat zij weet over welke inkomsten verzoeker beschikt sedert de feiten. Herhaaldelijk heeft de commissie getracht deze inlichtingen van verzoeker te verkrijgen, echter zonder resultaat. Het is *dus* (eigen cursivering, M.C.) niet gebleken dat de verzoeker door de feiten in een noodsituatie is gekomen of ernstige ongemakken heeft gehad zodat de vraag tot toekenning van een voorschot ongegrond is» (A.R. 80, 5 september 1991; zie ook A.R. 86, 18 april 1991 en A.R. 180, 11 juli 1991).

¹⁵⁸ «Uit de gedane onderzoeksverrichtingen blijkt dat de verzoeker nog steeds aangewezen is op ziekteuitkeringen, waardoor het onderhoud van zijn gezin ernstig bemoeilijkt wordt; hij is namelijk de enige kostwinner van een gezin van zes personen, waarvan een kind universitair onderwijs en de drie anderen middelbaar onderwijs volgen. Een schadeloosstelling door de dader zal, indien zij mogelijk is, niet in een nabije toekomst kunnen geschieden. Daaren-

tie van de Commissie blijkt dat het slachtoffer in een werkelijke noodsituatie moet verkeren wil hij aanspraak kunnen maken op een voorschot.

Het voorschot kan aangevraagd worden zodra het slachtoffer zich burgerlijke partij heeft gesteld ¹⁵⁹. Hierdoor worden slachtoffers van een gewelddaad gepleegd door een minderjarige of door een militair sterk benadeeld ¹⁶⁰.

De aanvraag tot toekenning van een voorschot dient goed onderscheiden te worden van de aanvraag tot toekenning van een hoofdhulp. Immers wordt het voorschot pas toegekend wanneer het slachtoffer de spoedeisendheid van de hulp aantoonst en is zij beperkt tot 200.000 fr. Meermaals worden verzoeken tot voorschot ingediend omdat de geleden schade nog niet definitief begroot kan worden. Dat is echter niet de inhoud van het verzoek tot voorschot. Doordat de procedure tot toekenning van een voorschot zeer lang duurt kan een dergelijk verzoekschrift zeer nefaste gevolgen hebben enerzijds omdat het verzoekschrift tot voorschot de termijn van één jaar bepaald in artikel 34, § 3, van de wet ¹⁶¹ niet schorst en anderzijds omdat een dergelijk verzoekschrift geen spoedeisendheid aantoonst. Hierdoor riskeert het slachtoffer tussen twee stoelen te vallen. Om procedureel veilig te staan dienen de verzoekers om een hoofdhulp te verzoeken met een provisionele schade als voorwerp ¹⁶².

V. AANVULLENDE HULP

Het rechtstreeks of het onrechtstreeks slachtoffer kan de Commissie verzoeken om een aanvullende hulp «wanneer na de toekenning van de hulp het nadeel kennelijk is toegenomen» ¹⁶³. Deze procedure is ingegeven door de wetgeving inzake arbeidsongevallen ¹⁶⁴. Vereist is dat er reeds een toekenning van een hulp geschied is ¹⁶⁵, het nadeel kennelijk is toegenomen sedert de toekenning van de hulp ¹⁶⁶, het verzoek ingesteld is binnen tien jaar te rekenen van de dag

boven zal de heer P. nog gerechtskosten dienen voor te schieten, o.m. wegens de aanstelling van een deskundige.» (A.R. 85, 4 mei 1990).

¹⁵⁹ Art. 36, tweede lid, Wet.

¹⁶⁰ Men kan hierbij de vraag stellen of er hier geen strijdigheid is met artikel 6 Gw.

¹⁶¹ Dit artikel, dat verder nog besproken zal worden, bepaalt dat het verzoekschrift tot hulp «op straffe van verval moet worden ingediend binnen een jaar te rekenen, naargelang van het geval, ofwel van de dag waarop bij een in kracht van gewijsde gegane beslissing uitspraak is gedaan over de strafvordering, ofwel vanaf de beslissing van het onderzoeksgerecht».

¹⁶² Omzettingen bij conclusie van de verzoekschriften van voorschot in verzoekschriften van hulp zijn mogelijk voor zover aan de andere wettelijke voorwaarden voldaan wordt en de wettelijke termijn van een jaar niet overschreden wordt (A.R. 71, 1 maart 1990; A.R. 97, 7 juni 1990 en R.G. 149, 17 mei 1991).

¹⁶³ Art. 37, eerste lid, Wet.

¹⁶⁴ Tot op heden is dergelijke hulp slechts eenmaal gevraagd.

¹⁶⁵ Aangenomen mag worden dat een aanvraag van een voorschot geen grond kan vormen voor een aanvullende hulp. Dit blijkt impliciet uit artikel 37, eerste en tweede lid, van de wet en uit de economie van de wet.

¹⁶⁶ De Commissie is zeer voorzichtig in het toekennen van een hulp en poogt een toekomstig nadeel in haar uitspraak in te calculeren. Meestal wacht zij de consolidatie van het lichamelijk letsel af vooraleer zij uitspraak doet. Aldus maakt de Commissie door

waarop de hulp vereffend is en voldaan wordt bij de toekenning van de aanvraag aan alle voorwaarden die hierboven gesproken werden.

VI. WERKING VAN DE COMMISSIE

A. Organisatie en samenstelling

De werking van en de procedure voor de Commissie wordt zeer gedetailleerd weergegeven in het K.B. en het huishoudelijk reglement ¹⁶⁷. Daarom worden hierna enkel de hoofdlijnen weergegeven en de problematische punten aangestipt. De procedures voor de drie verschillende soorten hulp zijn in grote lijnen gelijklopend. Enkel de belangrijke verschillen zullen hier worden besproken.

De Commissie bestaat uit twee kamers ¹⁶⁸, elk bestaand uit een magistraat, die het voorzitterschap waarneemt ¹⁶⁹, een advocaat en een ambtenaar ¹⁷⁰. De voorzitter ontvangt 500 fr. en de ondervoorzitter en de leden 400 fr. presentiegeld per zittingsdag of per terechtzitting van ten minste drie uur ¹⁷¹. Elk lid van de Commissie heeft een plaatsvervanger. Hun mandaat duurt zes jaar en is hernieuwbaar. Elke kamer wordt bijgestaan door een secretaris of een adjunct-secretaris ¹⁷².

B. Procedure

Reeds eerder hebben we erop gewezen dat een van de grondvoorwaarden tot toekenning van een hulp is dat het slachtoffer zich burgerlijke partij heeft gesteld uit hoofde van de bestanddelen van het strafbare feit van de opzettelijke gewelddaad ¹⁷³. Deze voorwaarde moet o.a. gezien worden in het kader van het feit dat het verzoekschrift pas kan worden ingediend nadat een in kracht van gewijsde gegane

haar voorzichtigheid de procedure tot aanvullende hulp nagenoeg overbodig.

¹⁶⁷ K.B. 18 december 1986 betreffende de commissie voor hulp aan slachtoffers van opzettelijke gewelddaden, *B.S.*, 20 februari 1987; K.B. tot goedkeuring van het huishoudelijk reglement van de Commissie voor hulp aan slachtoffers van opzettelijke gewelddaden, ingesteld bij artikel 30 van de wet van 1 augustus 1985 houdende fiscale en andere bepalingen, *B.S.*, 26 september 1987, en K.B. 26 maart 1991 tot wijziging van het koninklijk besluit van 18 december 1986 betreffende de Commissie voor hulp aan slachtoffers van opzettelijke gewelddaden, *B.S.*, 10 april 1991.

¹⁶⁸ De eerste kamer is de Nederlandse kamer, de tweede de Franse kamer. Verzoekschriften opgesteld in het Duits kunnen zowel door de eerste als door de tweede kamer behandeld worden op voorwaarde dat een van haar leden het bewijs kan leveren van een voldoende kennis van het Duits.

¹⁶⁹ De eerste kamer wordt voorgezeten door de voorzitter van de Commissie; de tweede kamer door de ondervoorzitter.

¹⁷⁰ De leden worden door de Koning benoemd. Een ambtenaar wordt benoemd op voordracht van de minister van Financiën, de andere op voordracht van de minister tot wiens bevoegdheid de Volksgezondheid behoort.

¹⁷¹ Art. 1, K.B. 29 juli 1988 tot vaststelling van het presentiegeld toe te kennen aan de voorzitter, de ondervoorzitter en de leden van de Commissie voor hulp aan slachtoffers van opzettelijke gewelddaden, *B.S.*, 11 augustus 1988.

¹⁷² Er zijn ook twee plaatsvervangende secretarissen.

¹⁷³ Art. 31, § 1, 3°, Wet.

rechterlijke beslissing uitspraak heeft gedaan over de strafvordering¹⁷⁴ of na de beslissing van het onderzoeksgerecht¹⁷⁵⁻¹⁷⁶. Deze bepaling is opgenomen om er zeker van te zijn dat de feiten waarover door de verzoeker wordt geklaagd, echt zijn. Het dient nogmaals benadrukt te worden dat een vrijspraak, een buitenvervolginstelling of een ontslag van rechtsvervolginstelling niet noodzakelijkerwijze een weigering tot toekenning van een hulp met zich meebrengt¹⁷⁷. Een verzoekschrift dat vroegtijdig wordt ingediend, wordt door de Commissie ontvankelijk verklaard maar wordt verwezen naar de rol omdat het niet in staat is om beoordeeld te worden¹⁷⁸.

Het verzoekschrift moet worden ingediend op straffe van nietigheid binnen een jaar na de rechterlijke beslissing waarvan boven sprake¹⁷⁹. De termijn van een jaar begint te lopen vanaf de dag waarop de rechterlijke beslissing in kracht van gewijsde is gegaan¹⁸⁰. Dit vereiste kan soms problematisch zijn. Doordat het vooronderzoek geheim is en de onderzoeksgerechten het slachtoffer niet op de hoogte (hoeven te) houden van de stand van het onderzoek, kan het gebeuren dat het slachtoffer geen weet heeft van de rechterlijke beslissing. Toch is de Commissie dienaangaande bijzonder streng om overmacht te aanvaarden¹⁸¹.

Twee uitzonderingen moeten vermeld worden bij deze verplichting. Het slachtoffer van een onbekende dader kan¹⁸² een hulp aanvragen nadat een termijn van twee jaar is verlopen na de datum van de burgerlijke-partijstelling¹⁸³.

¹⁷⁴ Dit is het geval waarin de dader bekend is en al dan niet veroordeeld wordt door een strafrecht.

¹⁷⁵ Dit zijn alle andere gevallen. Het kunnen slechts beslissingen zijn van hetzij buitenvervolginstelling, hetzij ontslag van onderzoek.

¹⁷⁶ Art. 34, § 2, derde lid, Wet.

¹⁷⁷ Immers is de echtheid van de feiten belangrijk en niet de testlegging van de feiten aan een bepaalde dader.

¹⁷⁸ Art. 34, § 2, van de wet is niet op straffe van nietigheid of verval voorgeschreven (A.R. 143, 17 januari 1991).

¹⁷⁹ Art. 34, § 3, Wet. Meermaals heeft de Commissie op deze grond een verzoekschrift onontvankelijk verklaard (A.R. 48, 15 december 1988, A.R. 82, 18 januari 1990 en A.R. 228, 27 augustus 1992).

¹⁸⁰ A.R. 159, 20 december 1990; A.R. 144, 17 januari 1991; A.R. 145, 14 januari 1991 en R.G. 55, 23 november 1990.

¹⁸¹ «Uit de stukken blijkt dat de verzoeker bij brief van 5 februari 1987 navraag deed op het parket omtrent de stand van de zaak en dat hem op 12 maart 1987 geantwoord werd dat die zaak nog in onderzoek was. Hoewel het juist is dat het parket hem geen verdere berichten toestuurde, wat mede geleet op de vervallenverklaring van de publieke vordering geen verplichting was, dient vastgesteld te worden dat de verzoeker pas op 22 juli 1988 door tussenkomst van zijn raadsman verdere inlichtingen heeft ingewonnen. Nu de verzoeker zelf gedurende meer dan zestien maanden geen enkel initiatief heeft genomen en geen belangstelling voor de afhandeling van zijn zaak heeft betoond, kan hij zich thans niet op overmacht beroepen om de vervalltermijn te zien opheffen» (A.R. 58, 21 september 1989).

¹⁸² Het slachtoffer heeft aldus niet de verplichting om na twee jaar een verzoekschrift in te dienen. Dit betekent dat het slachtoffer van een onbekende dader vanaf de tweede verjaardag van zijn burgerlijke-partijstelling tot één jaar nadat een rechtelijke beslissing in kracht van gewijsde is gegaan, een verzoekschrift kan indienen.

¹⁸³ Art. 34, § 2, derde lid, laatste zin, toegevoegd door de wet van 23 juli 1991 tot wijziging van de artikelen 31 en 34 van de wet

Deze uitzondering werd aan artikel 34, § 2, derde lid, Wet, toegevoegd om een te lange wachtperiode te vermijden voor slachtoffers waarvan de daders onbekend bleven¹⁸⁴. Ten tweede kan een slachtoffer een voorschot van hulp aanvragen zodra hij zich burgerlijke partij heeft gesteld¹⁸⁵. Zoals eerder reeds is vermeld, kan het slachtoffer een hulp aanvragen zonder dat reeds uitspraak gedaan is over de burgerlijke belangen.

Het verzoekschrift wordt opgemaakt in twee exemplaren en ingediend tegen bewijs van ontvangst of aangetekend verstuurd naar het secretariaat van de Commissie. Artikel 34, § 1¹⁸⁶, van de wet bepaalt de inhoud van het verzoekschrift en de stukken die eraan toegevoegd moeten worden¹⁸⁷. Op het ontbreken van bepaalde vermeldingen of stukken is geen sanctie van nietigheid gesteld¹⁸⁸. Het secretariaat stelt op aanvraag voorgedrukte verzoekformulieren ter beschikking. Het is het slachtoffer dat moet bewijzen dat hij aan alle voorwaarden die door de wet zijn gesteld, voldoet.

Alle aanvragen worden ingeschreven op de algemene rol op de datum en in de volgorde van ontvangst op het secretariaat¹⁸⁹. Onmiddellijk na de ontvangst van het verzoekschrift geeft het secretariaat daarvan kennis aan de minister van Justitie, die als «tegenpartij» optreedt¹⁹⁰. Het secretariaat vult het dossier aan¹⁹¹ en zendt dit door aan de voorzitter van de Commissie, die de zaak aan een van beide kamers toewijst. Vervolgens wijst de voorzitter van de kamer een verslaggever aan uit de leden van de kamer. Deze verslaggever heeft tot taak het dossier te behandelen en verslag uit te brengen aan de kamer. Zo kan hij ambtshalve of op verzoek van de partijen onderzoeksverrichtingen voorschrijven die hij nuttig acht. Daarna beveelt de verslaggever de minister om binnen dertig dagen te rekenen vanaf de kennisgeving¹⁹² een memorie van antwoord met de stukken tot staving in drievoud op te sturen naar het secretariaat. Het slachtoffer heeft op zijn beurt dertig dagen de tijd, te rekenen vanaf de betekening van een exemplaar van de memorie van antwoord, om een memorie van wederantwoord met stukken tot staving in drievoud te doen geworden aan het

van 1 augustus 1985 houdende fiscale en andere bepalingen, *B.S.*, 24 augustus 1991.

¹⁸⁴ *Gedr.St., Senaat*, 1989-90, nr. 888/2, 4-5.

¹⁸⁵ Art. 36, tweede lid, Wet.

¹⁸⁶ Art. 43 K.B. bepaalt de bijkomende stukken die toegevoegd moeten worden bij een aanvraag om bijkomende hulp.

¹⁸⁷ De Commissie aanvaardt dat het oorspronkelijk aangevraagde bedrag van de hulp tijdens de procedure bij conclusie opgetrokken wordt.

¹⁸⁸ *Parl.H., Senaat*, 1984-85, 18 juni 1985, 3042. Zie ook A.R. 135, 25 oktober 1990 en A.R. 159, 20 december 1990. Zo is de handtekening op het verzoekschrift geen op straffe van nietigheid voorgeschreven vormvereiste (A.R. 24, 3 oktober 1991).

¹⁸⁹ Het secretariaat houdt de minuten, registers en alle akten bij die de werking van de Commissie betreffen. Het houdt onder meer de algemene rol van alle zaken en het register van de beraadslagingen van de Commissie bij.

¹⁹⁰ De minister van Justitie laat zich vertegenwoordigen door een ambtenaar.

¹⁹¹ Het secretariaat verzamelt alle dienstige inlichtingen en stukken. Let wel: het gaat hier enkel om de stukken die noodzakelijk zijn om het dossier te vervolledigen.

¹⁹² Alle termijnen gaan in op de dag van ontvangst.

secretariaat¹⁹³. Hiervan wordt één exemplaar aan de minister gestuurd. De partijen mogen de bovenvermelde memoires niet meer opmaken wanneer zij de voorgeschreven termijnen hebben laten verstrijken. Deze termijnen kunnen evenwel verlengd worden wanneer de behoeften van het onderzoek dit rechtvaardigen zonder dat zij negentig dagen mogen overschrijden¹⁹⁴. De conclusies worden op het secretariaat tegen ontvangstmelding neergelegd of bij ter post aangetekende brief verzonden.

Na die proceshandelingen maakt de verslaggever een verslag op over de zaak waarbij hij (nogmaals) alle nuttige onderzoeken kan verrichten. Het verslag wordt op het secretariaat neergelegd¹⁹⁵. Het secretariaat zendt het over aan de kamer en geeft er kennis van aan de partijen. De minister beschikt over vijftien dagen om een laatste memorie in te dienen en de verzoeker over vijftien dagen om erop te antwoorden¹⁹⁶. Deze termijnen kunnen verlengd of verkort worden indien dit noodzakelijk is voor het belang van de zaak¹⁹⁷. Na het verstrijken van de termijn stelt de voorzitter van de kamer de rechtsdag vast waarvan de partijen ten minste vijftien dagen van tevoren in kennis worden gesteld. De partijen kunnen van het dossier van de zaak kennis nemen op het secretariaat van de commissie.

De onderzoeksverrichtingen zijn zeer uitgebreid en worden in de praktijk veelvuldig uitgevoerd¹⁹⁸. Zo kan de Commissie o.m.¹⁹⁹ bevelen dat de partijen zelf ter zitting verschijnen; zij kan getuigen horen, deskundigen aanstellen, de overlegging gelasten van een afschrift van het strafrechtelijk dossier met machtiging van de procureur-generaal, iedere persoon of overheid verzoeken om mededeling van inlichtingen betreffende de beroeps-, financiële, sociale of fiscale toestand van de dader van het misdrijf en van het slachtoffer te doen geworden en de rijkswacht of de politie verzoeken een onderzoek in te stellen met machtiging van de procureurs-generaal²⁰⁰ naar de solvabiliteit van de dader van het

misdrijf. De artikelen 17 t/m 22 van het K.B. bevatten hiervoor bijzondere procedureregels, alsook voor de tussengeschiedenissen en de kosten, die hier niet behandeld zullen worden.

Op de zitting, die openbaar is sedert het K.B. van 26 maart 1991, vat de verslaggever de feitelijke toedracht van de zaak en de middelen van de partijen samen. Daarna wordt er gepleit en vervolgens verklaart de voorzitter de debatten voor gesloten en stelt hij de zaak in beraad²⁰¹. Het beraad is geheim. Gewoonlijk heeft de uitspraak plaats de volgende zitting (d.i. de volgende maand)²⁰². De beslissingen zijn gemotiveerd en van rechtswege uitvoerbaar. De uitgaven worden afgegeven door de secretaris, die ze ondertekent en bekleedt met het zegel van de Commissie. De beslissingen van de Commissie zijn niet voor verzet of hoger beroep vatbaar. In geval van vernietiging van een beslissing door de Raad van State wordt de zaak verwezen naar een uit andere leden samengestelde kamer van de Commissie.

VII. SUBROGATIE EN HET RECHT OP TERUGVORDEREN

De wet voorziet in twee verschillende mechanismen om een dubbele schadevergoeding te vermijden²⁰³. Ten eerste treedt de staat van rechtswege, voor het bedrag van de hulp door hem betaald, in de rechten van het slachtoffer tegen de dader van het misdrijf²⁰⁴. De staat kan dit recht uitoefenen door zich burgerlijke partij te stellen voor het strafrecht, en dit zelfs voor de eerste keer in hoger beroep²⁰⁵.

Hij treedt in de rechten enerzijds tot het beloop van het bedrag van de vergoeding die hij heeft uitbetaald, anderzijds tot het beloop van het bedrag van de schadevergoeding waartoe de dader jegens het slachtoffer veroordeeld is²⁰⁶. Opgemerkt dient te worden dat de burgerlijke schadevergoeding in beginsel de hele schade dekt, terwijl de toekenning van de hulp uitsluitend betrekking heeft op een verlies of een vermindering van inkomen, op een tijdelijke of blijvende invaliditeit en op de dokters- en ziekenhuiskosten²⁰⁷. Dit heeft tot gevolg dat de staat slechts dat gedeelte van de burgerlijke schadevergoeding zal kunnen verhalen op de dader dat betrekking heeft op de fysieke schade en op het inkomensverlies²⁰⁸. Daaruit vloeit eveneens voort dat het slachtoffer zijn recht behoudt een rechtsvordering in te stellen tegen de dader voor het gedeelte van de schade dat niet door de hulp gedekt wordt²⁰⁹. De dader kan alle middelen tegen de staat opwerpen die hij t.a.v. het slachtoffer had

¹⁹³ Oorspronkelijk was het eerst de verzoeker die een memorie moest indienen. Dit was echter onlogisch aangezien er tussen het indienen van het verzoekschrift en het nemen van de conclusie geen nieuwe elementen worden aangebracht. Het K.B. van 26 maart 1991 heeft dan ook bepaald dat eerst de minister een memorie moet opmaken.

¹⁹⁴ Deze termijnen kunnen niet worden verlengd bij een verzoek tot voorschot van een hulp.

¹⁹⁵ Bij een verzoekschrift tot toekenning van een voorschot van een hulp moet het verslag binnen twee maanden te rekenen van de dag waarop de verslaggever in het bezit is van de conclusies door de verslaggever op het secretariaat worden neergelegd.

¹⁹⁶ Deze termijnen nemen telkens een aanvang vanaf de kennisgeving van hetzij het verslag (wat de minister betreft), hetzij de laatste memorie (wat de verzoeker betreft).

¹⁹⁷ Deze termijnen kunnen niet worden verlengd bij een aanvraag tot voorschot van een hulp.

¹⁹⁸ In de praktijk wordt regelmatig een beroep gedaan op de procureur-generaal voor het inwinnen van inlichtingen over de betrokkenen. Concreet werden er tussen 1987 en 1990 90 strafrechtelijke dossiers opgevraagd, 99 onderzoeken gelast bij slachtoffers en 98 bij de daders over hun financiële situatie.

¹⁹⁹ De opsomming van artikel 34, § 4, is enuntiatief.

²⁰⁰ De Raad van State maakt hierbij de (merkwaardige!) bedenking dat een dergelijke vordering t.a.v. de procureurs-generaal «op zijn minst ongewoon (is), want zij maken leden van de rechterlijke macht tot helpers van een administratief rechtscollege. De Regering

en het Parlement zullen moeten oordelen of het wenselijk is een zodanige bevoegdheid aan de commissie te verlenen» (*Parl.St., Senaat*, 1984-85, nr. 873/2/1°, 98).

²⁰¹ De zittingen zijn niet formeel van aard. Er wordt eerder met elkaar gesproken dan gepleit.

²⁰² De beslissing over de toekenning van een voorschot moet binnen twee maanden na de sluiting van de debatten gewezen worden.

²⁰³ Ze zijn niet beperkt in tijd.

²⁰⁴ Art. 38, § 1, eerste lid, Wet.

²⁰⁵ Art. 38, § 1, tweede lid, Wet.

²⁰⁶ De staat kan zich krachtens de indeplaatsstelling alleen het minst hoge van de twee bedragen doen terugbetalen.

²⁰⁷ Art. 32, § 1, Wet.

²⁰⁸ Met uitsluiting van al wat in de vergoeding betrekking heeft op het herstel van schade van een andere aard.

²⁰⁹ *Gedr.St., Senaat*, 1984-85, nr. 873/2/1°, 101-102.

kunnen opwerpen. Tot op heden is een dergelijke procedure niet ingesteld.

Ten tweede kan de staat de volledige of gedeeltelijke terugbetaling van de hulp terugvorderen²¹⁰ wanneer het slachtoffer na de uitbetaling daarvan in enigerlei hoedanigheid een schadeloosstelling voor het nadeel verkrijgt²¹¹. De Commissie voor hulp aan slachtoffers van opzettelijke gewelddaden verstrekt aan de minister van Financiën een met redenen omkleed advies vooraleer enige vordering tot terugbetaling voor de hoven en rechtbanken wordt ingesteld²¹².

De staat kan de volledige of gedeeltelijke terugbetaling van de hulp eveneens vorderen wanneer deze volledig of gedeeltelijk is toegekend op grond van valse of onvolledige verklaringen van het slachtoffer of zijn rechthebbende²¹³. Dit is dan strafrechtelijk vervolgbaar²¹⁴.

VIII. BESLUIT

Zoals in de inleiding blijkt bestaat er een politieke consensus om de wetgeving inzake de hulp aan slachtoffers grondig te wijzigen. Dit is ook noodzakelijk wil de wetgever zijn doelstelling van collectieve solidariteit met de slachtoffers van opzettelijke gewelddaden effectief bereiken. Hierbij zal hij ons inziens met de volgende bedenkingen rekening moeten houden.

1. De Commissie is onbekend. Het aantal aanvragen tot toekenning van een hulp kan bezwaarlijk spectaculair genoemd worden. Weliswaar stijgt het aantal verzoeken ieder jaar geleidelijk, doch de 465 aanvragen van 6 augustus 1985 tot eind 1992 geven een ernstige aanduiding dat de Commissie bij nogal wat advocaten, en a fortiori bij de slachtoffers zelf, onbekend is.

2. De Commissie is moeilijk toegankelijk. Na de feiten moet het slachtoffer eerst de strafrechtelijke procedure doorlopen. Pas daarna kan hij, bij een totaal ander orgaan, een hulp aanvragen op voorwaarde dat hij aan specifieke vereisten voldoet. Deze voorwaarden worden bij de aanvang, tijdens of na de strafrechtelijke procedure nogal eens over het hoofd gezien waardoor het slachtoffer enige kans op hulp verliest.

²¹⁰ De Commissie heeft tot op heden nog geen enkele keer gebruik gemaakt van deze procedure.

²¹¹ Art. 38, § 2, Wet.

²¹² Art. 39, Wet.

²¹³ «In de weinige bekende gevallen van fraude ging men als volgt te werk: verzwijgen van familiebanden; verzwijgen van uitkeringen die men reeds uit andere bronnen verkreeg; veinzen van een materiële noodtoestand; invullen van hogere bedragen op de formulieren om boven de minimumgrens te komen; oude verwondingen als gevolg van het misdrijf laten doorgaan» (HENRY, R., «Hulp van de staat aan de slachtoffers van opzettelijke gewelddaden», thesis RUG, 1987-88, 105).

²¹⁴ Het koninklijk besluit van 31 mei 1933 betreffende de verklaring te doen in verband met de subsidies, vergoedingen en toelagen van elke aard, die geheel of gedeeltelijk ten laste van de Staat zijn, is van toepassing (art. 38 Wet houdende fiscale en andere bepalingen). Op het afleggen van valse of onvolledige verklaringen staan de volgende straffen: acht dagen tot vijf jaar gevangenisstraf indien de hulp nog niet is uitgekeerd; een maand tot vijf jaar gevangenisstraf en een geldboete van 26 tot 3.000 fr. indien de hulp wel is uitgekeerd.

3. De procedure bij de Commissie duurt lang. Wanneer het slachtoffer de al niet eenvoudige en vlugge strafrechtelijke procedure doorlopen heeft, moet hij nog gemiddeld 17 en een halve maand na de aanvraag wachten tot een beslissing over de toekenning van hulp gegeven wordt. Een aanvraag tot een voorschot, die per definitie spoedeisend is, duurt gemiddeld 14 en een halve maand. De oorzaak van deze lange duurtijd is niet zo zeer de uitwisseling van de memories maar veeleer de onderzoeksverrichtingen die de Commissie laat uitvoeren, het ontbreken van termijnen voor het indienen van het verslag (bij een verzoek tot hoofdhulp), de zittingsdag en de uitspraak, de absolute zekerheid die de Commissie wil hebben vooraleer zij tot toekenning van een hulp overgaat, het beperkt aantal zittingsdagen, het verwijzen naar de rol om verdere onderzoeksverrichtingen te bevelen, e.d.m.

4. De wettelijke voorwaarden tot toekenning van hulp zijn vaag. Het billijkheidsvereiste op grond waarvan de Commissie uiteindelijk tot toekenning van hulp komt, vereist een zekere soepelheid. De geloofwaardigheid van de Commissie is afhankelijk van de coherente wijze waarop zij de voorwaarden in de praktijk toepast. Het is bijvoorbeeld onaanvaardbaar dat de twee kamers van de Commissie verschillende interpretaties van wetsbepalingen erop nahouden, wat wel degelijk het geval is.

5. De solidariteitsbijdrage van 5 frank die elke tot een criminele of correctionele hoofdstraf veroordeelde moet betalen, kan onmogelijk nogmaals aan haar bestemming onttrokken worden en zoals in 1991 onrechtstreeks verworpen tot een belasting. Het is geen overbodige luxe om het overschot in het fonds aan te wenden voor een effectievere werking van de Commissie.

De volgende suggesties zouden al heel wat kunnen tegenmoetkomen aan de bovenstaande kritiek.

1. Informatieverplichting van de parketten (of een ombudsdienst). Bij de aangifte van een klacht of bij de opstelling van een P.V. tot vaststelling van een gewelddaad moeten de parketten het slachtoffer voorlichten over het bestaan van een dergelijke Commissie en de voorwaarden waaraan zij moeten voldoen.

2. De hulp kan aangevraagd worden vanaf het indienen van een klacht. De reden waarom het slachtoffer in het huidige systeem pas een verzoek tot hulp kan instellen nadat een vonnis- of onderzoeksgerecht uitspraak heeft gedaan, is de vaststelling van de echtheid van de feiten. Precies deze vaststelling is in de meeste gevallen niet de oorzaak van het lange uitblijven van de uitspraak maar veeleer de achterstand van het gerecht en de aanwijzing van de dader. De huidige mogelijkheid om een voorschot van hulp te verzoeken nadat het slachtoffer zich burgerlijke partij heeft gesteld, zou dus het best uitgebreid worden naar de aanvraag tot hoofdhulp. Het nut van de burgerlijke-partijstelling is in dit kader weinig relevant, aangezien de Commissie na de toekenning van een hulp over de mogelijkheid beschikt om zelf de hulp te verhalen op de dader (subrogatierecht). In dit kader is de opmerking dat de Commissie minder zekerheid zal hebben over de werkelijke noodzaak van een hulp, weinig zwaarwegend omdat de huidige wetgeving in een vorderingsrecht tegen het slachtoffer voorziet. Het gevolg is dat het subsidiariteitsprincipe in het voorgestelde systeem objectief en consequent aangewend kan worden omdat het direct aan de nood kan beantwoorden of gecorrigeerd kan worden.

3. De duur van de procedure moet ingekort worden. Verschillende maatregelen kunnen hiervoor in aanmerking komen. Zo dienen de termijnen voor het indienen van een verslag veralgemeend en nageleefd te worden. De onderzoeksverrichtingen die door de Commissie overwegend opgedragen worden aan deskundigen of (overheids)instanties, zouden veel vlugger en efficiënter kunnen geschieden door zelf de onderzoeksbevoegdheid op te nemen en daartoe enkele mensen in dienst te nemen. De frequentie van de zittingsdagen dient verhoogd te worden.

4. Coherente en bekende invulling van de wettelijke voorwaarden. Een stringent objectief systeem waarbij elk nadeel getarifeerd zou worden, strookt geenszins met het billijkheidsvereiste. Anderzijds is een eenvormige rechtspraak onontbeerlijk. Niettemin blijken in de praktijk verschillen te bestaan zowel tussen de twee kamers als tussen beslissingen over soortgelijke verzoeken. Effectieve verwijzing naar de

verenigde kamers zou geen nutteloos tijdverdrijf zijn. Daarnaast zou een systematische publikatie van de uitspraken niet alleen de bekendheid van de Commissie ten goede komen maar ook de inhoud van de rekbare begrippen duidelijker weergeven en bovendien de feitelijke rechtsongelijkheid tussen de verzoeker en de verweerder grotendeels tennietdoen.

De voorgaande suggesties brengen ongetwijfeld de absolute zekerheid over het bestaan van het nadeel of de noodzaak van een hulp gedeeltelijk in gevaar. Daartegenover staat dat het subrogatie- en terugvorderingsrecht wettelijk geregeld is maar in de praktijk nauwelijks aangewend wordt.

Tot slot is in tijden van crisis de trieste bedenking dat een wetwijziging voor de schatkist geen financiële gevolgen heeft, vermoedelijk nog het meest zwaarwegende argument.

Mark CROMHEECKE

RECHTSpraak

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER – 21 OKTOBER 1993

Voorzitter: de h. Sace

Rapporteur: de h. Parmentier

Openbaar ministerie: de h. Piret

Advocaten: mrs. De Bruyn en Draps

Rechten van de mens – Erfrecht – Erfopvolging van een natuurlijk kind – Artt. 765 en 766 B.W.

De Belgische wetgever heeft niet zonder schending van de artt. 8, lid 1, en 14 E.V.R.M. het discriminerende stelsel dat in de bij de wet van 31 maart 1987 opgeheven artt. 765 en 766 B.W. voorkwam, kunnen vastleggen of handhaven voor de erfenissen die na 13 juni 1979 zijn opgevallenen.

Belgische Staat t/ D. e.a.

Gelet op het bestreden arrest, op 7 februari 1992 door het Hof van Beroep te Luik gewezen;

...

Wat het eerste en het derde onderdeel betreft:

Overwegende dat het arrest, met verwijzing naar de redenen van de eerste rechter, vaststelt dat Nelly D., natuurlijk kind van de vooroverleden Mathilde D., op 30 april 1984 ab intestato is overleden, dat haar moeders broer, Eugène D. een rechtsvordering heeft ingesteld teneinde te worden erkend als enige wettige erfgenaam van de nalatenschap en dat de verweerders het door hem ingestelde geding hebben voortgezet;

Overwegende dat volgens de artikelen 765 en 766 van het Burgerlijk Wetboek, vóór hun opheffing bij de wet van 31 maart 1987 tot wijziging van een aantal bepalingen betref-

fende de afstamming, de bloedverwanten van de moeder van een door haar erkend natuurlijk kind geen enkel erfrecht hadden; dat bij gebreke van vader of moeder of broeders of zusters de goederen van het kind aan de Staat toekwamen;

Dat volgens artikel 107 van de wet van 31 maart 1987 deze wet, die onder meer de artikelen 765 en 766 van het Burgerlijk Wetboek opheft en artikel 723 wijzigt, van toepassing is op de kinderen geboren vóór haar inwerkingtreding en die nog in leven zijn op dat ogenblik, zonder dat daaruit evenwel enig recht in de voordien opgevallen erfenissen kan volgen;

Overwegende dat ingevolge artikel 8, lid 1, van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, een ieder recht heeft op eerbiediging van zijn privé-leven en zijn gezinsleven; dat ingevolge artikel 14 van dat verdrag, het genot van rechten en vrijheden, welke in dit verdrag zijn vermeld, verzekerd is zonder enig onderscheid op welke grond ook, zoals geboorte;

Dat de eerbiediging van het gezinsleven impliceert dat de Staat de normale ontwikkeling van de betrekkingen tussen naaste bloedverwanten moet mogelijk maken; dat ontplooiing van het gezinsleven van een ongehuwde moeder en het door haar erkende natuurlijk kind in het gedrang kan komen als dat kind niet tot haar familie gaat behoren en als het vastleggen van de afstamming alleen tussen moeder en kind gevolgen heeft;

Dat de erfopvolging tussen naaste bloedverwanten nauw verbonden is met het gezinsleven, dat de materiële belangen en de uitoefening van de erfrechten omvat;

Dat de wet, door op grond van de geboorte een onderscheid te maken tussen de erfrechten van de bloedverwanten van een natuurlijk kind en die van de bloedverwanten van een wettig kind, het in artikel 8, lid 1, van het verdrag gewaarborgde recht op gezinsleven niet in acht neemt;

Overwegende dat als er een conflict bestaat tussen een norm van het intern recht en een norm van het internationaal recht met rechtstreekse werking in de interne rechtsorde, de bij het verdrag gevestigde norm van het gemeenschapsrecht moet voorgaan ;

Overwegende dat het Europees Hof voor de Rechten van de Mens in zijn arrest Marckx van 13 juni 1979 oordeelt dat de Belgische Staat op grond van het beginsel van de rechtszekerheid, dat noodzakelijk inherent is aan het recht van het verdrag, juridische handelingen of toestanden van vóór de uitspraak van het arrest van 13 juni 1979 onverlet kan laten ;

Dat de Belgische wetgever niet zonder schending van de artikelen 8, lid 1, en 14 van het verdrag, het vigerend discriminerende stelsel kon vastleggen of handhaven voor de erfgenissen die na 13 juni 1979 zijn opgevallens ;

Overwegende dat het arrest, door de toepassing te weigeren van de oude artikelen 723, 765 en 766 van het Burgerlijk Wetboek op de nalatenschap van Nelly D. en door de toepassing van de in artikel 107 van de wet van 31 maart 1987 vervatte overgangsmaatregel op de op 30 april 1984 opgevallens nalatenschap uit te sluiten geen van de in die onderdelen aangewezen wetsbepalingen schendt ;

Dat die onderdelen falen naar recht ;

...

NOOT – Zie Cass., 15 mei 1992 en de conclusie van advocaat-generaal G. D'Hoore, *R.W.*, 1992-93, 325.

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER – 25 OKTOBER 1993

Voorzitter : de h. Marchal

Rapporteur : de h. Parmentier

Openbaar ministerie : de h. Leclercq

Advocaat : mr. Bützler

Verjaring – Stuiting – Wettelijke schuldvergelijking

Het verzoek aan de rechter om het bestaan van de wettelijke schuldvergelijking vast te stellen is een verweer en geen vordering in rechte waardoor de wil wordt geuit om een betwist recht niet te verliezen. Het heeft niet dezelfde werking als een dagvaarding voor het gerecht om de verjaring te stuiten.

L. t/ N.V. S.M. e.a.

Gelet op het bestreden arrest, op 19 februari 1992 door het Arbeidshof te Bergen gewezen ;

Over het middel : schending van de artikelen 1289, 1290, 2242 en 2244 van het Burgerlijk Wetboek,

doordat het arrest, op het hoger beroep van de verwerende partijen, het beroepen vonnis vernietigt en zegt dat de oorspronkelijke vordering van eiser tot betaling van bedragen voor de verleende verzorging verjaard is, op grond : «dat de aanvoering van de wettelijke schuldvergelijking geen vordering is maar een louter verweer, een middel om de vordering ten gronde te weren, of een exceptie ; dat, zoals het openbaar ministerie terecht zegt, degene die de wettelijke schuldvergelijking opwerpt tegen een tegen hem gerichte rechtsvordering tot betaling dan ook geen vordering instelt

tot erkenning in rechte van een door verjaring bedreigd recht ; dat hij de rechter alleen maar verzoekt vast te stellen dat de schuldverordering waarvan de betaling wordt gevorderd teniet is gegaan, daar ze is betaald omdat die schuldverordering en een andere schuldverordering, die hijzelf op de tegenpartij had, samen hebben bestaan ; dat het arbeidshof oordeelt dat te dezen het opwerpen van een exceptie van wettelijke schuldvergelijking de verjaring niet stuit, daar er geen rechtsvordering is ingesteld ; dat de dagvaarding voor het gerecht, waardoor de verjaring wordt gestuit, immers in haar meest algemene betekenis van welke vordering ook in rechte wordt genomen, op voorwaarde dat er een rechtsvordering is ingesteld (arrest, pp. 17-18) ; dat niet kan worden aangenomen dat een conclusie waarin een exceptie wordt opgeworpen impliciet een vordering tot terugbetaling kan omvatten ; dat door (eiser) een exceptie wordt opgeworpen door zich te beroepen op de wettelijke schuldvergelijking ; dat de schuldeiser, thans (eiser), door deze op te werpen tegen een rechtsvordering tot betaling, niet vordert hetgeen hem is verschuldigd, maar vraagt dat wordt vastgesteld dat hij reeds heeft betaald hetgeen van hem wordt gevorderd ; dat er te dezen dus geen sprake is van een vordering die is ingesteld bij wege van schuldvergelijking en van een tegenvordering die de gerechtelijke schuldvergelijking beoogt en die de verjaring stuit (arrest, p. 19) ; dat uit de motivering van het arrest van het Hof van Beroep te Brussel van 28 juni 1972 niet blijkt dat (eiser) bij dat rechtscollège een vordering tot terugbetaling van verschuldigde sommen heeft ingesteld, waarvan niet kan worden gezegd dat ze impliciet is begrepen in een mondelinge conclusie waarin alleen maar een exceptie gegrond op de werking van de schuldvergelijking wordt opgeworpen (arrest, p. 20) ; dat de exceptie van schuldvergelijking die voor het strafrecht mondeling wordt opgeworpen door een beklaagde van wie schadevergoeding wordt gevorderd, niet kan worden beschouwd als een dagvaarding voor het gerecht in de zin van artikel 2244 van het Burgerlijk Wetboek, namelijk welke vordering ook in rechte op voorwaarde dat er een rechtsvordering is ingesteld, en derhalve geen oorzaak is tot stuiting van de verjaring van een recht waarop die exceptie van schuldvergelijking is gegrond» (arrest, p. 20),

terwijl, volgens artikel 2244 van het Burgerlijk Wetboek, een dagvaarding voor het gerecht een stuiting van de verjaring vormt ; onder dagvaarding moet worden verstaan elke vordering die een partij in de loop van het geding instelt, omdat daardoor in rechte de wil wordt geuit om het betwiste recht niet te verliezen ; een verweer, zoals te dezen, een vordering kan zijn waardoor de verjaring wordt gestuit ; de wettelijke schuldvergelijking beslist een verweermiddel is tegen een vordering ingesteld tegen degene die het aanvoert ; niet-tegenstaande dit karakter, de wettelijke schuldvergelijking en de gerechtelijke schuldvergelijking niet wezenlijk van aard verschillen ; beide het bestaan onderstellen van twee wederzijdse schulden tussen twee personen die in dezelfde hoedanigheid handelen ; unaniem wordt aangenomen dat een vordering kan worden ingesteld door aanvoering van een gerechtelijke schuldvergelijking ; zulks ook het geval is voor de wettelijke schuldvergelijking waarvan de vaststelling aan de rechter wordt gevraagd ; deze, om zulks te doen, moet nagaan of aan de toepassingsvoorwaarden van de wettelijke schuldvergelijking is voldaan en dus het bestaan moet vaststellen van de schuldverordering die wordt aangevoerd

door de partij die zich op de schuldvergelijking beroept; de schuldvergelijking aldus, van nature uit, de erkenning onderstelt van een schuldvordering die men, zij het ter gelegenheid van een reeds ontstaan geding en als verweermiddel, wil doen gelden; de door eiser opgeworpen schuldvergelijking bijgevolg een verjaringstuitende vordering is; het arrest, hoewel het vaststelt dat eiser de toepassing van de schuldvergelijking had gevorderd en niettemin weigert aan die vordering elke verjaringstuitende werking toe te kennen, derhalve het begrip en de gevolgen van een vordering tot schuldvergelijking miskent en aldus ook artikel 2244 van het Burgerlijk Wetboek schendt:

Overwegende dat, krachtens artikel 1290 van het Burgerlijk Wetboek, wettelijke schuldvergelijking van rechtswege plaatsheeft uit kracht van de wet, zelfs buiten weten van de schuldenaars, en de twee schulden elkaar vernietigen op het ogenblik dat zij tegelijk bestaan, ten belope van hun wederkerig bedrag;

Dat de wettelijke schuldvergelijking voorkomt als een ingekorte dubbele betaling;

Overwegende dat het verzoek aan de rechter om het bestaan van de wettelijke schuldvergelijking vast te stellen slechts betrekking heeft op betalingen die worden beschouwd alsof ze van rechtswege hebben plaatsgehad vóór dat verzoek; dat dit verzoek, dat ertoe strekt het tenietgaan van wederzijdse schulden te doen vaststellen, een verweer is en geen vordering waardoor in rechte de wil wordt geuit om een betwist recht niet te verliezen; dat het niet dezelfde werking als een dagvaarding voor het gerecht heeft om de verjaring te stuiten;

Dat het middel faalt naar recht;

...

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER – 26 OKTOBER 1993

Voorzitter: de h. Holsters

Rapporteur: de h. Boes

Openbaar ministerie: de h. du Jardin

Advocaten: mrs. Simont en Bützler

Arbeidsongeval – Burgerlijke aansprakelijkheid – Tijdelijke arbeidsongeschiktheid – Arbeidsongevallenverzekeraar – Vergoeding – Subrogatie – Draagwijdte – Sociale-zekerheidsbijdragen

De subrogatoire vordering van de arbeidsongevallenverzekeraar ter zake van de door hem betaalde vergoeding voor tijdelijke arbeidsongeschiktheid omvat in beginsel ook de sociale-zekerheidsbijdragen die hij erop moet inhouden en doorstorten aan de instelling die ze moet innen.

In zoverre daarover een betwisting bestond, moet uit de beslissing van de rechter evenwel blijken dat de som, inclusief de sociale-zekerheidsbijdragen, die hij aan de verzekeraar toekent, niet meer bedraagt dan die welke de aansprakelijke op basis van het gemene recht aan de getroffen had moeten betalen.

L. t/ A.

Gelet op het bestreden vonnis, op 3 juni 1992 in hoger beroep gewezen door de Correctionele Rechtbank te Antwerpen;

Over het eerste middel: schending van de artikelen 97 van de Grondwet, 46 en 47 van de Arbeidsongevallenwet van 10 april 1971 en 1382 en 1383 van het Burgerlijk Wetboek, doordat het vonnis eiser L., door bevestiging van het vonnis in eerste aanleg, veroordeelt tot betaling aan verweerster, als arbeidsongevallenverzekeraar gesubrogeerd in de rechten van het slachtoffer A., voor wie het verkeersongeval tevens een arbeidsongeval was, van 241.428 frank met interest, en dit bedrag ook de sociale-zekerheidsbijdragen omvat, waarvan het vonnis aldus de vergoeding beval (...)

terwijl (...)

tweede onderdeel, artikel 46, § 1, van de Arbeidsongevallenwet van 10 april 1971 bepaalt: «Ongeacht de uit deze wet voortvloeiende rechten blijft de rechtsvordering inzake burgerlijke aansprakelijkheid mogelijk voor de getroffene of zijn rechthebbenden: (...) 4° tegen de personen, andere dan de werkgever, zijn lasthebbers of aangestelden, die voor het ongeval aansprakelijk zijn»; artikel 47 van dezelfde wet, zoals het later gewijzigd is, bepaalt: «De verzekeraar en het Fonds voor Arbeidsongevallen kunnen een rechtsvordering instellen tegen de voor het arbeidsongeval aansprakelijke tot beloop van de krachtens artikel 46, § 2, eerste lid, gedane uitkeringen, de ermee overeenstemmende kapitalen, alsmede de bedragen en kapitalen bedoeld bij de artikelen 51bis en 59quinquies en van het gedeelte van de prestaties bedoeld in artikel 42bis, tweede lid. Zij kunnen die burgerlijke vordering instellen op dezelfde wijze als het slachtoffer of zijn rechthebbenden en worden gesubrogeerd in de rechten die de getroffene of zijn rechthebbenden bij niet-vergoeding overeenkomstig artikel 46, § 2, eerste lid, krachtens het gemene recht hadden kunnen uitoefenen»; de arbeidsongevallenverzekeraar overeenkomstig boven vermelde artikelen derhalve zijn subrogatierecht enkel kan uitoefenen in de mate waarin de getroffene of zijn rechthebbenden in het gemene recht zelf rechten kunnen doen gelden ten opzichte van de aansprakelijke voor het ongeval; het slachtoffer van een ongeval in het gemene recht in de periode van tijdelijke arbeidsongeschiktheid geen sociale-zekerheidsbijdragen verschuldigd is en geen verlies aan sociale voordelen lijdt, en deze getroffene derhalve in het gemene recht op dit punt geen schade lijdt en bijgevolg geen recht op schadevergoeding heeft; de arbeidsongevallenverzekeraar die in de rechten van deze getroffene gesubrogeerd is, op dit punt derhalve evenmin een recht op schadevergoeding heeft ten laste van de aansprakelijke derde; (...)

Wat het tweede onderdeel betreft:

Overwegende dat de arbeidsongevallenverzekeraar die de wettelijke vergoedingen heeft betaald, krachtens artikel 47 van de Arbeidsongevallenwet van 10 april 1971 gesubrogeerd is in de rechten van de getroffene en een vordering heeft op degene die aansprakelijk is voor het arbeidsongeval of op diens verzekeraar, tot beloop van wat hij aan wettelijke vergoedingen heeft betaald, zonder dat deze vordering het bedrag van de schadeloosstelling mag overschrijden dat de

getroffene voor dezelfde schade volgens het gemene recht had kunnen verkrijgen;

Overwegende dat de arbeidsongevallenverzekeraar, ingevolge de artikelen 31 en 32 van het koninklijk besluit van 21 december 1971 houdende uitvoering van sommige bepalingen van de Arbeidsongevallenwet, verplicht is op de vergoeding die hij aan de getroffene moet betalen, de sociale-zekerheidsbijdragen die deze krachtens artikel 43 van de wet verschuldigd is, af te houden en te storten aan de instelling die met de inning ervan belast is;

Dat uit de omstandigheid dat de arbeidsongevallenverzekeraar de door de getroffene te betalen sociale-zekerheidsbijdragen afhoudt en stort aan de bevoegde instelling, niet volgt dat de aldus overgemaakte som geen deel is van wat de verzekeraar heeft betaald aan wettelijke vergoedingen, op grond waarvan hij de rechtsvordering van de getroffene kan instellen tegen degene die voor het arbeidsongeval aansprakelijk is;

Overwegende dat de appelrechters evenwel op de aanvoering van eiser dat hij «meent slechts gehouden te zijn tot betaling van de sommen die het slachtoffer zelf had kunnen vorderen in het gemene recht, dit is de nettowedde en met uitsluiting van de sociale-zekerheidsbijdragen», niet vaststellen dat eiser, mede ingevolge zijn veroordeling tot betaling aan verweerster van een bedrag gelijk aan de sociale-zekerheidsbijdragen die deze op de door haar betaalde arbeidsongevallenvergoeding heeft afgehouden, minder of slechts evenveel moet betalen dan hetgeen hij op de basis van het gemene recht zou verschuldigd zijn; dat zij zodoende hun beslissing niet naar recht verantwoorden en de in het onderdeel aangevoerde wetsbepalingen schenden;

...

HOF VAN BEROEP TE GENT

7e KAMER – 17 FEBRUARI 1993

Voorzitter: de h. Degraeve

Advocaten: mrs. Beele, Vanryckegem en Duyck

Voorrecht – Rang – Landbouwvoorrecht en niet-betalde verkoper van bedrijfsuitrusting

Wanneer aan het voorrecht van de niet-betalde verkoper van een als bedrijfsuitrusting dienende bestelwagen de door de wet vereiste publiciteit was gegeven binnen vijftien dagen (art. 20, 5°, Hypotheekwet), is het bewijs geleverd dat de houder van het later ontstane landbouwvoorrecht ervan kennis had of moest hebben dat de prijs van het voertuig nog verschuldigd was.

V.O.F. H. t/ C.V. W. en faillissement H.

Ten aanzien van de feiten

Appellante stelt dat zij een vordering heeft ten aanzien van het faillissement van mevrouw Denise H. (faillissementsonniss van 28 april 1988), gewaarborgd door een landbouwvoorrecht: in eerste rang volgens onderhandse geregistreerde akte van 28 oktober 1983 ingeschreven in het register der landbouwvoorrechten op 14 november 1983 ten belope van 1.030.000 frank plus rente en toebehoren; in tweede rang volgens de onderhandse geregistreerde overeenkomst van

14 maart 1984, ingeschreven in het register der landbouwvoorrechten op 27 maart 1984 ten belope van 4.990.000 frank, plus rente en toebehoren.

Eerste geïntimeerde heeft een verklaring van schuldvordering ingediend ten belope van 184.107 frank in hoofdsom uit hoofde van een persoonlijke lening op afbetaling tot aankoop van een bestelwagen Peugeot, waarbij de aankoopfactuur werd neergelegd ter griffie van de Rechtbank van Koophandel te Ieper op 23 september 1982. Hij is gesubrogeerd in de rechten van de verkoper.

De curator verkocht het voertuig op 10 mei 1986 voor de som van 320.000 frank; de onderhavige betwisting behelst derhalve de vraag welk voorrecht ingevolge de samenloop voorrang heeft op het andere, met andere woorden aan wie de opbrengst van de verkoop ten goede komt.

Het bestreden vonnis

Het bestreden vonnis (Kh. Ieper, 27 mei 1991) neemt aan dat het voorrecht van de verkoper van machines, toestellen, gereedschappen, gebruikt in nijverheids-, handels- of ambachtsondernemingen tegenover andere schuldeisers kan worden opgeworpen onder meer tegenover de schuldeiser die een pand heeft op de handelszaak van de schuldenaar, wanneer deze schuldeiser zoals bedoeld in artikel 23 Hypotheekwet weet dat de prijs van het verkochte materieel niet is betaald. Het bewijs van die kennis wordt geleverd wanneer een afschrift van de al dan niet aanvaarde factuur wordt neergelegd ter griffie overeenkomstig artikel 20, 5°, Hypotheekwet.

Appellante kon of diende te weten dat de prijs van de bestelwagen niet betaald was toen zij na de neerlegging van de factuur het landbouwvoorrecht liet inschrijven zodat het voorrecht van eerste geïntimeerde rang neemt voor dit van appellante.

Grievens en stelling der partijen

Appellante stelt dat de bestelwagen het voorwerp vormt van het voorrecht van de verhuurder en dientengevolge van het landbouwvoorrecht. Eveneens voor de toepassing van artikel 23 Hypotheekwet stelt appellante dat het landbouwvoorrecht gelijk te stellen is met dat van de verhuurder en voorrang heeft op het voorrecht van de onbetaalde verkoper, ongeacht de datum. Hieruit volgt, aldus appellante, dat er geen kennisgeving gebeurd is in de zin van artikel 23, tweede lid, Hypotheekwet. Verder voelt appellante zich gegriefd door het feit dat de eerste rechter de subsidiair opgeworpen betwisting nopens de omvang van het voorrecht niet heeft beslecht.

Eerste geïntimeerde, die besluit tot afwijzing van het hoger beroep met eveneens begroting van de kosten van eerste aanleg, stelt: 1. het voertuig Peugeot was niet dienstig voor het landbouwbedrijf; 2. anders beslissen inzake de voorrang dan de eerste rechter ware artikel 20, 5°, Hypotheekwet tot dode letter maken; 3. de omvang van het voorrecht kan niet meer betwist worden aangezien zulks definitief beslecht werd en het proces-verbaal van verificatie van de schuldvorderingen afgesloten werd; 4. de eerste rechter heeft ten onrechte de kosten ten laste van de boedel gelegd;

De curator stelt dat de kosten ten laste van de bezwijken-de partij gelegd moeten worden.

Beoordeling

De bestelwagen Peugeot was dienstig zowel voor de landbouwexploitatie als voor de handelsexploitatie.

De volledige gelijkschakeling tussen het voorrecht van de verhuurder en het landbouwvoorrecht, is, niettegenstaande de bepalingen van artikel 4 van de wet van 15 april 1884 betreffende de landbouwleningen, niet gerechtvaardigd. Het landbouwvoorrecht vertoont anderzijds ook gelijkenissen met het pand op de handelszaak (zie F. T'Kint, *Sûretés et principes généraux du droit de poursuite des créanciers*, Larcier, 1991, nr. 353, p. 184).

In tegenstrijd met wat appellante beweert, bepaalt artikel 23, eerste lid, Hypotheekwet geenszins dat het landbouwvoorrecht voorrang heeft op het voorrecht van de onbetaalde verkoper, ongeacht de datum.

Het voorrecht van de verkoper van bedrijfsmaterieel blijft bestaan op voorwaarde dat hij het tijdig openbaar heeft gemaakt.

Artikel 23, tweede lid, slaat anderzijds slechts op de verhuurder en is te dezen niet toepasselijk. Krachtens deze bepaling zal het voorrecht van de niet betaalde verkoper voor dat van de niet betaalde verhuurder gaan indien de verkoper op het ogenblik dat het goed in de gehuurde woning wordt binnengebracht, de verhuurder verwittigt dat de prijs nog niet is betaald.

Het betreft een uitzondering waarbij de verhuurder speciaal gewaarschuwd moet zijn en de aan de neerlegging van de factuur verbonden publiciteit de verkoper op zichzelf niet baat (Noot C. Caenepeel, na Cass., 28 september 1972, *R.W.*, 1972-73, 758).

Hoe zou trouwens in het onderhavige geval de verkoper «op het ogenblik dat het goed in de gehuurde woning wordt binnengebracht» de persoon die een lening ter beschikking stelt van de landbouwer kunnen verwittigen, waar deze slechts later een lening toekent? Artikel 23, tweede lid, is duidelijk beperkt tot de verhuurder.

Niets veroorlooft te stellen dat ten aanzien van andere schuldeisers dan de pandhoudende en die met landbouwvoorrecht, het voorrecht van de verkoper van bedrijfsuitrustingsmaterieel niet tegenwerpelijk zou zijn indien de door de wet vereiste publiciteit binnen de 15 dagen is gebeurd (artikel 20, 5°, Hypotheekwet). Aldus is het bewijs geleverd dat appellante kennis had of moest hebben van het feit dat de prijs van het voertuig nog verschuldigd was.

Appellante betwist dat de gehele schuldvordering van eerste geïntimeerde bevoorrecht zou zijn tot beloop van 274.076 frank stellende dat louter op basis van de neergelegde factuur berekend mag worden.

Het voorrecht waarborgt de betaling van de prijs. Het strekt zich ook uit tot de accessoria van de prijs, dit wil zeggen al wat de koper noodzakelijkerwijze diende te betalen om het goed te verkrijgen, (bv. B.T.W., bijkomende kosten). Ook de verschuldigde rente valt hieronder (Dirix en De Corte, *Zekerheidsrechten*, 108), behoudens de in rekening gebrachte penaliteiten (11.838 frank).

Niets laat toe te stellen dat de inmiddels definitief bepaalde rechten van eerste geïntimeerde, wat de hoofdsom betreft, niet juist beoordeeld werden.

Appellante dient als verliezende partij de kosten van de beide instanties te dragen.

NOOT – «Over de samenloop van de niet-betaalde verkoper en de houder van het landbouwvoorrecht»

1. In het geval dat aanleiding gaf tot het geannoteerde arrest oefende de schuldenaar zowel een landbouw- als een handelsactiviteit uit. De schuldenaar had een kleine vrachtwagen gekocht die hij zowel voor zijn handelsbedrijvigheid als voor zijn landbouwactiviteit gebruikte. Het faillissement van deze landbouwer-handelaar gaf aanleiding tot een conflict tussen de houder van het landbouwvoorrecht en de niet-betaalde verkoper. Deze bevoorrechte schuldeisers wilden zich immers beiden bij voorrang verhalen op de opbrengst van de door de curator verkochte vrachtwagen. In deze annotatie wordt nader ingegaan op dit conflict van rangregeling. Vooraf wordt onderzocht wanneer de houder van het landbouwvoorrecht in samenloop komt met de pandhoudende schuldeiser van de handelszaak of met de verkoper van bedrijfsuitrusting.

2. De wet van 15 april 1884 op de landbouwleningen richt een voorrecht in ten voordele van de geldschietters van landbouwers. Het landbouwvoorrecht slaat op dezelfde voorwerpen als het voorrecht van de verpachter: de stofferende goederen, de vruchten van de oogst van het jaar en alles wat tot de exploitatie van de hoeve dienstig is (art. 4). Het landbouwvoorrecht is pas tegenwerpbaar aan derden en neemt pas rang na inschrijving in een speciaal register bij de ontvanger van registratie en domeinen (art. 5). Deze inschrijving geldt voor een periode van tien jaar en is hernieuwbaar (art. 6). Het ingeschreven voorrecht verleent aan de schuldeiser een volgrecht in dezelfde mate en binnen dezelfde grenzen als het voorrecht van de verpachter (art. 7).

3. Indien een landbouwer niet alleen een louter agrarische maar ook een handelsactiviteit uitoefent, dan belet niets dat deze landbouwer-handelaar zijn handelszaak in pand geeft (Cuypers, A., «W. 25 oktober 1919», in *Comm.Voor.*, p. 28). M.b.t. de goederen die zowel gebruikt worden voor de agrarische als voor de handelsactiviteit is dan samenloop tussen het voorrecht van de pandhoudende schuldeiser van de handelszaak en de houder van het landbouwvoorrecht mogelijk. Gaat het meer specifiek om bedrijfsuitrusting, dan komt het niet zelden tot samenloop tussen het voorrecht van de niet-betaalde verkoper (art. 20, 5°, Hyp.W.) en het landbouwvoorrecht.

De vraag of het landbouwvoorrecht ook uitgeoefend kan worden op goederen die uitsluitend aangewend worden voor de handelsbedrijvigheid, is omstrede. Veelal wordt hierop ontkennend geantwoord. Wanneer een landbouwer tevens een handelsactiviteit uitoefent, dan zullen alleen de zaken waarmee de hoeve is uitgerust en die tot haar exploitatie dienen, met uitsluiting van die bestemd voor de exploitatie van de handelszaak, met het landbouwvoorrecht bezwaard zijn (Kh. Doornik, 30 maart 1982, *T.B.H.*, 1983, 238; Rb. Nijvel, 4 juli 1910, *Pas.*, 1911, III, 90; Cuypers, A., «W. 25 oktober 1919», in *Comm.Voor.*, p. 29, noot 2; De Page, H. en Dekkers, R., *Traité*, VII, nr. 296; Moreau-Margrève, I., «Les sûretés», in *Chronique de droit à l'usage du Palais*, III, Brussel, 1987, 140-141).

In zijn arrest van 25 mei 1979 stelde het Hof van Beroep te Gent zich daarentegen op het standpunt dat het landbouwvoorrecht op dezelfde wijze als het voorrecht van de verpachter de roerende goederen die de gepachte hoeve stofferen bezwaart, zonder dat hierbij een onderscheid moet worden gemaakt tussen de goederen dienstig voor de land-

bouw- of voor de handelsexploitatie van de pachter (Gent, 25 mei 1979, *R.W.*, 1980-81, 1928, *T.Not.*, 1981, 176, en *Rec.Gén.Enr.Not.*, 1981, nr. 22637, noot A.C.). Aan deze controverse ligt een verschillende interpretatie van art. 20, 1°, Hyp.W. ten grondslag. Krachtens deze bepaling slaat het voorrecht van de verpachter op de vruchten van de oogst van het jaar en op alles wat de hoeve stoffeert en van al hetgeen tot haar exploitatie dienstig is. Het voorwerp van het landbouwvoorrecht is identiek met die van de verpachter (art. 4, Wet 15 april 1884). Onder de stofferende goederen verstaat men alle lichamelijk roerende voorwerpen die in de hoeve gebracht worden en die, naar de bestemming van de plaatsen, tot het genot ervan bijdragen (Dirix, E. en De Corte, R., *Zekerheidsrechten*, Antwerpen, 1992, p. 100, nr. 195). De uitdrukking «alles wat de hoeve stoffeert» moet ruim begrepen worden en dient niet beperkt te blijven tot hetgeen verbonden is met de landbouwactiviteit. Indien de landbouwer tevens als bijberoep een handelszaak in de hoeve drijft, dan is er geen enkele reden om de pachter het recht te ontzeggen om zich bij voorrang te verhalen op alle stofferende goederen. Aldus kan ook de houder van het landbouwvoorrecht zijn voorrecht laten gelden op goederen die voor de handelsactiviteit bestemd zijn. De hier verdedigde opvatting leidt ertoe dat de verkoper van bedrijfsuitrusting in samenloop kan komen met de houder van het landbouwvoorrecht, ook al wordt de bedrijfsuitrusting niet in concreto aangewend voor de landbouwexploitatie (in die zin ook: Gent, 25 mei 1979, *gecit.*).

4. De rang van het landbouwvoorrecht t.o.v. andere bijzondere voorrechten werd tot voor kort stevast gekoppeld aan het lot van het voorrecht van de verhuurder-verpachter. Krachtens art. 8, eerste lid, Wet 15 april 1884 heeft de verpachter voorrang op de houder van het landbouwvoorrecht, tenzij hij zijn rang zou hebben afgestaan aan deze laatste. Aan deze bepaling die schijnbaar slechts een oplossing geeft in geval van samenloop tussen de verpachter en de houder van het landbouwvoorrecht, werd echter tijdens de parlementaire voorbereiding een grotere draagwijdte gegeven. Destijds bevestigde de toenmalige minister van Financiën Graux op een vraag van volksvertegenwoordiger Neujean m.b.t. art. 8 van de wet, dat het landbouwvoorrecht onmiddellijk rang neemt na het voorrecht van de verpachter. De vraagsteller merkte daarbij echter kritisch op: «Il faudrait le dire dans la loi car je ne sais si votre déclaration s'imposera aux tribunaux» (*Pasin.*, 1884, 106-107). De zienswijze van de minister werd door de rechtsleer gevolgd. Zo werd traditioneel de opvatting vertolkt dat het landbouwvoorrecht onmiddellijk in rang komt na het voorrecht van de verpachter, zodat het wordt voorafgegaan door de voorrechten die op het voorrecht van de verpachter primeren en de bovenhand heeft op de voorrechten waarop het voorrecht van de verpachter primeert (De Page, H. en Dekkers, R., *o.c.*, VII, nr. 323; Derycke, R., *Voorrechten*, in *A.P.R.*, nr. 255; Heurterre, P., «Overzicht van Rechtspraak. (1977-1990). Voorrechten en Hypotheken», *T.P.R.*, 1992, 1421; Lepinois, F., *Traité théorique et pratique de la transcription, des privilèges et des hypothèques*, II, *Des privilèges*, Luik, 1893, nr. 906). Ook het Hof van Beroep te Gent was in het reeds vermelde arrest van 25 mei 1979 van oordeel dat het landbouwvoorrecht, dat in rang onmiddellijk na het voorrecht van de verpachter komt, voorrang heeft boven het voorrecht van de pandhoudende schuldeiser van de handelszaak «te

meer daar het landbouwvoorrecht vóór de inpandgeving van de handelszaak werd ingeschreven». Het conflict tussen het voorrecht van de niet-betaalde verkoper van bedrijfsuitrusting en de houder van het landbouwvoorrecht werd door dit arrest beslecht met toepassing van art. 23, tweede lid, Hyp.W.: op het landbouwvoorrecht kan het voorrecht van de niet-betaalde slechts voorrang hebben indien deze de houder van het landbouwvoorrecht, vooraleer de goederen op de hoeve werden binnengebracht, heeft gewaarschuwd dat de prijs niet was betaald (in dezelfde zin: Rb. Dinant, 19 november 1927, *Rev.Prat. Not.B.*, 1927, 284). Op de verkoper rust in dezen een actieve verwittigingsplicht. De neerlegging van de factuur op de griffie van de rechtbank van koophandel is onvoldoende als waarschuwing.

5. De hier gepubliceerde arrest luidt een ommekeer in in de rechtspraak van het Hof van Beroep te Gent. Het arrest verworpt een volledige gelijkshakeling van het voorwerp van de verpachter en het landbouwvoorrecht. Het hof sluit zich aan bij een belangrijke strekking in de rechtsleer die leert dat er slechts sprake is van een assimilatie van het voorrecht van de verpachter en het landbouwvoorrecht wat betreft het voorwerp en het volgrecht. Voor het overige vertoont het landbouwvoorrecht inderdaad meer verwantschap met het pand op de handelszaak (Kokelenberg, J., «Inpandgeving van de handelszaak en andere voorrechten», in *Het Zakenrecht: absoluut niet een rustig bezit*, XVIIIe Postuniversitaire Cyclus Willy Delva 1991-92, Antwerpen, 1992, (135), 174; T'Kint, F., «Sûretés et principes généraux du droit des poursuites des créanciers, Brussel, 1991, 184). In beide gevallen gaat het immers om een vorm van bezitloos pandrecht waarvoor een inschrijving in een register met het oog op de tegenwerpbaarheid vereist is. Verder bepaalt in principe de datum van inschrijving de rang van deze twee vormen van bezitloze zekerheid. Voor de bepaling van de rang van het landbouwvoorrecht moet bijgevolg geenszins teruggegrepen worden naar de rang van het voorrecht van de verpachter. Wordt op hetzelfde bedrijf zowel een landbouwvoorrecht als een pand op de handelszaak gevestigd, dan geldt de anterioriteitsregel onverkort (Dirix, E. en De Corte, R., *o.c.*, p. 206, nr. 413; Kokelenberg, J., *l.c.*, 174). Gelet op de verwantschap tussen deze twee vormen van bezitloos pandrecht moet de samenloop van een bijzonder voorrecht met het pand op de handelszaak of met het landbouwvoorrecht, behoudens wettelijke uitzondering, dezelfde oplossing krijgen (Moreau-Margrève, I, *l.c.*, p. 142).

In deze optiek wordt het conflict tussen de houder van het landbouwvoorrecht en de verkoper van bedrijfsuitrusting in het geannoteerde arrest opgelost aan de hand van art. 23, eerste lid, Hyp.W.: de verkoper gaat voor op de houder van het landbouwvoorrecht als deze laatste bij het in ontvangst nemen van het pand «weet» dat het voorwerp van het pand niet betaald is. De verkoper die in casu zijn factuur tijdig, d.i. vóór de inschrijving van het landbouwvoorrecht, had neergelegd, heeft dan ook de bovenhand op de houder van het landbouwvoorrecht. Er is overigens geen enkele reden om de rechtspraak van het Hof van Cassatie inzake de samenloop tussen het voorrecht van de verkoper en de pandhoudende schuldeiser van de handelszaak niet naar analogie toe te passen. Overeenkomstig deze rechtspraak primeert het voorrecht van de verkoper op dat van de pandhoudende schuldeiser (art. 23, eerste lid, Hyp.W.), zonder dat het hierbij van belang is te weten of de factuur vóór of na de inschrij-

ving van het pand is neergelegd (Cass., 7 mei 1987, *Arr. Cass.*, 1986-87, 1171, *R.W.*, 1987-88, 195, noot; Cass., 28 september 1972, *Arr. Cass.*, 1973, 112 en 115, *R.W.*, 1972-73, 749, met noot Caenepeel). Door de geldige deponering van de factuur verkrijgt de niet-betaalde verkoper de bovenhand op de pandhoudende schuldeiser van de handelszaak en dus ook op de houder van het landbouwvoorrecht zelfs al hebben deze schuldeisers de facto geen weet van het onbetaald blijven van de koopprijs.

6. *Besluit*. Terecht stelt het geannoteerde arrest zich, zij het impliciet, op het standpunt dat de samenloop van het voorrecht van de niet-betaalde verkoper met het pand op de handelszaak of met landbouwvoorrecht dezelfde oplossing moet krijgen. Het komt de logica van ons rechtssysteem ten goede indien men bij samenloop van andere bijzondere voorrechten met deze twee vormen van bezitloos pandrecht dezelfde oplossing hanteert. Dat men hierbij afstapt van de traditionele zienswijze weegt als tegenargument niet al te zwaar door.

Geert Van Haegenborgh
Assistent K.U. Leuven

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

7e KAMER – 25 NOVEMBER 1993

Voorzitter: de h. Vandeplass

Raadsheren: de h. Libert en mevr. Transaux

Advocaten: mrs. Moortgat en Willemse loco Deprez

Wegverkeer – Voorrang – Inschakeling in het verkeer

Het begrip «inschakeling in het verkeer» vindt geen steun in enige wettelijke bepaling, daar de bestuurder die van een ondergeschikte weg komt, het verkeer van de voorranghebbende bestuurder geenszins mag hinderen.

D. t/ L.

Overwegende dat te Antwerpen op 1 maart 1987 omstreeks 21.40 uur een aanrijding plaatsvond tussen een personenauto Mercedes bestuurd door Walter L. en een personenauto Mitsubishi bestuurd door Eddy D.

Overwegende dat Eddy D. op de Boomsesteenweg reed, richting Brussel, en dat op het ogenblik dat hij het kruispunt met de Terbekehofdreef genaderd was, het voertuig bestuurd door W.L. uit de Terbekehofdreef kwam uitgedraaid, zonder stoppen of vertragen, en dat er een aanrijding plaatsvond;

Overwegende dat W. L. de vlucht heeft genomen zodat de politie geen vaststellingen heeft kunnen doen in aanwezigheid van deze chauffeur;

Overwegende dat W.L. achteraf heeft verklaard dat hij een drietal glazen bier had gedronken en dat hij was doorgereden omdat hij dringend weg moest; dat hij beweert dat hij reeds een 40-tal meter op de Boomsesteenweg reed, toen hij door het voertuig van E.D. werd aangereden;

Overwegende dat aan de hand van de schade aangericht aan beide voertuigen kan worden afgeleid dat de aanrijding niet plaatsvond terwijl W.L. zijn weg normaal vervolgde,

maar op het ogenblik dat het voertuig van W.L. de Boomsesteenweg opreed daar deze schade links achteraan aan zijn voertuig werd vastgesteld;

Overwegende dat, zelfs al mocht de aanrijding niet precies op het kruispunt hebben plaatsgevonden, dan nog W.L. fout was daar hij voorrang diende te verlenen aan het voertuig van E.D. dat normaal zijn weg vervolgde;

Overwegende dat W.L. aanvoert dat hij reeds normaal was ingeschakeld in het verkeer; dat het begrip «inschakeling in het verkeer» geen steun vindt in enige wettelijke bepaling, daar de bestuurder die van een ondergeschikte weg komt het verkeer van de voorranghebbende bestuurder geenszins mag hinderen; dat te dezen W.L. niet alleen het normaal verkeer heeft gehinderd, maar zelfs de weg heeft afgesneden door op een dergelijke, onvoorzichtige wijze de hoofdweg op te rijden, nu uit de vaststelling van de schade blijkt dat hij nog niet volledig was afgedraaid;

Overwegende dat de aanrijding uitsluitend te wijten is aan het onvoorzichtig rijgedrag van W.L., die de voorrang van E.D. heeft geschonden; dat er geen enkele aanwijzing bestaat waaruit afgeleid kan worden dat E.D. een onaangepaste snelheid voerde; dat er integendeel een rechtstreeks verband bestaat tussen het foutieve rijgedrag van W.L. en de aangerichte schade aan het voertuig van E.D.;

...

NOOT – Inschakeling in het verkeer

1. De verplichting voorrang te verlenen wordt in het Wegverkeersreglement in enkele relatief eenvoudige rechtsregels verwoord (cf. artikel 12 van het K.B. van 1 december 1975 houdende algemeen reglement op de politie van het wegverkeer). Ondanks deze betrekkelijke eenvoud geven de voorrangsregels aanleiding tot ontelbare betwistingen, vooral van feitelijke aard, en is de toepassing ervan een dagelijkse bron van ergernis. In het onderhavige geval reed appellant op een hoofdweg, toen geïntimeerde zonder vertragen uit een (voorrangsplichtige) zijstraat deze hoofdweg kwam opgereden. De aanrijding die daarop volgde, greep volgens geïntimeerde enkele tientallen meters voorbij het kruispunt van de hoofdweg met de bedoelde zijstraat plaats, zodat hij, naar eigen zeggen, reeds «normaal was ingeschakeld in het verkeer» op de hoofdweg.

2. Talloze arresten benadrukken dat de verplichting voorrang te verlenen een *algemene verplichting* is, die losstaat van het rijgedrag van de voorranghebbende weggebruikers – behoudens wanneer deze laatsten een onvoorzienbare hindernis zouden vormen voor de tot voorrang verplichte, die aldus in zijn redelijke verwachtingen wordt bedrogen (zie onder meer Cass., 5 oktober 1988, *A.C.*, 1988-89, 138; Cass., 5 juni 1990, *R.W.*, 1990-91, 637; Cass., 5 juni 1991, *A.C.*, 1990-91, 994).

De voorrangsplicht moet worden beoordeeld in het licht van de concrete verkeerssituatie, die als een dynamisch geheel moet worden beschouwd: de verplichting tot het verlenen van voorrang is niet beperkt tot die ene fractie van een seconde tijdens welke een bestuurder een stopstreep overschrijdt of een hoofdweg oprijdt maar strekt zich uit tot de gehele duur van de *verkeersbeweging* van de voorranghebbende bestuurder (Cass., 15 oktober 1985, *A.C.*, 1985-86, 191; Cass., 9 december 1986, *A.C.*, 1986-87, 467).

3. Een en ander kan aanleiding geven tot oeverloze feitenkwesties. Uiteraard zal er geen probleem zijn wanneer een bestuurder, na de hoofdweg te zijn opgereden, zich reeds zeer ver op de hoofdweg bevindt en dan door een achterliggend voertuig wordt aangereden: deze aanrijding heeft niets uitstaande (meer) met de voorrangsplicht die bestond bij het oprijden van de hoofdweg.

Wanneer de tot voorrang verplichte zich echter slechts dertig meter op de hoofdweg bevond en een bestuurder op de hoofdweg heeft verplicht tot «blokremmen» en zelfs tot stoppen (zie de feitelijke omstandigheden in Cass., 9 december 1986, *A.C.*, 1986-87, 467), dan kan men redelijkerwijze aannemen dat de voorranghebbende in zijn rijbeweging flagrant werd gestoord. Ons hoogste rechtscollège oordeelde zelfs dat de enkele vaststelling dat de bestuurder werd aangereden nadat hij reeds achtentachtig meter op de voorrangsweg had afgelegd, niet volstaat om wettig te beslissen dat deze bestuurder niet verzuimde voorrang te verlenen (Cass., 23 juni 1987, *Verkeersrecht*, 1987, 308).

4. Te dezen probeerde geïntimeerde zijn interpretatie kracht bij te zetten door erop te wijzen dat hij «normaal was ingeschakeld in het verkeer». Dit begrip, dat, zoals ook in het geannoteerde arrest wordt vastgesteld, geen steun vindt in enige wettelijke bepaling, duikt nu en dan in conclusies en pleidooien op (bijvoorbeeld ook in Antwerpen, 11 september 1985, *Verkeersrecht*, 1986, 12) en poogt de dynamiek van de verkeerssituatie (cf. de «verkeersbeweging») te omzeilen door de uitsluitende aandacht te richten op het fotografisch gefixeerde moment van de «in-schakeling».

Terecht heeft het hof deze overbodige en door haar statisch karakter misleidende notie zonder meer als irrelevant van de hand gewezen: ofwel moest geïntimeerde voorrang verlenen, ofwel was hij in het *normale verkeer* opgenomen. In tegenstelling tot het begrip «inschakeling in het verkeer» houdt dit laatste begrip wel rekening met de verkeersbeweging(en) van het voorranghebbende verkeer en wordt het door de rechtspraak erkend (bijvoorbeeld in Cass., 24 september 1980, *A.C.*, 1980-81, 85; Cass., 23 september 1981, *A.C.*, 1981-82, 124; Cass., 27 april 1982, *A.C.*, 1981-82, 1038; zie ook de vaststellingen in het bestreden arrest in Cass., 5 oktober 1988, *A.C.*, 1988-89, 138). Het hinderen van het voorranghebbende verkeer lijkt hierbij het doorslaggevend criterium: de tot voorrang verplichte mag niet rekenen op de uitwijk- en remmogelijkheden van de voorranghebbende (zie het eerste onderdeel van het middel in voorziening II in het reeds geciteerde Cass., 9 december 1986, *A.C.*, 1986-87, 467; cass., 26 oktober 1993, *R.W.*, 1993-94, 779. Artikel 12.5 van het K.B. van 1 december 1975 is in dezen formeel: «De bestuurder die voorrang moet verlenen, mag slechts verder rijden indien hij zulks kan doen zonder gevaar voor ongevallen, gelet op de plaats van de andere weggebruikers, hun snelheid en de afstand waarop zij zich bevinden.»

Hoewel in principe de minste hinder moet worden vermeden, lijkt enige redelijkheid hier toch niet misplaatst (vgl. Rb. Bergen, 8 maart 1989, *Verkeersrecht*, 1990, 293; Rb. Brussel, 2 juni 1983, onuitg., aangehaald door Closset-Coppin, J. en Godaert, B., «Chronique de jurisprudence. Circulation routière», *J.T.*, 1984, 341, nr. 18 in fine). De feitenrechter oordeelt op onaantastbare wijze in feite. In elk geval dient de stelling volgens welke diegene die het eerst het kruispunt bereikt, voorranghebbende is, te worden verworpen. Deze stelling komt inderdaad neer op een ontkenning

van elke voorrangsregel (Kh. Brussel, 28 januari 1966, *R.G.A.R.*, 1966, 7717).

5. De voorrangssituatie moet worden bepaald op het ogenblik waarop (en volgens de plaats waar) de tot voorrang verplichte het kruispunt of de hoofdweg bereikt en niet op het ogenblik of de plaats van de aanrijding (Cass., 28 november 1979, *De Verz.*, 1980, 519 (voorrang bij het oprijden van een autosnelweg); cass., 9 december 1986, *A.C.*, 1986-87, 467).

Daarnaast kan nog worden opgemerkt dat de lokalisatie van de schade aan het voertuig weliswaar een indicator kan zijn om de feitelijke omstandigheden van het ongeval te reconstrueren (zo bijvoorbeeld in het geannoteerde arrest), zonder dat het echter een onweerlegbaar vermoeden kan opleveren: zelfs wanneer de schade (uitsluitend) aan de achterkant van het voertuig voorkomt, betekent dit nog niet dat dit voertuig in het «normale verkeer» was opgenomen (cf. de schade ten gevolge van het ongeval in Antwerpen, 11 september 1985, *Verkeersrecht*, 1986, 12 en in Kh. Brussel, 23 april 1986, *Verkeersrecht*, 1987, 192).

6. De algemeenheid van de voorrangsplicht kan niet worden omzeild door buitenwettelijke argumenten, zeker niet wanneer deze pure onvoorzichtigheid of dwaze weggpiraterij proberen te rechtvaardigen. Voorrangsregels zijn immers geen spelregels voor een geciviliseerde autorace en het verkeer is geen rodeo waarin het recht van de grootste waaghals de overhand heeft.

Steven Van Overbeke

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

3e KAMER – 30 NOVEMBER 1993

Voorzitter: de h. Van Coppenolle

Raadsheren: de hh. Snelders en Wetsels

Advocaten: mrs. Van Peeterssen en Dillen loco Leclef

Gewijsde (rechterlijk) – Vonnis van de strafrechter – Hoger beroep van de verzekeraar van de beklaagde – Gevolg

Wanneer een beklaagde slechts op strafrechtelijk gebied hoger beroep heeft ingesteld tegen een vonnis van de strafrechter dat hem tot een strafe, in solidum met zijn verzekeraar, tot betaling van een schadevergoeding aan de benadeelde heeft veroordeeld, heeft het hoger beroep van de verzekeraar niet tot gevolg dat het vonnis m.b.t. de civielrechtelijke vordering zijn kracht van gewijsde heeft verloren tussen de beklaagde en de benadeelde, en kan het hoger beroep van de beklaagde, dat slechts op strafrechtelijk gebied is ingesteld, evenmin enige wijziging aanbrengen in de rechtsbetrekking tussen de beklaagde en de benadeelde m.b.t. de civielrechtelijke vordering.

R. t/ Ter H.

Overwegende dat het hoger beroep ertoe strekt, door wijziging van de bestreden beschikking, appellants vordering tot schorsing van de tenuitvoerlegging van het vonnis van de Correctionele Rechtbank te Antwerpen van 20 oktober 1992

totdat er zal zijn beslist over het hoger beroep daartegen, te horen inwilligen;

Dat geïntimeerde concludeert tot de ongegrondheid van het hoger beroep en bij tegenvordering ingesteld bij conclusie neergelegd ter griffie op 2 juni 1993 tot veroordeling van appellant tot betaling van een bijkomende schadevergoeding van 50.000 fr. wegens tergend en roekeloos hoger beroep;

Dat appellant bij nieuwe vordering ingesteld bij conclusie neergelegd ter terechtzitting van 26 oktober 1993, waarvan de ontvankelijkheid niet is betwist, zijn eventuele schuld wil horen beperken tot de bedragen waartoe zijn verzekeringsmaatschappij gehouden is en geïntimeerde wil horen veroordelen tot betaling van een schadevergoeding, wegens tergende en roekeloze uitvoering, van vijftigduizend frank;

Overwegende dat de volgende gegevens ten grondslag liggen aan dit geschil:

- Appellant werd bij vonnis van de Correctionele rechtbank te Antwerpen van 20 oktober 1992 op strafrechtelijk gebied veroordeeld wegens o.a. het onopzettelijk toebrengen van slagen en verwondingen aan geïntimeerde.

- In die procedure was de N.V. A. vrijwillig tussengekomen als verzekeraar van appellant.

- Bij datzelfde vonnis werden appellant en de vrijwillig tussenkomende partij voor dat feit op civiel gebied in solidum veroordeeld tot betaling aan geïntimeerde van een schadevergoeding van 116.395 fr. te vermeerderen met de vergoedende interesten vanaf 2 november 1991 tot 20 oktober 1992 en vanaf dan met de gerechtelijke interesten en de kosten.

- Dat vonnis werd aan appellant betekend op 11 december 1992, die daartegen enkel op strafgebied hoger beroep heeft aangetekend. De vrijwillig tussenkomende partij tekende hoger beroep aan tegen alle beschikkingen ervan.

- Op 28 januari 1993 betaalde appellant aan geïntimeerdes raadsman 112.524 fr., zijnde het niet betwiste gedeelte van de schuld vermeerderd met de interesten en de kosten, waarna geïntimeerde nog een saldo van 23.753 fr. opeiste, dat op 6 april 1993 werd geactualiseerd tot 38.657 fr.

- Bij arrest van dit Hof van 30 april 1993 werd appellants strafrechtelijke aansprakelijkheid voor dat feit bevestigd en werd vastgesteld dat het bestreden vonnis op burgerlijk gebied in kracht van gewijsde was getreden ten opzichte van appellant en werd ten aanzien van de vrijwillig tussenkomende partij het bedrag van de schadevergoeding voor geïntimeerde verminderd tot 115.440 fr. te vermeerderen met de vergoedende interesten vanaf 2 oktober 1991 tot 30 april 1993 en vanaf dan met de gerechtelijke interesten en met de kosten;

Overwegende dat de rechtsbetrekkingen tussen partijen, die m.b.t. de burgerlijke rechtsvordering geen hoger beroep hebben aangetekend tegen het vonnis van 20 oktober 1992, wat dat betreft verder beheerst worden door dat vonnis; dat de beslissing op die vordering wat hen betreft in kracht van gewijsde is getreden;

Dat het hoger beroep van enkel de verzekeraar niet tot gevolg heeft dat dat vonnis m.b.t. de burgerlijke rechtsvordering zijn kracht van gewijsde zou verliezen tussen de beklagde (appellant) en de benadeelde (geïntimeerde);

Dat immers dat hoger beroep niet tot gevolg kon hebben dat de burgerlijke rechtsvordering tegen de beklagde (appellant) voor het hof van beroep aanhangig werd gemaakt;

Dat het hoger beroep louter op penaal gebied van appellant evenmin enige wijziging aanbracht noch kon aanbrengen aan de rechtsbetrekkingen tussen partijen m.b.t. de burgerlijke rechtsvordering, zoals die werden vastgelegd bij het vonnis van de correctionele rechtbank van 20 oktober 1992;

Dat gevolglijk appellants vordering door de eerste rechter terecht afgewezen werd; dat, derhalve, zijn nieuwe vordering tot betaling van een schadevergoeding van 50.000 fr. wegens tergende en roekeloze uitvoering eveneens ongegrond is;

Overwegende dat er geen gegevens voorliggen waaruit blijkt of af te leiden is dat appellant op een tergende en roekeloze wijze heeft geprocedeerd of hoger beroep ingesteld; dat daartoe niet kan worden besloten uit de aard van zijn vordering; dat de ongegrondheid van zijn vordering en hoger beroep, in het licht van de controversen in de rechtspraak en rechtsleer omtrent het gestelde probleem, als zodanig niet kennelijk voor de hand lag;

Dat geïntimeerdes tegenvordering door de eerste rechter ten onrechte werd ingewilligd; dat zijn tegenvordering tot betaling van een schadevergoeding wegens tergend en roekeloos hoger beroep ongegrond is;

Om die redenen, het Hof,

Verklaart het hoger beroep, appellantes nieuwe vordering en geïntimeerdes tegenvordering wegens tergend en roekeloos hoger beroep ontvankelijk; verklaart het hoger beroep gegrond in de volgende mate; bevestigt het bestreden vonnis, behoudens voor zoveel erbij geïntimeerdes tegenvordering tot betaling van een schadevergoeding wegens tergend en roekeloos geding gedeeltelijk gegrond werd verklaard; opnieuw wijzend dienaangaande, verklaart die tegenvordering ongegrond en wijst ze af; verklaart appellants nieuwe vordering tot betaling van een schadevergoeding wegens tergende en roekeloze uitvoering ongegrond; verklaart geïntimeerdes tegenvordering tot betaling van een schadevergoeding wegens tergend en roekeloos hoger beroep ongegrond; verwijst partijen, gelet op hun wederzijds ongelijk, ieder in de helft van de kosten van het hoger beroep.

ARBEIDSHOF TE ANTWERPEN

4e KAMER — 13 JANUARI 1993

Voorzitter: de h. Pas

Raadsheren in sociale zaken: de hh. Baek en Vanpraet

Openbaar ministerie: mevr. Van Strydonck

Advocaten: mrs. Van Regenmortel en Mul

Pensioenen werknemers — Uit de echt gescheiden echtgenoot — Pensioen — Periode van huwelijk — Periode van ongehuwd samenleven — Gelijktelling — Rechten van de mens

De bepalingen van de Pensioenwet Werknemers die aan de uit de echt gescheiden echtgenoot een pensioen toekennen voor de periode van huwelijk maar niet voor de periode van ongehuwd samenleven, zijn niet in strijd met art. 8 E.V.R.M. (eerbiediging van en niet-inmenging in het gezinsleven) noch met art. 14 E.V.R.M. (discriminatieverbod).

V. t/ Rijksdienst voor Pensioenen

1. Artikel 75 van het K.B. van 21 december 1967, gewijzigd door het K.B. van 12 mei 1975, bepaalde: «Het genot van de pensioenregeling voor werknemers kan eveneens bekomen worden door de niet hertrouwde uit de echt gescheiden echtgenote van een werknemer, zo zij niet vervallen is verklaard van de ouderlijke macht of niet veroordeeld werd om haar man naar het leven te hebben gestaan.»

Artikel 76 bepaalde op welke wijze het toe te kennen pensioen wordt berekend: «Het rustpensioen van de in artikel 75 beoogde personen wordt verworven onder dezelfde voorwaarden alsof de gescheiden echtgenote zelf een activiteit als werknemer zou hebben uitgeoefend tijdens de duur van haar huwelijk met de gewezen echtgenoot.»

Door het K.B. van 20 september 1984, artikel 42, werd de tekst aangepast ten einde hem op gelijke wijze van toepassing te maken ten aanzien van mannen én vrouwen. Het is niet zonder belang te noteren dat het K.B. van 12 mei 1975 werd genomen «gelet op de wet van 1 juli 1974 tot wijziging van sommige artikelen van het Burgerlijk en het Gerechtelijk Wetboek, betreffende de echtscheiding, inzonderheid op artikel 12».

Dit artikel 12 luidde: «Zolang de wetgeving inzake pensioen en maatschappelijke zekerheid niet is aangepast met inachtneming van de bepalingen van artikel 232 van het Burgerlijk Wetboek, (m.b.t. de echtscheiding op grond van feitelijke scheiding) kan, voor de toepassing van deze wetgeving, de toestand van de echtgenoot die oorspronkelijk gedaagde was in het geding dat de echtscheiding uitsluitend op grond van dat artikel toestaat, niet minder gunstig zijn dan vóór de echtscheiding, behalve wanneer de rechtbank de verantwoordelijkheid voor de feitelijke scheiding te zijn- nen laste heeft gelegd of wanneer hij hertrouwt.»

Deze bepaling en de nieuwe artikelen 75, e.v., van het K.B. van 21 december 1967, die er het gevolg van waren, werden uitdrukkelijk ingevoerd om de nadelige gevolgen, inzake sociale zekerheid, die voor de onschuldige echtgenoot voortvloeiden uit de opgedrongen echtscheiding op grond van feitelijke scheiding, onder meer het verlies van het recht op een overlevingspensioen of het verlies van het recht als feitelijk gescheiden echtgenoot op een aandeel van het rustpensioen van de andere echtgenoot, te compenseren.

2. De tekst zegt heel duidelijk dat het gaat om een pensioenrecht verleend aan de uit de echt gescheiden echtgenoot, d.w.z. een persoon die formeel gehuwd is geweest en formeel is gescheiden, en op voorwaarde dat deze niet hertrouwd is, en dat de berekening gebeurt op basis van het loon dat in aanmerking dient te worden genomen voor de berekening van het pensioen van de gewezen echtgenoot, en dit voor de jaren tijdens de duur van het huwelijk.

3. Het pensioen werd op deze basis aan appellante toegekend. Wat appellante evenwel vordert, is de toekenning van het pensioen op basis van de gelijkstelling van de periode van ongehuwd samenleven vóór haar huwelijk met haar partner, later haar echtgenoot, met een periode van «huwelijk».

4. Door dit pensioenvoordeel alleen toe te kennen aan personen die gehuwd geweest zijn en niet aan anderen, ook niet aan diegenen die op een niet door huwelijk geformaliseerde wijze hebben samengeleefd, of ook niet voor een periode van niet door huwelijk geformaliseerd samenleven, be-

handelt de wetgever inderdaad deze categorieën van personen op een verschillende wijze, en wordt in dit geval aan het samenleven (samengeleefd hebben) als gehuwde een voorziening verbonden die niet wordt toegekend aan personen die samengeleefd hebben zonder gehuwd te zijn.

Er is dus duidelijk een verschil in behandeling van beide situaties.

Vraag is of deze verschillende behandeling: 1° een handeling is waardoor de wetgever tekortkomt aan de verplichting van «eerbiediging van het gezinsleven» (art. 8.1 E.V.R.M.) of die een niet toegestane «inmenging» van de wetgever in het gezinsleven uitmaakt (art. 8.2 E.V.R.M.); 2° een niet toegelaten onderscheid uitmaakt, in de zin van artikel 14 E.V.R.M., zoals appellante voorop stelt.

5. Artikel 8 E.V.R.M. luidt:

«1. Een ieder heeft recht op eerbiediging van zijn privéleven, zijn gezinsleven, zijn huis en zijn briefwisseling.

2. Geen inmenging van enig openbaar gezag is toegestaan met betrekking tot de uitoefening van dit recht, dan voor zover bij de wet is voorzien en in een democratische samenleving nodig is in het belang van 's lands veiligheid, de openbare veiligheid, of het economisch welzijn van het land, de bescherming van de openbare orde en het voorkomen van strafbare feiten, de bescherming van de gezondheid of de goede zeden, of voor de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen.»

Het Hof voor de Rechten van de Mens heeft gepreciseerd wat de betekenis is van de woorden «recht op eerbiediging van (het) privéleven, van (het) gezinsleven», en heeft gesteld dat artikel 8, door het recht op eerbiediging van het gezinsleven te waarborgen, het bestaan van een «gezin» vooronderstelt; artikel 8 maakt daarbij geen onderscheid tussen een «wettig» gezin en een «onwettig» gezin («the 'legitimate' and the 'illegitimate' family» — «famille 'légitime' et famille 'naturelle'», arrest Marckx, § 31). Artikel 8 is dus van toepassing op het «gezinsleven» van het «onwettige» gezin zoals op dat van het «wettige» gezin. (*Ibidem*. Eveneens: arrest Johnston, 18 december 1986, § 55, b, en 56).

Het Hof heeft voorts verduidelijkt dat het wezenlijke voorwerp van artikel 8 is, de persoon te beschermen tegen willekeurige inmenging vanwege de overheid («arbitrary interference», arrest Johnston, § 55, c; «ingérences arbitraires», Taalarrest, 23 juli 1968, § 7) of inmenging buiten de strikte voorwaarden opgesomd in paragraaf 2. («sauf sous les strictes conditions énoncées au paragraphe 2», arrest Marckx, § 31). Maar bovendien betekent het ook nog dat de staten zich engageren tot positieve verbintenissen inherent aan een effectieve eerbiediging van het gezinsleven (*Ibidem*).

Hoe dan ook, stelt het Hof vast — in het bijzonder waar het gaat om deze positieve verplichtingen — is het begrip «eerbiediging» niet duidelijk omschreven en beschikken de Staten over een brede appreciatiemarge aangaande de wijze waarop zij dit in praktijk brengen. («having regard to the diversity of the practices followed and the situations obtaining in the Contracting States, the notion's requirements will vary considerably from case to case. Accordingly, this is an area in which the Contracting States enjoy a wide margin of appreciation in determining the steps to be taken to ensure compliance with the Convention with due regard to the

needs and resources of the community and of individuals.» (Arrest Johnston, § 55, c)).

6. Men moet dus aannemen dat het recht op eerbiediging van het privé- en het gezinsleven zich ent op de gebruikelijke ordening van het familieleven in de Staat, en geenszins een immuniteit betekent tegen of een verbod van nationale wetgeving m.b.t. het samenleven in een gezin.

Het is in overeenstemming met de positieve betekenis van «eerbiediging» van het gezinsleven, wanneer de wetgever een juridische structuur uitwerkt, met name een statuut van huwelijk, resp. echtscheiding, waartoe de personen vrijelijk kunnen toetreden, resp. waarvan zij vrijelijk gebruik kunnen maken. De wetgever mag een regeling instellen voor de personen die hun samenleven in een gezin willen formaliseren door een huwelijk. Een dergelijke regeling valt minstens duidelijk onder de voorwaarden van artikel 8.2 E.V.R.M., en wordt geïmpliceerd door artikel 12: «Mannen en vrouwen van huwbare leeftijd hebben het recht te huwen en een gezin te stichten volgens de nationale wetten welke de uitoefening van dit recht beheersen.» Daardoor wordt de noodwendigheid van nationale wetgeving m.b.t. het huwelijk en het stichten van een gezin expliciet erkend.

7. Het recht op «eerbiediging» van het privé- en het gezinsleven sluit niet in dat de overheid geen positieve maatregelen mag uitwerken die een bepaald type van samenleven beschermen en regelen.

Dit sluit wel in dat de wetgever aan het formeel «huwen» voorwaarden en gevolgen op het persoonlijke vlak: rechten en verplichtingen, mag verbinden, maar ook economisch-financiële gevolgen: bv. onderhoudsplicht, resp. gevolgen in andere sectoren dan het burgerlijk recht, met name in het sociaal recht en de sociale verzekeringen, rechtsgevolgen die niet noodzakelijk ook verbonden zijn aan het niet-gehuwd samenleven. Het is dus in principe in overeenstemming met artikel 8 en artikel 12 E.V.R.M. als de wetgever een huwelijksstatuut uitwerkt, voor hen die dat vrijwillig op zichzelf van toepassing willen maken, dat rechten en verplichtingen omvat m.b.t. het samenleven in een gezin in de meest brede zin.

Het is ook geen niet-toelaatbare inmenging in het gezinsleven wanneer de wetgever voor hen die huwen in een regeling voorziet die de beëindiging van het huwelijk (echtscheiding) regelt, met inbegrip van regelingen die de economische en sociaalrechtelijke gevolgen opvangen van de beëindiging van het huwelijk in zijn financieel-economische en sociaalrechtelijke aspecten.

8. In deze optiek valt de voorziening van artikel 75 e.v. van het K.B. van 21 december 1967, die, zoals werd gezegd, werd ingevoerd n.a.v. de invoering van echtscheiding op grond van feitelijke scheiding in het Burgerlijk Wetboek, en die een compensatie bedoelde te zijn voor het verlies van de economische en sociaalrechtelijke zekerheid t.g.v. van de (eventueel opgedrongen) echtscheiding, volkomen binnen de grenzen getekend door artikel 8 E.V.R.M.

9. De vraag die dan dient te worden gesteld is of de wetgever, door deze bijzondere voorziening voor te behouden aan de personen die uit de echt gescheiden zijn, d.w.z. die gehuwd geweest zijn, en door het voordeel te berekenen op basis van de arbeids- en verzekeringsperiodes van hun gewezen echtgenoot, tijdens de duur van het huwelijk, gehandeld heeft in strijd met artikel 14 E.V.R.M.

Artikel 14 E.V.R.M. luidt: «Het genot van de rechten en vrijheden, welke in dit Verdrag zijn vermeld, is verzekerd zonder enig onderscheid op welke grond ook, zoals geslacht, ras, kleur, taal, godsdienst, politieke of andere overtuiging, nationale of maatschappelijke afkomst, het behoren tot een nationale minderheid, vermogen, geboorte of andere status.» («toute autre situation» — «or other status»).

Het is duidelijk dat de voorziening van artikel 75 e.v., volgens de tekst, niet van toepassing is op personen die niet voldoen aan de formele voorwaarde «uit de echt gescheiden echtgenoot». Deze personen worden dus materialiter op een andere wijze behandeld. Ook personen die materialiter in een gelijkaardige situatie samenleven als gehuwden, resp. die feitelijk scheiden, maar niet formeel «gehuwd» geweest, resp. «uit de echt gescheiden», zijn.

Maar vormt deze verschillende behandeling ook een discriminerende behandeling, die volgens artikel 14 E.V.R.M. verboden is?

Volgens de vaste rechtspraak van het Hof voor de Rechten van de Mens is een onderscheid discriminerend als het geen objectieve en redelijke rechtvaardiging heeft, geen rechtmatig doel nastreeft of als er geen redelijk verband van proportionaliteit bestaat tussen de aangewende middelen en het beoogde doel. («manque de justification objective et raisonnable», c'est-à-dire si elle ne poursuit pas un «but légitime» ou si fait défaut un «rapport raisonnable de proportionnalité entre les moyens employés et le but visé» — «has no objective and reasonable justification», that is, if it does not pursue a «legitimate aim» or if there is not a «reasonable relationship of proportionality between the means employed and the aim sought to be realised», arrest Marckx, § 33).

Een objectieve en redelijke rechtvaardigingsgrond voor het verbinden van onderscheiden gevolgen aan huwelijk en ongetrouwd samenleven in een gezin is, naast het rechtmatige belang om een geordend type van samenleven te ondersteunen — waaraan niet alleen rechten maar ook verplichtingen, niet alleen voordelen maar ook lasten, eventueel zelfs nadelige gevolgen, vergeleken bij een niet gebonden samenleven, gehecht zijn — o.m. te vinden in de wijze van tot stand komen, de wijze van vaststelling van het bestaan, en de wijze van beëindiging van het ene en het andere.

10. In die laatste optiek kunnen de voorwaarden voor de toepassing van artikel 75 e.v., formeel huwelijk en formele echtscheiding, ook objectief verantwoord worden, alleen reeds als bewijscriteria.

11. De vergelijking van de aanspraak van een ongehuwd samenwonende op een pensioen als uit de echt gescheiden echtgenote, met het materiële voorwerp van het arrest Marckx, met name het al dan niet gehuwd zijn van de ouders als criterium voor de vaststelling van de afstamming, de familiebanden en de erfrechten van kinderen, op een wijze die een normaal gezinsleven en familieleven onmogelijk maakte voor kinderen buiten huwelijk geboren, is niet terzake dienend. De aard van het belang in geding is fundamenteel verschillend. Uit de overwegingen van dit arrest kan wel afgeleid worden dat ook het samenleven in een «onwettig» gezin recht heeft op eerbiediging, maar niet dat dit impliceert dat het toekennen van bepaalde pensioenvoorzieningen aan «wettige» echtgenoten en niet aan ongehuwde partners, strijdig zou zijn met artikel 8 en 14 E.V.R.M.

12. Aangezien aldus blijkt dat de bepalingen van de artikelen 75-79 van het K.B. van 21 december 1967, zoals van

kracht op 1 november 1988, geen schending uitmaken van de artikelen 8 en 12 E.V.R.M., dient niet verder ingegaan te worden op de vraag op welke wijze en in hoever deze verdragsbepalingen rechtstreekse werking hebben in België in de betwiste materie.

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE BRUSSEL

KORT GEDING – 23 JULI 1993

Voorzitter: de h. Hacken

Advocaten: mrs. Dugardyn loco Massart en Goffin

Handelspraktijken – Aanduiding van tarief van een dienst – Toepassing art. 97 in fine

Een reistarief in U.S.A.-dollar zonder vermelding dat daarin alle belastingen en kosten begrepen zijn, is strijdig met het bepaalde in de artt. 3 en 4 W.H.P.C.

Uit art. 97 in fine kan worden afgeleid dat de voorzitter niet-tengestaande de vaststelling van een inbreuk niet noodzakelijkerwijze de staking ervan moet bevelen.

N.V. T. t/ B.V.B.A. D.

Overwegende dat partijen reizen organiseren;

Overwegende dat verweerster, die reizen naar de V.S.A. en Canada organiseert, een brochure 1993-94 uitgegeven heeft waarin zij haar prijzen enkel in USA-dollar vermeld heeft;

Overwegende dat krachtens de artikelen 3 en 4 WHPC de aangeduide prijs de door de consument te betalen totale prijs moet zijn, de belasting op de toegevoegde waarde inbegrepen, en de prijzen minstens in Belgische frank aangeduid moeten worden;

Overwegende dat eiseres verweerster verwijt de prijzen in USA-dollar te vermelden en de BTW niet bij deze prijzen te rekenen;

Overwegende dat eiseres vordert:

- verweerster verbod op te leggen haar reisbrochures te verspreiden zonder de aangeduide prijzen te wijzigen en haar op te leggen de verspreide brochures uit de verschillende agentschappen terug te nemen;

- verweerster een dwangsom op te leggen van 50.000 frank per overtreding die zij na het verstrijken van een termijn van vijf dagen volgend op de betekening van het vonnis nog zou begaan;

- verweerster te verplichten aan alle agentschappen waar de brochures verspreid werden per aangetekende brief een kopie van het vonnis te doen laten geworden;

- de publikatie van het vonnis in de kranten «Het Laatste Nieuws» en «Het Nieuwsblad» te bevelen;

Overwegende dat verweerster laat gelden dat de prijzen in haar brochure BTW inclusief zijn, zij voor het overige het nodige gedaan heeft om de toestand te verhelpen, de eis bijgevolg als ongegrond moet worden afgewezen en haar een schadevergoeding van 100.000 frank moet worden toegekend wegens het tergend en roekeloos karakter van de wijze waarop eiseres haar eis handhaaft;

Overwegende dat verweerster een «Prijzlijst Bijlage Brochure USA-Canada 1993-94» voorbrengt met de omreke-

ning van de prijzen in Belgische frank tegen 35 frank per dollar en de vermelding «alle prijzen zijn incl. BTW...»;

Overwegende dat verweerster verklaart deze bijlage tegen 15 april 1993 onder haar agenten te hebben verspreid;

Overwegende dat er geen reden is om aan de waarachtigheid van deze verklaring te twijfelen;

Overwegende dat verweerster een ontwerp voorbrengt van de door agenten aan te gane verbintenis er zorg voor te dragen dat iedere reisbrochure van de prijslijst in Belgische frank voorzien is;

dat zij de door één van haar agenten ondertekende verbintenis als voorbeeld voorbrengt en uitlegt dat op twee na, al haar agenten de verbintenis ondertekend teruggestuurd hebben;

Overwegende dat er voor zoveel als nodig evenmin reden is om deze uitleg te verwerpen;

Overwegende dat uit niets af te leiden valt dat de prijzen in de brochure de BTW niet zouden bevatten; dat voor prijzen vermeld op blz. 41 het inbegrepen zijn van de Belgische BTW vermeld staat;

Overwegende dat verweerster, die uitlegt als reisorganisator een nieuwkomer op de markt te zijn op een gepaste wijze een einde gemaakt heeft aan de inbreuk;

Overwegende dat krachtens art. 97 in fine WHPC de voorzitter de opheffing van de staking kan toestaan zodra bewezen is dat aan de inbreuk een einde gemaakt werd; dat hieruit mag worden afgeleid dat naargelang het gevorderde met het vaststellen van de inbreuk niet meer noodzakelijk de staking gepaard hoeft te gaan;

Overwegende dat verweerster de in de brochure aangeduide prijzen in dollar niet hoeft te wijzigen, doch het toevoegen van de prijzen in Belgische frank volstaat; dat zij door het verspreiden van de bijlage het nodige gedaan heeft en meer van haar niet te eisen valt;

Overwegende dat er bijgevolg geen aanleiding toe bestaat de gevraagde staking te bevelen;

Overwegende dat de gegevens van de zaak ook de gevraagde publikatiemaatregelen niet rechtvaardigen;

Overwegende dat de eis het door verweerster beweerde tergend en roekeloos karakter niet heeft;

Om die redenen,

...

Verklaren de eis toelaatbaar en in de hierna aangeduide mate gegrond; stellen vast dat verweerster een inbreuk op art. 4 WHPC beging door in haar brochure 1993-94 de prijzen niet minstens in Belgische frank aan te duiden; veroordelen verweerster tot de kosten; wijzen het meergevorderde af: (...)

NOOT – 1. De wettelijke voorschriften inzake prijsaanduiding van diensten en door een verkoper (voor de betekenis van «verkoper» zie De Vroede P., «Algemene definities», in *Het nieuwe in de wet van 14 juli 1991*, P. De Vroede (red.) 11-14) aan een consument aangeboden, worden omschreven in artikel 2 en in de artikelen 3 en 4 van de wet van 14 juli 1991 betreffende de handelspraktijken, en de voorlichting en bescherming van de consument (verder W.H.P.C.).

Artikel 2, § 2, bepaalt dat het tarief van die diensten schriftelijk, leesbaar, goed zichtbaar en ondubbelzinnig moet worden aangeduid. Artikel 3 zegt dat het aangeduide tarief het door de consument totale tarief moet zijn waar-

onder is begrepen, de belasting over de toegevoegde waarde, alle overige taksen en de kosten van alle diensten die door de consument verplicht moeten worden bijbetaald. Artikel 4 ten slotte legt de verplichting op van een tariefaanduiding ten minste in Belgische frank.

De verplichting, opgelegd bij artikel 2, § 2, geldt alleen bij aanbod van homogene diensten (artikel 6-3 W.H.P.C. a contrario). Als dusdanig worden aangemerkt alle diensten waarvan de eigenschappen en de modaliteiten identiek of soortgelijk zijn, ongeacht onder meer het ogenblik, de plaats van de uitvoering, de dienstverstrekker of de persoon voor wie ze bestemd zijn (artikel 1-3). Dit aspect is in de hier besproken zaak niet aan bod gekomen. De voorzitter is dus uitgegaan van de hypothese dat een reisaanbod als homogene dienst aan te merken is (dat was ook de mening van de bevoegde senaatscommissie: *Parl.Besch., Senaat*, 1990-91, stuk 1200-2, 12). Hoe dan ook, de verplichtingen bepaald in de artikelen 3 en 4 gelden voor alle diensten.

2. Verweerster heeft haar prijzen in een door haar uitgegeven brochure enkel in U.S.A.-dollars vermeld en er, achteraf een bijlage aan toegevoegd met de omrekening van de prijzen in Belgische frank tegen 35 fr. per dollar met de vermelding «alle prijzen zijn incl. B.T.W.».

3. Het staat buiten kijf dat een tariefaanduiding in U.S.A. dollar niet beantwoordt aan het bepaalde in de artikelen 3 en 4 W.H.P.C. (in dezelfde zin Voorz. V.h. Brussel, 16 juni 1989, *Jaarb. Handelspr.*, 1989, 25).. Het gaat niet op voorreemde bepalingen door een «elastische interpretatie» uit te hollen, een niet denkbeeldig gevaar dat geducht kan worden zo de hierna vermelde beslissing van de Correctionele Rechtbank te Tongeren navolging zou kennen. Deze rechtbank oordeelde dat een hedendaagse speciaalzaak voldoet aan het vereiste van prijsaanduiding wanneer de handelaar op de toonbank een prijslijst hetzij een computer met printer ter beschikking heeft van zijn cliënteel, die zeer snel, ondubbelzinnig en schriftelijk de prijzen van de gevraagde producten en diensten kan aangeven. *Corr. Tongeren*, 11 oktober 1988, *Jaarb. Handelspr.*, 1988, 46; dit vonnis werd gewezen met toepassing van de wet van 14 juli 1971, waarvan artikel 2 overgenomen werd in de artikelen 2 en 3 W.H.P.C.; de verplichting van een tariefaanduiding tenminste in Belgische frank werd opgelegd bij K.B. van 29 januari 1979, *B.S.*, 10 april 1979).

4. Ook al zou de voorzitter de boodschap vervat in de reisbrochure als reclame aangemerkt hebben, zou dat zijn beslissing niet anders gekleurd hebben. Immers, artikel 26 W.H.P.C. is in dezen zeer duidelijk: elke reclame die gewag maakt van een prijs moet die aanduiden overeenkomstig de voorschriften van de artikelen 3 en 4 en in voorkomend geval van artikel 5 alsmede van de met toepassing van artikel 6, 1, vastgestelde bepalingen. Het gaat hier om een wettelijke bevestiging van het onder de gelding van de wet van 1971 door de rechtspraak en de rechtsleer ingenomen standpunt (Ballon G.L., «Reclame», in *Het nieuwe in de wet van 14 juli 1991*, 74, met de aldaar vermelde rechtspraak; adde: Voorz. Kh. Brussel, 15 december 1988, *Jaarb. Handelspr.*, 1988, 52; Voorz. Kh. Leuven, 23 oktober 1990, *Jaarb. Handelspr.*, 1990, 50; Voorz. Kh. Brussel, 3 september 1990, *Jaarb. Handelspr.*, 1990, 33, met noot Andersen R.; Voorz. Kh. Brussel, 27 mei 1991, *Jaarb. Handelspr.*, 1991, 29 met noot Brison F.).

5. Rechtspraak en rechtsleer zijn het ook eens dat het vaststellen van een inbreuk en het bevelen van de staking

ervan onlosmakelijk verbonden zijn (De Vroede P. en Ballon G.L., *Handelspraktijken*, 661). Het is dan ook bevreemdend en o.i. ten onrechte dat de voorzitter zich beroept op artikel 97 W.H.P.C. in fine dat bepaalt dat hij de opheffing van de staking kan toestaan zodra bewezen is dat een einde is gemaakt aan de inbreuk, om hieruit af te leiden dat naar gelang het gevorderde met het vaststellen van de inbreuk niet meer noodzakelijk een staking gepaard hoeft te gaan. Het standpunt van de voorzitter berust bovendien op een verkeerde lezing van het bepaalde in artikel 97 in fine. Deze bepaling heeft het over de opheffing van een stakingsbevel wanneer bewezen is dat een einde is gemaakt aan de inbreuk. Niet alleen is er dan reeds een stakingsbevel, bovendien dient deze presidentiële bevoegdheid te worden beperkt tot de tekortkomingen opgesomd in artikel 97 omdat met uitzondering van de gevallen vernoemd sub 10, 11 en 12 van dit artikel, een stakingsbevel de facto neerkomt op een beroepsuitoefeningsverbod.

Wat de voorzitter in de hier besproken zaak diende te doen, is te onderzoeken of er een herhalingsgevaar bestond. Al naar gelang het resultaat van zijn onderzoek diende hij de begane maar inmiddels beëindigde overtreding al dan niet met een stakingsbevel te bedenken.

Prof. Paul De Vroede

REACTIE

Het Wervingscollege voor Magistraten: hoe leeg is het vat?

G. De Baets is van oordeel dat de wet van 6 augustus 1993 tot wijziging van de artt. 259bis en 259quater van het Gerechtelijk Wetboek en tot aanvulling van art. 21, § 1, van de wet van 18 juli 1991 tot wijziging van de voorschriften die betrekking hebben op de opleiding en de werving van magistraten (*B.S.*, 4 december 1993) een derde toegangsweg tot de magistratuur tot stand heeft gebracht: *de benoeming tot plaatsvervangend rechter, daarna de benoeming tot effectief magistratuur* (zie *R.W.*, 1993-94, 726).

Zijn vrees dat het wervingscollege aldus omgevormd werd tot een vat zonder inhoud lijkt mij voorbarig. Hij verliest immers uit het oog dat art. 21, § 1, wet 18 juli 1991, waarin een tweede lid werd ingevoegd bij Wet 6 augustus 1993, slechts een overgangsbepaling bevat.

Een netelig twistpunt betrof inderdaad de rechtstoestand van de plaatsvervangende magistraten *benoemd vóór de inwerkingtreding van de wet 18 juli 1991*. Moeten die plaatsvervangende magistraten gezien worden als «magistraten in dienst», in de zin van de overgangsbepaling van art. 21, § 1, en zijn zij dus van elk examen voor een benoeming in een effectief ambt vrijgesteld? (zie Lemmens, P., «Synthese», in *De opleiding en de werving van magistraten*, Lemmens, P. (red.), Mys en Breesch, 1993, (93), 94).

De minister van Justitie heeft alvast op voormelde vraag een bevestigend antwoord gegeven: de plaatsvervangende rechters die in dienst waren op het ogenblik van de inwerkingtreding van de wet van 18 juli 1991, worden geacht de gerechtelijke stage te hebben vervuld en worden eveneens geacht voor het examen inzake beroepsbekwaamheid geslaagd te zijn (antwoord op een vraag van de heer Vandenbergh, *Parl.Hand., Senaat*, 1992-93, 11 februari 1993, 1811).

Elders heb ik er reeds op gewezen dat de overgangsregel van art. 21, § 1, Wet 18 juli 1991 inderdaad ook voor plaatsvervangende rechters geldt, aangezien zij een gerechtelijk ambt vervullen (Lae-nens, J. en Broeckx, K., *Het gerechtelijk recht in een stroomversnelling*, Maklu, 1993, 27, nr. 62).

Uit de parlementaire voorbereiding blijkt dat de wetgever enkel de juistheid van het standpunt van de minister van Justitie heeft willen onderstrepen: «De minister heeft vroeger bevestigd dat plaatsvervangende rechters die in dienst waren op het ogenblik van de inwerkingtreding van de wet 18 juli 1991, aanspraak kunnen maken op het vermoeden. Er dient enkel te worden nagegaan of zij wel degelijk in dienst waren. Het advies van het adviescomité over dit punt zal gedetailleerd moeten zijn. Een examen is derhalve niet nodig (*Parl.St., Senaat*, 1992-93, 779).

Het lijkt mij bijgevolg volkomen onjuist te stellen dat niet alleen de plaatsvervangende rechters die benoemd waren vóór de wet van 18 juli 1991 het wettelijk vermoeden genieten, doch ook diegenen die in de toekomst benoemd zullen worden.

Merkwaardig is wel de tardieve publicatie van de wet van 6 augustus 1993 in het Belgisch Staatsblad van 4 december 1993. Een vluchtig inzien van het Belgisch Staatsblad leert dat in de periode juni-december 1993 alvast drie rechters benoemd werden, nadat zij slechts drie à zes maanden eerder tot plaatsvervangend rechter benoemd werden.

Op te merken valt dat een beroep tot vernietiging en een vordering tot schorsing werden ingesteld van art. 3 van de wet van 6 augustus 1993, wegens schending van de art. 6 en 6bis van de Grondwet (*B.S.*, 4 januari 1994, 45).

Jean Laenens

Het standpunt van de minister van Justitie

(Antwoord van de heer Minister op de mondelinge vraag van de heer Tony Van Parys over de vrijstelling voor plaatsvervangende magistraten met betrekking tot het examen voor de magistratuur – 9 februari 1994)

Vraag. – De heer Van Parys stelt uitdrukkelijk de vraag of plaatsvervangende magistraten benoemd na de inwerkingtreding van wet (d.w.z. 1 oktober 1993) kunnen worden vrijgesteld van de bekwaamheidsproef.

Het is inderdaad nog al een gangbare interpretatie binnen de magistratuur en in hoofde van Volksvertegenwoordiger Patrick Dewael. Ook de vroegere voorzitter van het Wervingscollege, de heer De Baets, heeft dit verkondigd in het *Rechtskundig Weekblad*.

Antwoord. – Aan het achtbare lid kan ik meedelen dat enkel en alleen de plaatsvervangende magistraten die zijn benoemd vóór 1 oktober 1993, datum van de inwerkingtreding van de wet van 18 juli 1991, kunnen worden vrijgesteld van de bekwaamheidsproef voor de toegang tot de magistratuur. De plaatsvervangende rechters die zijn benoemd na 1 oktober 1993 zullen, om tot magistraat te kunnen worden benoemd, moeten deelnemen aan het bekwaamheidsexamen.

Het nieuwe lid 2 wat bij wet van 6 augustus 1993 werd toegevoegd aan artikel 21 van de wet van 18 juli 1991, heeft tot doel een verduidelijking te verlenen aan de wet en dit met betrekking tot de situatie van de plaatsvervangende rechters. Artikel 21 van de wet van 1991 betreft een overgangsbepaling en moet bijgevolg ook als zodanig worden begrepen. In 1991 heeft de Raad van State bij de voorbereiding van het wetsontwerp duidelijk gesteld dat een regeling diende te worden voorzien bij wijze van overgangsmaatregel voor de plaatsvervangende magistraten. Dit is het geval in artikel 21 van de wet van 18 juli 1991 dat spreekt over magistraten in functie op het ogenblik van de inwerkingtreding van de wet. De bedoeling van artikel 3, dat het nieuwe lid twee in artikel 21 invoegt, is enkel en alleen een verduidelijking te geven over de notie «magistraten in functie» en daarin te bepalen dat onder dit begrip eveneens «de plaatsvervangende magistraten» moeten worden begrepen.

Trouwens, in de toelichting tot wetsontwerp wordt door de verslaggever uitdrukkelijk gesteld dat de ratio legis van de wet van 6 augustus 1993 is, met betrekking tot de plaatsvervangende rechters, interpretatieproblemen te vermijden over de precieze draagwijdte van de term magistraten in functie, zoals aangehaald in artikel 21.

De bepaling ingevoegd bij de wet van 6 augustus 1993 moet bijgevolg niet op zichzelf gelezen, maar worden begrepen als deel uitmakend van de basiswet en dus van artikel 21 dat handelt over overgangsbepalingen en over magistraten in functie op het ogenblik van de inwerkingtreding van de wet.

Besluit: de wet van 6 augustus 1993 heeft enkel en alleen de bedoeling om verduidelijking te brengen aan een overgangsbepaling zoals voorzien door de wet van 18 juli 1991 en handelt alleen over magistraten in functie op het ogenblik van de inwerkingtreding van de wet, meer specifiek, plaatsvervangende magistraten in functie op het ogenblik van de inwerkingtreding van de wet, dus in functie op 1 oktober 1993. Alleen deze plaatsvervangende magistraten kunnen worden vrijgesteld van het bekwaamheidsexamen voor toegang tot de magistratuur.

BOEKEN

R. BLANPAIN, De gladiatoren van de sport. In de ban van de sport-maffia, Brugge, Die Keure, 1992, 200 pp.

Sinds jaar en dag vecht professor Blanpain voor een degelijk statuut voor de sportbeoefenaar. Zijn inspanningen bleven niet zonder succes. Mede dankzij zijn toedoen zagen de wet van 24 februari 1978 betreffende de arbeidsovereenkomst voor betaalde sportbeoefenaars en het decreet van 25 februari 1975 tot vaststelling van het statuut van de niet-betaalde sportbeoefenaar het licht. Bovendien was hij zeer nauw betrokken bij de totstandkoming van het decreet van 27 februari 1991 inzake de medisch verantwoorde sportbeoefening. Uit zijn nieuwste boek over de sport blijkt echter dat de eisbundel van Blanpain nog lang niet uitgeput is.

Dit boek is geen gewoon juridisch boek waarin enkel de wetgeving wordt geanalyseerd. Het reikt heel wat verder dan het louter weergeven van een juridisch-technische beschrijving van de problematiek. Blanpain confronteert het recht met het feit. Hoewel origineel ligt deze werkwijze toch voor de hand. Veel van de rechtsregels staan immers onder druk (bijvoorbeeld de problematiek betreffende de niet-betaalde sportbeoefenaars) of zijn niet afgestemd op de concrete realiteit waarin de sportbeoefening baadt (bijvoorbeeld het aansprakelijkheidsrecht). De achtergrondinformatie die Blanpain geeft over de werkelijke problematiek verheldert dan ook veel bij de studie van het «sportrecht».

Het onderzoeksveld werd afgebakend tot drie hoofdvragen. De klemtoon ligt in hoofdzaak op de transferproblematiek (of de overgang van een sportbeoefenaar van de ene sportclub naar de andere). Voorts komen ook aan bod het tuchtrecht (en recht van verdediging) en het recht van de sportbeoefenaar om zich tot de rechter te wenden. Andere actuele vragen blijven echter buiten beschouwing, zoals het aansprakelijkheidsrecht of de draagwijdte van de vrijheid van meningsuiting in het kader van de sportbeoefening in dienstverband (bijvoorbeeld de zaak Leo Clijsters).

De structuur van het boek is als volgt opgebouwd. In het eerste deel geeft Blanpain achtergrondinformatie over de feitelijke machtsverhoudingen en praktijken in de wereld van het voetbal, het basket en de wielrennerswereld. Het tweede deel is een juridische analyse van de gestelde problemen. Het eerste deel vangt aan met de transferproblematiek. Aan de hand van de zaak Bosman licht de auteur omstandig toe tot welke diverse moeilijkheden de transfers aanleiding kunnen geven. Hier komen uiteraard reeds heel wat juridische aspecten te berde. Maar alvorens die uit te diepen geeft de auteur weer op welke wijze het Belgisch voetbal gestructureerd is en hoe het systeem functioneert. Het is namelijk moeilijk de transferproblematiek te begrijpen indien men geen zicht heeft op het concrete reilen en zeilen van de wereld van het voetbal. Daartoe moet men bijvoorbeeld weten dat voetballers zich dienen aan te sluiten bij de voetbalbond in plaats van bij een sportclub. Ze worden dan door de bond aan een club toegewezen. Met deze maatregel wenst de voetbalbond de overgang van de spelers van de ene club naar de andere te bemoeilijken. Het is ook nodig een duidelijk zicht te hebben op de wijze waarop de voetbalwereld georganiseerd is. Er komen aldus allerlei aspecten aan bod, zoals de rol van de K.B.V.B., de rol van de U.E.F.A. en het F.I.F.A., de samenstelling van de K.B.V.B., de machtsverhoudingen tussen de verschillende sportverenigingen in de schoot van de K.B.V.B., etc. Blanpain geeft vervolgens uitleg over het jargon dat binnen de voetbalwereld gehanteerd wordt en dat eveneens onontbeerlijk is voor een goed begrip

van de zaken. Hij legt aldus uit wat het verschil is tussen de vrije, verplichte en administratieve transfers en de criteria die gehanteerd worden om spelers te kwalificeren als amateurs, niet-amateurs, profvoetballers of stagiairs. Uiteindelijk kunnen de transferregelingen voor de verschillende soorten spelers zelf aan bod komen. De informatie die Blanpain in zijn boek weergeeft is zeer kostbaar voor wie de wereld van het voetbal niet goed kent. Er zijn immers heel weinig bronnen die op een systematische wijze verslag uitbrengen over de manier waarop deze wereld functioneert.

Blanpain neemt hier reeds stelling in over de transfers. Volgens hem zijn die zonder meer strijdig met de openbare orde. Hij staft zijn visie met een verwijzing naar een aantal fundamentele beginselen en dwingende wetsvoorschriften, zoals de vrijheid van vereniging, het verbod op levenslange bindingen, de bescherming tegen misbruik van machtspositie en het verbod op arbeidsbemiddeling (van toepassing op de praktijken van de investeringsclubs). Sommige sportbonden stellen echter dat de transfervergoedingen beschouwd moeten worden als een tegenprestatie voor de opleiding en begeleiding die de sportbeoefenaar genoten heeft. De sportverenigingen strijden met elkaar om de overwinning en kunnen het dan ook moeilijk aanvaarden dat hun leden overlopen naar een aantrekkelijker sportvereniging. Ze hebben immers heel wat energie geïnvesteerd in hun leden en willen die energie dan ook gehonoreerd zien, zo niet in prestaties, dan toch in geld. Blanpain stelt echter dat de gevraagde prijs niet beantwoordt aan de uitgaven voor vorming of perfectionering van de sportbeoefenaar, noch aan diens verworven meerwaarde. Volgens hem kan het transfersysteem evenmin vanuit economisch oogpunt verdedigd worden. Mijn inziens is het theoretisch wel denkbaar dat een transferregeling uitgedokterd wordt waarbij de belangen van de clubs (vergoeding) en van de sportbeoefenaars (vrijheid) tegenover elkaar afgewogen worden, zonder dat hierdoor de openbare orde in het gedrang hoeft te komen. Om de hoogte van de vergoeding te bepalen kunnen een aantal objectieve criteria uitgewerkt worden. Deze vergoeding mag een zekere grens niet overschrijden om te vermijden dat de vrijheid van de sportbeoefenaar gefnuikt wordt of dat hij «verkochte» wordt om de kas van de clubs te vullen. Deze weg gaat men overigens uit in het voorontwerp van decreet betreffende het statuut van de niet-professionele sportbeoefenaar. Toch blijft veel illusoir, zolang een uitgebreid zwart circuit blijft bestaan (want daardoor kunnen heimelijk hogere prijzen bedongen worden) en zolang sommige bonden hun macht blijven gebruiken om de vrijheid van de sportbeoefenaars de facto te beperken.

In een volgende paragraaf behandelt Blanpain de transferproblematiek in het basketbal. Ook hier is de praktijk het uitgangspunt van de analyse, namelijk de zaken Bayer en Jonniaux. Nadien volgt een uiteenzetting over de structuurophbouw van het Belgisch basketbal en over de terminologie die in deze wereld gehanteerd wordt. De conclusies van de auteur zijn gelijklopend met die betreffende de praktijken in de voetbalwereld.

Het tweede thema van dit deel betreft het tuchtrecht in de Koninklijke Belgische Wielrijdersbond. Het aanknopingspunt is hier de zaak De Bie. In deze zaak was de vraag aan de orde of het recht van verdediging van De Bie tijdens de dopingcontrole geschonden werd. Blanpain toetst de interne procedure in de schoot van de Wielrijdersbond aan de algemene rechtsbeginselen en aan het Europees Verdrag van de Rechten van de Mens.

In het tweede deel onderzoekt de auteur eerst welke wetsbepalingen toepasselijk zijn op het stuk van de transfers. Hier komen wel enkele herhalingen voor aangezien de auteur reeds in het eerste deel stelling innam tegen alle transfers. Eerst wordt de wet van 24 februari 1975 betreffende de arbeidsovereenkomst voor betaalde sportbeoefenaars op een zeer heldere wijze besproken. Zowel het toepassingsgebied (dat in de praktijk voor veel interpretatieproblemen zorgt) als de bescherming van minderjarigen, het concurrentiebeding, de tijdsbepaling in en de beëindigingswijzen van de arbeidsovereenkomst voor betaalde sportbeoefenaars worden besproken. De auteur behandelt ook de invloed van het Europees recht op internationale transfers. Vervolgens wordt het decreet tot vaststelling van het statuut van de niet-betaalde sportbeoefenaar besproken. De auteur merkt terecht op dat een sportbeoefenaar geen werknemer wordt door het enkele feit dat hij een vergoeding ontvangt. De stelling dat uit het bescheiden karakter van een vergoeding blijkt dat het niet om een arbeidsovereenkomst zou gaan (nr. 238), is mijns inziens niet juist. Het bestaan van een arbeidsover-

eenkomst hangt immers niet af van de hoogte van het loon. De hoogte van het loon is enkel een criterium om de arbeidsovereenkomst te kwalificeren als een arbeidsovereenkomst voor betaalde sportbeoefenaars. Vervolgens worden de regels die van toepassing zijn op de niet-betaalde sportbeoefenaars toegelicht.

Het tweede thema van dit deel is gewijd aan het tuchtrecht. De praktijken die sommige clubs erop nahouden zijn blijkens de analyse van Blanpain in strijd met verschillende beginselen van een behoorlijke procesvoering. In dit verband behandelt de auteur ook kort het decreet van 27 maart 1991 inzake de medisch verantwoorde sportbeoefening.

Wetgevende maatregelen hebben weinig zin indien ze niet afgedwongen kunnen worden. Het laatste deel van het boek betreft dan ook de mogelijkheid voor de sportbeoefenaar om zich tot de rechter te wenden. Ook in deze materie blijkt hoever de invloed van de sportbonden reikt. Sportbeoefenaars die zich tot de rechtbank wenden worden immers vaak feitelijk geboycot. De auteur behandelt de voorwaarden om een procedure in kort geding in te stellen en de mogelijkheid voor de sportbeoefenaar om een beroep te doen op de dwangsom om de naleving van rechterlijke uitspraken te verzekeren.

Blanpain neemt geen blad voor de mond. Hij verdedigt de sportbeoefenaars, hij is als het ware hun advocaat. Wie echter de advocaat van de duivel speelt, kan gemakkelijk een aantal andere argumenten naar voren schuiven. Allereerst kan erop gewezen worden dat ook de sportbeoefenaars niet heiliger zijn dan de paus: in de zeldzame keren dat ze strategisch het sterkst staan zullen ook zij er niet voor terugdeinzen hun belangen te laten gelden. Omgekeerd mogen de sportclubs niet met alle zonden van Israël beladen worden. Ze zijn immers verplicht te participeren in de logica van het sportgebeuren, de wedijver. Sport is in essentie een vorm van rivaliteit. Er wordt gestreden voor het prestige dat inherent is aan de overwinning. In de kleine sporttakken en op de lagere echelons betekent dit prestige niet veel meer dan de beste zijn, waardoor sport een spel blijft en de problemen dus niet scherp gesteld worden. Naargelang een sport aan populariteit wint, wordt dit prestige meer en meer financieel ingevuld. De sportclubs die niet aan deze logica participeren zullen zichzelf buiten spel zetten en hun beste spelers, het publiek, de sponsors en de media-aandacht verliezen. Men kan de sportclubs moeilijk vragen dat ze hun eigen ondergang bewerkstelligen. Het ideaal van Blanpain om de kooplui uit de tempel te zetten en de sport terug te geven aan de sportbeoefenaars lijkt dan ook niet haalbaar te zijn. Het komt er derhalve veeleer op aan om, rekening houdend met de wijze waarop het systeem functioneert, te balanceren tussen de verschillende «rechtmatige» belangen van alle betrokkenen en de zwaksten te beschermen.

Het boek *De gladiatoren van de sport. In de ban van de sportmaffia* is ongetwijfeld een must voor een ieder die zich interesseert voor de link tussen de sport en het recht. Het boek is heel boeiend, omdat de auteur niet alleen technische wetsbepalingen uiteenzet en de achterliggende werkelijkheid beschrijft, maar ook omdat hij verschillende standpunten inneemt. Blanpain neemt de lezer mee achter de schermen van glitter van de sportwereld. De enige grote tekortkoming van het boek is dat het niet lang genoeg is. Het ware nochtans interessant geweest de visie van Blanpain ook te leren kennen op andere brandende kwesties. Merkwaardig is wel dat de auteur het evenmin nodig acht uitgebreid in te gaan op de vraag of de sportwereld een aparte rechtsorde kent. Zijn opinie is evenwel kort maar krachtig: «Een maffia is een groep van personen, die doelbewust essentiële beginselen van het recht naast zich neerlegt, fundamentele rechten van medeburgers miskent en zonder schroom de wet overtreedt met het oog op het eigen belang». Dit boek verdient gelezen te worden.

Bruno Lietaert
Assistent Vakgroep Sociaal Recht
U. Gent

M. GALENKAMP, *Individualism versus Collectivism. The Concept of Collective Rights*, Rotterdam, Erasmus Universiteit, 1993, 249 pp.

De idee van de zogenaamde collectieve rechten staat in het internationaal publiekrecht, i.h.b. in mensenrechtenverdragen, steeds meer in de belangstelling. Bekend is het recht op zelfbeschikking van volken, zoals dat is neergelegd in artikel 1 van respectievelijk

het I.V.B.P.R. en I.V.S.C.E.R. De kritiek op deze rechten is echter vaak fel. Waarom? Een auteur als Raes stelt bijvoorbeeld: «Een democratische cultuur erkent geen collectieve rechten van gemeenschappen die onafhankelijk zouden bestaan van rechten van de leden van die gemeenschappen, want dat zou impliceren dat niet-democratische macht wordt toegekend aan diegenen die beweren die gemeenschap te vertegenwoordigen» (Raes, K., «Naar een lekenstatelijk verzekerde verdraagzaamheid of naar een verzuilde kolonisering van levensbeschouwingen of culturen?», in *Over Pluralisme en Democratie*, Demeyere, F. (red.), Brussel, VUBPress, 1993, 127). Ook anderen zijn van mening dat collectieve mensenrechten het traditioneel individualistisch gekleurde mensenrechtendiscours zouden uithollen, en dat individuele rechten gemakkelijk zouden kunnen worden geschonden onder het mom van de belangen van collectiviteiten (zo bv. Haarscher, G., «European Culture, Individual Rights, Collective Rights», in *Human Rights in a Pluralist World. Individualism and Collectivities*, Berting, J. e.a. (red.), Londen, Westport, 1990, 149-154). Er bestaat blijkbaar een fundamentele spanning tussen de idee van collectieve mensenrechten en die van de individuele mensenrechten.

De auteur van het bovengenoemde boek is van mening dat er veel misverstanden bestaan over die collectieve rechten, en wil door middel van deze studie in dit verband duidelijkheid scheppen. De probleemstelling is de volgende: hoe kan de idee van collectieve rechten — zoals deze tegenwoordig wordt gehanteerd op internationaal politiek en juridisch niveau — worden geconceptualiseerd, geanalyseerd en gerechtvaardigd?

De invalshoek van de studie is politiek-filosofisch (de auteur is overigens politologe van opleiding), hetgeen betekent dat zij met betrekking tot het rechtvaardigingsaspect haar aandacht niet zozeer richt op de vraag of dit soort rechten bestaan (dat doen zij immers wel degelijk, cf. het reeds vermelde zelfbeschikkingsrecht van volken), maar eerder op de normatieve vraag of zij zouden moeten bestaan. Galenkamp beantwoordt deze vraag bevestigend. Onder collectieve rechten verstaat zij «die morele rechten die niet tot een individualistisch model zijn te reduceren. Het zijn rechten die noch herleid kunnen worden tot een verzameling van individuele rechten, noch alleen de gebondenheid aan een 'sociale setting' op het oog hebben, noch slechts een collectiviteit als fictie veronderstellen. Het zijn rechten die toekomen aan een collectiviteit als zodanig, ter bescherming van haar niet tot individuele belangen te reduceren collectieve belangen» (18 en 211). Collectieve rechten beogen aldus de bescherming van het «gemeenschappelijk goede». De reden om stelling te kiezen voor dit soort rechten is tweeledig. In de eerste plaats is een individualistische rechtenbenadering blind voor het bestaan van feitelijke machtsverschillen tussen verschillende groepen. In de tweede plaats, en belangrijker, schiet het individualistische rechtendiscours tekort in het beschermen van een specifieke groepsidentiteit. Galenkamp sluit daarmee aan bij het in de filosofie en sociologie ontwikkelde begrip van de «constitutive gemeenschap», waarin groepen niet zozeer als een losse verzameling van individuen worden gezien, maar waarin wordt erkend dat zij eveneens een constituerend onderdeel van een gemeenschap zijn en waarin bovendien die gemeenschap tevens constitutief is voor de identiteit van haar leden. Collectieve rechten impliceren zo begrepen een *aanvulling* op — en geen verwerping van — de moderne individualistische mens- en maatschappijopvatting. Uitdrukkelijk dienen deze rechten trouwens te worden onderscheiden van rechten als die van de vrijheid van vereniging, het fictieve idee van de rechtspersoonlijkheid en dergelijke meer. De vrijheid van vereniging is namelijk niet meer dan een sommatie van individuele rechten; enkel en alleen individuen kunnen zich daar immers op beroepen. En bij het idee van de rechtspersoonlijkheid maakt men gebruik van de «individualistische metafoer». De theoretisch interessante vraag is dus niet zozeer of collectiviteiten persoon voor het recht kunnen zijn, daar bestaat immers geen twijfel over, maar of er werkelijke, voor-juridische entiteiten achter deze idee schuil gaan, entiteiten die als collectiviteit bepaalde belangen kunnen hebben. Vandaar de door Galenkamp gehanteerde definitie, die een aanvulling betekent op het traditionele, individualistisch getinte denkkader over de rechten van collectiviteiten. Het recht van minderheidsgroeperingen op het behoud van hun collectieve cultuur zou baat kunnen hebben bij zo een benadering. Artikel 27 van het I.V.B.P.R. kan immers maar ten dele aan de collectieve noden van een minderheidsgroepering beantwoorden (zie hierover Adams, M., «Enkele aspecten van het recht

op beleving van een eigen minderheidscultuur: artikel 27 van het IVBPR en de CVSE», in *Recht en verdraagzaamheid in de multi-culturele samenleving*, Antwerpen, Maklu, 1993, 160-161).

Het kind mag natuurlijk niet worden weggegooid met het badwater! De verworvenheden van de moderne samenleving waarin een bepaalde vrijheid van het individu tegenover de staat wordt gegarandeerd, dienen inderdaad niet op het spel te worden gezet door te vervallen in een extreem doorgevoerd collectivisme. Galenkamp stelt dat er weliswaar theoretisch onoverbrugbare tegenstellingen tussen individuele en collectieve rechten bestaan, maar dat neemt volgens haar niet weg dat er praktisch gezien partiële verzoeningen tussen beide posities mogelijk zijn. Zij meent met name dat een zorgvuldige belangenafweging, waarbij zoveel mogelijk recht wordt gedaan aan beide claims in ieder geval steeds moet plaatsvinden. Slechts in concrete gevallen kan worden aangegeven hoe de claims van het individu tegenover de collectiviteit (en vice versa) gehonoreerd moeten worden. Galenkamp stelt dat dit soort situaties niet bepaald uitzonderlijk is in de praktijk van het recht. Het is inderdaad zo dat bijvoorbeeld de spanning tussen abstracte regelgeving en de behoefte aan een rechtvaardige oplossing in het individuele geval een van de meest voorkomende dilemma's uit het recht is. Om daaraan tegemoet te komen werden nu juist concepten ontworpen als goede trouw, billijkheid, rechtsverwerking etc. De vraag naar de wijze waarop op dit soort spanningen moet worden gereageerd, kan zelfs een van de kernproblemen van het recht worden genoemd. Dat maakt het zo een interessant studieobject. Galenkamps oplossing komt mij echter wat vrijblijvend over. Het ware interessant geweest indien zij dit onderdeel van haar studie wat meer had uitgewerkt, hoewel ik mij realiseer dat dit niet bepaald een eenvoudige opgave is. Bovendien roepen collectieve rechten belangrijke vragen op naar bijvoorbeeld een daaraan beantwoordende publiekrechtelijke of institutionele structuur. Wie mag zich bijvoorbeeld opwerpen als vertegenwoordiger van een groepering? En wat te doen in het geval dat een vertegenwoordigende instantie verzuilt, met alle institutionele verstarring tot gevolg? De vraag rijst dan of er nog wel sprake is van een vertegenwoordiging die beantwoordt aan reële noden. Aan dit soort vragen komt de auteur eveneens niet toe. Dat is misschien iets voor een volgende studie. Uiteindelijk komt dit boek mijn inziens neer op een pleidooi om de werkelijke behoefte die er kan bestaan aan de bescherming van welomschreven belangen van collectieve entiteiten niet bij voorbaat te weerleggen op basis van politieke argumenten.

De auteur geeft in haar studie in de eerste plaats een waardevolle synthese en analyse van de discussies — en de daaraan verbonden Babylonische spraakverwarring — die tot nu toe het debat over dit onderwerp beheersten. Daar blijft het echter niet bij. Er wordt bovendien een originele invalshoek gekozen om de problematiek van de collectieve rechten te benaderen en te rechtvaardigen. Ook methodologisch is dit boek knap. Stap voor stap analyseert zij de problemen die kunnen rijzen, en biedt zij een antwoord op de vele vragen die opkomen in verband met dit thema. Ik wil hier, wellicht ten overvloede, nog vermelden dat deze bespreking slechts in beperkte mate recht kan doen aan de vele nuances die deze auteur aanbrengt ten aanzien van zo een politiek gevoelig onderwerp. Het boek verdient een plaats in de boekenkast van een ieder die op academisch en/of praktisch niveau interesse voor de mensenrechtenproblematiek heeft, uitdrukkelijk daarbij inbegrepen de beleidsmakers in binnen- en buitenland, in nationale en internationale organisaties, die zich professioneel met deze kwestie inlaten!

Maurice Adams
Assistent UFSIA

AANGEKONDIGD

A. VANDEPLAS, *Strafwetboek, Wetboek van Strafvordering* (12e bijgewerkte druk), Antwerpen - Apeldoorn, Maklu, 320 p., 695 fr.

C. FIJNAUT, L. HUYBRECHTS en Chr. VAN DEN WIJNGAERT (red.), *EG-fraudebestrijding in de praktijk*, Antwerpen - Apeldoorn, Maklu / Brussel, Bruylant, 318 p., 2.250 fr.

J.M. REIJNTJENS, *Voorarrest* (Studepockets Privaatrecht nr. 26), Zwolle, Tjeenk Willink, 174 p., 54,50 fl.

- J.E. GOLDSCHMIDT, R. HOLTMAAT, *Vrouw en recht* (Trendrapport), 's-Gravenhage, DCE/STEO, 556 p.
- J.-L. FAGNART, A. PIRE (red.), *Problèmes actuels de la réparation du dommage corporel*, Brussel, Bruylant, 268 p., 1.960 fr.
- Gecoördineerde tekst van de vennootschapswet*, Kalmthout, Biblo, 176 p., 895 fr.
- F. DEWALLENS, W. KENNES, R. TORFS, *V.Z.W.-statuten*, Kalmthout, Biblo, 136 p., 1.484 fr.
- S. HUYSMAN, *Fiscale winst*, Kalmthout, Biblo, 408 p., 4.982 fr.
- P. LURKIN e.a., *Lois coordonnées sur les sociétés commerciales*, Brussel, Bruylant, 232 p., 580 fr.
- A. VERBEKE, *Elementen van Anglo-Amerikaans recht*, Antwerpen - Apeldoorn, Maklu, 320 p., 1.650 fr.
- W. PINTENS en B. VAN DER MEERSCH, *Vereffening-verdeling van de nalatenschap*, Antwerpen - Apeldoorn, Maklu, 260 p., 2.650 fr.
- G. VAN OENEN, *Conventie en rechtsintridge*, Zwolle, Tjeenk Willink, 288 p., 67,50 fl.
- B. VAN KLINK, P. VAN SETERS en W. WITTEVEEN (red.), *Gedeelde normen*?, Zwolle, Tjeenk Willink, 364 p., 72,50 fl.
- R.C. GISOLF, *Kort geding en rechter*, Zwolle, Tjeenk Willink, 154 p., 74,50 fl.
- H.C.I. RIETMAN en W. DERKSEN (red.), *Volkshuisvesting vergeleken*, Zwolle, Tjeenk Willink, 178 p., 42,50 fl.
- Ch. GIELEN, *Volghende het rechte oordeel van redene* (rede in verkorte vorm uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar aan de R.U. Groningen), Zwolle, Tjeenk Willink, 28 p., 17,50 fl.
- S.M. BARTMAN en A.F.M. DORRESTEIJN, *Van het concern*, Arnhem, Gouda Quint, 306 p., 62,50 fl.
- M. COGEN, *Inleiding tot het volkenrecht*, Gent, Mys & Breesch, 210 p., 2.250 fr.
- W. PINTENS en F. BUYSSSENS (red.), *Vereffening-verdeling van het huwelijksvermogen*, Antwerpen - Apeldoorn, Maklu, 270 p., 2.650 fr.
- Nouveaux itinéraires en droit. Hommage à François Rigaux*, Brussel, Bruylant, 660 p., 4.200 fr.
- M. DENYS en P. FLAMEY, *Stopzetting van onwettig uitbestede openbare werken*, Oostkamp, Grafikon, 96 p.

MEDEDELINGEN

Milieuzorg op kantoor

Het milieu en meer bepaald de vrijwaring ervan staat steeds meer in de belangstelling. Ook het bedrijfsleven en administraties zijn zich hiervan bewust. Er zijn voor hen immers tal van redenen om zorg te dragen voor het milieu: het bedrijfsimago, het naleven van wettelijke verplichtingen, het risico om aansprakelijk gesteld te worden voor de door de bedrijfswerking veroorzaakte milieuschade, de kosten van de heffingen, ... Deze niet-limitatieve opsomming maakt meteen duidelijk dat het voeren van een aangepast bedrijfsbeleid op milieugebied onontbeerlijk is. Een milieuzorgsysteem is daarbij een instrument waarmee een bedrijf in al zijn geledingen - en dit op een structurele en systematische wijze - het bedrijfsbeleid op milieugebied kan aanpakken.

Het is in dat kader dat de OVAM (Openbare Afvalstoffenmaatschappij voor het Vlaamse Gewest) nu twee publikaties uitbrengt rond milieuzorg op kantoren. Wie milieuvervuiling zegt, denkt in eerste instantie waarschijnlijk niet aan kantooractiviteiten. Nochtans is niets minder waar. Niet alleen is er de alsmaar groeiende omvang van deze sector, ook komt er heel wat afval vrij. Dagelijks komen er enorme hoeveelheden papier in prullenmanden terecht en worden milieu-onvriendelijke producten gebruikt, zoals inkt, lijmen, wegwerppennen. Verder is er het "onrechtstreekse" afval: TL-verlichting, kantine-afval en noem maar op. Een eerste publikatie rolde net van de persen en heeft als titel *Systeembeschrijving Milieuzorg-OVAM in de praktijk*. Een tweede publikatie *Handboek Milieuzorg op Kantoor* volgt in mei. De twee uitgaven samen vullen elkaar perfect aan. Door hun praktische opzet bieden ze kantooromgevingen - van groot tot klein - een werkinstrument om milieuzorg op een systematische wijze in hun organisatorische structuur toe te passen. De praktische gerichtheid van de uitgaven wordt bevestigd door de "Groene lijst" die in het handboek wordt opgenomen. Deze lijst, door OVAM opgesteld in samenwerking met de

Rijksuniversiteit Gent, geeft een overzicht van milieuvriendelijke kantoorartikelen die in Vlaanderen op de markt beschikbaar zijn.

Systeembeschrijving Milieuzorg-OVAM in de praktijk. Deze publikatie bevat richtlijnen die leiden tot een draaiboek, waarmee projectmatig milieugerichte maatregelen kunnen worden genomen. Aandachtspunten zijn onder meer het kantoor milieubeleid (het belang van een beleidsverklaring en -programma), de wettelijke normen (wetgeving, vergunningen, enzovoort), de bedrijfsvoorschriften (met afvalinzameling en -verwijdering) en het belang van intern overleg voor een goede taakomschrijving. De OVAM nam de proef op de som en begon een half jaar geleden met een project in de eigen kantoren. De eigen richtlijnen werden in de praktijk omgezet en geëvalueerd. De daarbij opgedane ervaringen zijn in deze publikatie weergegeven.

Handboek Milieuzorg op kantoor. Milieuzorg omvat het geheel aan organisatorische en technische voorzieningen die getroffen worden ter voorkoming en beperking van de milieuvcontreiniging. Via het Handboek krijgen kantoren/administraties inzicht in de milieueffecten als gevolg van hun werking. Aan de hand van een stappenplan wordt uitgelegd hoe men op systematische wijze, per geleding (kantoor, drukkerij, inkoopafdeling, ...) een inzicht kan krijgen in de veroorzaakte verontreiniging en vervolgens op welke wijze dit kan aangepakt worden. Omdat het opzetten van een milieuzorgsysteem ook aanpassingen op het structurele vlak vraagt, bevat het handboek flexibele modellen, die een vlotte integratie verzekeren. Tevens is aandacht besteed aan het sensibiliseringsproces: voor het welslagen van het milieuzorgsysteem is het nodig dat zich in de gehele organisatie een bewustwordingsproces voltrekt: de zorg voor het milieu moet op elk niveau als een vanzelfsprekendheid ervaren worden. Ten slotte bevat het handboek een "groene lijst" van milieuvriendelijke kantoorartikelen, die in Vlaanderen verkrijgbaar zijn.

Systeembeschrijving Milieuzorg kost 250 fr, het *Handboek Milieuzorg op kantoor* 500 fr. Gezien hun aanvullend karakter worden beide werken samen aangeboden tegen een voordeeltarief ten bedrage van 600 fr. De werken kunnen door voorafbetaling bij de OVAM verkregen worden (Kan. De Deckerstraat 22-24-26, 2800 MECHELEN) door storting op rekeningnummer 001-2778326-31, met vermelding van de gewenste titels.

Adreswijziging Auditoraat-generaal te Gent

Het Auditoraat-generaal bij het Arbeidshof te Gent is thans gevestigd te Gent, Brabantdam 33 D (tel. 09/266.02.11)

Studiedag «Roerend en onroerend goed in de non profit-sectoren»

De BACOB-bank organiseert op 25 maart 1994 in samenwerking met de v.z.w. Zonder Winstoogmerk een studiedag over de juridische en fiscale aspecten van de verwerving van onroerend goed door erfpacht, recht van opstal en onroerende leasing (voormiddagssessie van 8u45 tot 13u30) en de verwerving van roerende goederen door roerende leasing (namiddagssessie van 14u30 tot 17u00). De studiedag vindt plaats in de hoofdzetel van de BACOB-bank, Trierstraat 24 te 1040 Brussel.

Inlichtingen: BACOB-bank, dhr. De Clercq (tel. 02/237.85.12), dhr. Van Der Stock (tel. 02/237.85.16; fax: 02/237.85.40).

Rechtsfaculteit van de Facultés Universitaires Notre-Dame de la Paix (Namur) - Association des anciens.

De Rechtsfaculteit van de F.U.N.D.P. organiseert op 26 maart 1994 voor het eerst een bijeenkomst van haar oudstudenten. U wordt verwacht om 15u30 in het Amphithéâtre Pedro Arrupe, Rue de Bruxelles 65 te Namen.

- Op het programma staan:
- 15u30 Ontdekkingstocht doorheen het oude stadsgedeelte van Namen
- 17u30 Ontvangst door Prof. emeritus Maon s.j. en Decaan Yves Poulet in het Amphithéâtre Pedro Arrupe; Goochekunst door een bekend goochelaar (Prof. Thiry); Revue georganiseerd door enkele 'anciens'
- 18u45 Receptie en buffet (Rechtsfaculteit)

Inlichtingen: Faculté de droit, Rempart de la Vierge 5, 5000 Namur (tel. 081/72.47.94).